

Økonomiske analyser

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

- Vil klimaendringer gi økt innvandring?
- Befolkningsutviklingen
- Flere barn har delt bosted
- Nytt BNP. Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet 2014

2/2014

Økonomiske analyser

2/2014

33. årgang

Innhold

Marianne Tønnessen:

Vil klimaendringer gi økt innvandring? 3

Helge Brunborg:

Befolkningsutviklingen 9

Ragni Hege Kitterød, Jan Lyngstad, Erik H. Nymoen og Kenneth Aarskaug Wiik:

Flere barn har delt bosted 18

Kerstin Ståhlbrand Solholm, Jon Ivar Røstadsand, Trude Nygård Evensen, Yngvar Holm,

Knut Sørensen og Steinar Tødsen:

Nytt BNP. Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet 2014 27

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser de siste 12 måneder 33

Tabell- og diagramvedlegg

Konjunkturindikatorer for Norge 1*

Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser 16*

Redaksjonen ble avsluttet tirsdag 22. april 2014.

Publisert 24. april 2014.

Signerte artikler står for forfatterens regning.

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen Økonomiske analyser: Torbjørn Hægeland (ansv.), Helge Brunborg, Torbjørn Eika, Taran Fæhn, Elin Halvorsen, Øyvind Langsrud, Bodil Merethe Larsen, Jørgen Heibø Modalsli, Kristina Storeng og Knut Sørensen.

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, telefon: 21 09 47 57, e-post: aud.walseth@ssb.no

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep, NO-0033 Oslo

Trykk: 07 media as.

Økonomiske analyser

utgis av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå. Forskningsavdelingen ble opprettet i 1950 og har ca. 90 ansatte. Knappt halvparten av virksomheten finansieres av eksterne oppdragsgivere, hovedsakelig forskningsråd og departementer. Avdelingen er delt i 5 grupper og ledes av *forskningsdirektør Torbjørn Hægeland*.

- Offentlig økonomi og befolkningsmodeller
Forskningsleder Kjetil Telle
- Energi- og miljøøkonomi
Forskningsleder Taran Fæhn
- Makroøkonomi
Forskningsleder Håvard Hungnes
- Mikroøkonomi
Forskningsleder Erik Fjærli
- Demografi og levekår
Forskningsleder Trude Lappegård

**Økonomiske analyser utkommer med 6 nummer i 2014.
Neste utgave publiseres 5. juni 2014.**

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Vil klimaendringer gi økt innvandring?

Marianne Tønnessen

Hvem vil flytte som følge av klimaendringene, og hvor vil de flytte til? Et varmere klima globalt kan gi økt innvandring til Norge, men det er svært usikkert hvor mange ekstra innvandrere det kan dreie seg om. De som blir hardest rammet av klimaendringene ser ut til å være de som har minst muligheter for å flytte til Norge. For å komme nærmere gode anslag for hvor mange ekstra innvandrere til Norge det kan dreie seg om, trengs ikke bare kunnskap om effekter av klimaendringene, men også om hvorfor og hvordan innvandring til Norge skjer.

Denne artikkelen tar for seg faglitteratur om klimaendringer og migrasjon, og forsøker å oppsummere hva klimaendringene kan komme til å bety for innvandringen til Norge framover. Litteraturen er preget av mange ulike fagdisipliner og metoder (Piguët, 2010), relativt stor uenighet og sprikende resultater. En årsak til at resultatene spriker, er at usikkerheten er stor i alle deler av årsakskjeden fra klimaendringer til norsk innvandring: Det er usikkert hvilke konsekvenser klimaendringene vil få i ulike deler av verden, hvor mange som får livsgrunnlaget truet av disse konsekvensene, i hvor stor grad de som rammes vil flytte på seg, hvor mange av disse flytterne som vil reise utenlands, og til slutt hvor mange av disse som vil reise til Norge. I faglitteraturen er det også en rekke ulike tidshorisonter, og det skilles ikke alltid mellom migranter som flytter innenlands og de som flytter til et annet land, eller mellom migrasjonsstrømmer et gitt år og antall personer som har flyttet totalt. I tillegg kan det være vanskelig å skille mellom permanent og midlertidig migrasjon.

FNs klimapanel, som nylig la fram en rapport om konsekvensene av klimaendringer, mener klimaendringene i dette århundret vil gi mer migrasjon, og at de som flytter særlig vil være folk med få ressurser i fattige, klimautsatte land (IPCC 2014a). Men klimapanelet har liten tro på å tallfeste denne økningen i migrasjon, fordi miljøforhold og endrede økosystemer bare utgjør en liten del av årsakene til at folk flytter.

Som Martin (2012) påpeker, kan fagfolkene på dette området deles i to grupper: Alarmistene og skeptikerne. Alarmistene mener miljøendringer vil være en hovedgrunn til at folk flytter, og noen av dem anslår at mange hundre millioner mennesker vil bli klimamigranter i framtiden. Skeptikerne er generelt kritiske til disse anslagene og mener det vil være mange andre grunner

til at folk enten flytter på seg eller blir boende. I tillegg til uenigheten om antall framtidige klimamigranter (og muligheten til å anslå dette antallet), er det også uenighet om i hvor stor grad tidligere klimaendringer har ført til migrasjon.¹ Det er også strid om begrepsbruken. Særlig begrepene 'miljøflyktning' og 'klimaflyktning' er omdiskuterte, siden betegnelsen 'flyktning' ifølge folkeretten er forbeholdt personer som er truet av forfølgelse i hjemlandet på grunn av rase, religion, politisk tilhørighet etc. Det er tvilsomt om de som tvinges til å flytte på grunn av miljøfaktorer omfattes av denne definisjonen (Brown, 2011 og Martin, 2013).

Et mye omtalt – og omstridt – anslag for antall framtidige miljøflyktninger er på 200 millioner mennesker og stammer fra Myers (2002). Tallet er et anslag for år 2050, og omfatter folk som tvinges til å flytte enten innenlands eller til utlandet på grunn av høyere havnivå, flommer, uventet alvorlig og langvarig tørke, samt endret monsunsystem og andre regnsystemer. 200 millioner er nesten like mange som det totale antallet internasjonale migranter i dag, men lavere enn antallet som har flyttet innenlands.² Andre anslag på antall klimamigranter har ligget fra noen titalls millioner til en milliard (Gemenne, 2011).

Anslagene tar ofte utgangspunkt i at klimaendringer vil ha store konsekvenser og forverre livsvilkårene i områder der det bor mange folk. Jo sterkere den globale oppvarmingen blir, dess flere vil bli rammet av klimaendringene. Kritikken av de høyeste anslagene handler både om at de ikke i stor nok grad tar hensyn til at folk tilpasser seg klimaendringer og dermed kan bli boende, og at det sjelden bare er klima- og miljøendring som avgjør om folk flytter eller ikke (Tacoli, 2009).

Marianne Tønnessen er seniorrådgiver i Gruppe for offentlig økonomi og befolkningsmodeller (mto@ssb.no)

¹ En oppsummering av ulike casestudier av sammenhengen mellom tidligere klimaendringer og migrasjon finnes blant annet i Beine og Parsons (2013) og i IPCC (2014b), tabell 12-3.

² FN's tall for antall internasjonale migranter er nå på 232 millioner mennesker (UN News, 2013). Av disse bor omtrent en halv million i Norge. Det er svært vanskelig å beregne antall innenlandske flyttere i verden, men et FN-anslag fra 2009 ligger på 740 millioner (UNDP, 2009).

I analysene om klimaendring og migrasjon er det en utfordring å skille klimamigranter fra andre som flytter på seg, siden det ofte er mange faktorer som påvirker en flyttebeslutning (Piguet og Laczko, 2014; Foresight, 2011; Hugo, 2011). Det er ingen generell enighet om hva en klimamigrant egentlig er (Gemenne, 2011). Også FN klimapanel understreker at det er vanskelig å kategorisere noen som klimamigranter (IPCC, 2014b).

Hvem kommer til å flytte?

Særlig fire typer konsekvenser av klimaendringene kan bidra til at folk flytter (Martin, 2012):

- *Mer ekstremvær* som ødelegger infrastruktur, boliger og livsgrunnlag og tvinger mennesker til å oppholde seg andre steder i kortere eller lengre perioder,
- *mer varme og tørke* som truer både tilgangen til vann og muligheten for landbruk, skogbruk og muligens fiske,
- *et høyere havnivå* som gjør at lavtliggende områder blir liggende under vann,
- *kamp om naturressursene*, som kan føre til konflikter og drive mennesker på flukt.

Hver av disse konsekvensene kan føre til ulike typer migrasjon. Ekstremvær og krig/konflikt gir ofte brå ødeleggelser og store menneskemengder på flukt i løpet av kort tid, mens mer varme og tørke og et høyere havnivå ødelegger livsgrunnlaget mer gradvis og vil kunne medføre en langvarig og mindre akutt migrasjon. På den måten kan mennesker som flytter etter klimaendringer enten minne om arbeidsmigranter som søker et bedre liv et annet sted, eller om flyktninger som blir tvunget til å forlate sitt hjemsted på kort varsel (Martin, 2013).

Folk som utsettes for ekstremvær, for eksempel flommer, reiser i stor grad tilbake etterpå og bygger opp hjemstedet sitt. Migrasjon etter naturkatastrofer er altså oftest midlertidig (Piguet mfl., 2011). Sannsynligheten for permanent migrasjon etter slike katastrofer ser ut til å være størst hvis både bolig og infrastruktur er ødelagt, kombinert med dårligere inntekts- og arbeidsmuligheter, og at det også tidligere har vært utvandring fra området (Perch-Nielsen mfl., 2008).

Når det gjelder de mer langsomme endringene, som høyere havnivå, ser permanent migrasjon ut til å være en vanligere utvei enn ved ekstremvær (Perch-Nielsen mfl., 2008). Men når det gjelder høyere havnivå, finnes det få empiriske studier å bygge på. Det er flere studier som har sett på sammenhengen mellom tørke og migrasjon, og resultatene spriker. Mange casestudier bekrefter at folk flytter fra områder der det er tørke, mens enkelte andre casestudier fra andre tørkerammede områder konkluderer med at tørke har liten betydning for migrasjon (Piguet mfl., 2011).

Klimaendringene kan også påvirke migrasjon mer indirekte, for eksempel gjennom økt kamp om ressursene, krig og konflikt. Men forskningen har hittil ikke kunnet

dokumentere noen entydig sammenheng mellom klimaendringer og konflikter (Gleditsch, 2012; Barnett og Adger, 2007; Raleigh og Urdal 2007; Salehyan, 2008; Tol og Wagner, 2009). Faren for konflikt ser ut til å henge sammen med en rekke andre og viktigere faktorer i samfunnene som er berørt. Reuveny (2007) viser imidlertid en effekt motsatt vei: I mange tilfeller har klimamigrasjon medført konflikter i områdene som migrantene har flyttet til. Folk som bor i konfliktområder er også spesielt sårbare for klimaendringer (IPPC, 2014a).

Fra hvilke områder kan det bli stor klimamigrasjon? Ved å identifisere såkalte 'hotspots', der klimaendringene kan få stor effekt og der det også bor mange mennesker, kan man si noe om hvor mange som er truet av klimaforandringer i ulike deler av verden. Noen områder som vil være spesielt utsatt for klimaendringer, er lavtliggende kystområder, små øyer (særlig de som ligger i områder med tropiske stormer), elvedaler og -deltaer, tørre og halvtørre områder og fjellområder (McLeman 2011, Hugo 2011). Lavtliggende kystområder kan både oppleve høyere havnivå og hyppigere flommer og ekstremvær. Ifølge FNs klimapanel er det sannsynlig at havnivået stiger mellom 0,26 og 0,82 meter innen 2100.³ Piguet mfl. (2011) mener likevel det er fornuftig å anta at folk som bor mindre enn 1 meter over havoverflaten vil være direkte truet av klimaendringer i løpet av noen tiår. Det tilsvarer rundt 150 millioner mennesker, og 75 prosent av dem bor i de store elvedeltaene i Sør- og Øst-Asia. I folkerike land som Egypt og Nigeria kan mange millioner mennesker bli rammet av en 1 meters økning i havnivået (Perch-Nielsen mfl., 2008). Ellers i Afrika kan mindre regn få store konsekvenser i tett befolkede områder rundt Victoriasjøen og på Afrikas Horn (López-Carr mfl., 2014).

Mange av områdene som er særlig truet av klimaendringer, har også høy befolkningsvekst. Befolkningsveksten er faktisk spesielt kraftig i de regionene der det er størst fare for at klimaendringer vil true livsgrunnlaget og forårsake migrasjon (McLeman, 2011). Det gjelder blant annet Afrika sør for Sahara, Sør-Asia og Stillehavsøyene (Hugo, 2011). I tillegg er de fleste utsatte områdene også svært fattige, med mange innbyggere som lever av landbruk og med lav kapasitet til å takle og tilpasse seg klimaendringene. Det gjør at folk der er ekstra sårbare. Hugo (2011) kaller det en trippel risiko ('triple jeopardy'): Ikke bare er de 'hotspot' for både befolkningsvekst og klimaendringer, de er også blant verdens fattigste områder.

Europa ser ut til å være bedre stilt. Men også her antar man at det vil bli mer uvær, flom, tørke, jorderosjon, skred, hetebølger og høyere havnivå, som i sin tur kan påvirke migrasjonsmønstrene (Mulligan mfl., 2014). Særlig i Sør-Europa, som allerede har relativt lite regn, forventes mer tørke og redusert tilgang på vann – med de konsekvensene det kan få for landbruksproduksjon

³ Sammenlignet med nivået i 1986–2005.

og turisme. Alpene kan få mer snøsmelting og hyppigere skred, og i lavtliggende områder som Nederland kan høyere havnivå få alvorlige konsekvenser. Men siden Europa er blant verdens rikere områder, er også evnen til å takle og tilpasse seg klimaendringer relativt stor, ikke minst i Nord-Europa. Mulligan mfl. (2014), som har analysert hva klimaendringene kan bety for migrasjon i Europa, antar at de mest utsatte områdene vil være i deler av Sør-Europa som økonomisk er dårligere stilt enn landene i nord, særlig i områder som allerede er relativt tørre.

Selv om området man bor i blir rammet av klimaendringer, er det ikke sikkert man flytter derfra. For å anslå antall klimamigranter, holder det altså ikke bare å beregne hvor mange mennesker som kommer til å bo i utsatte områder og regne med at alle vil flytte (Piguet mfl., 2011; Perch-Nielsen mfl. 2008). Om folk flytter eller ikke, avhenger både av hvorvidt de klarer å tilpasse seg de lokale endringene, hvilke muligheter de har andre steder, og om de i det hele tatt har råd til å flytte.

Muligheten til å takle eller tilpasse seg lokale klimaendringer, varierer kraftig mellom land. Det gjør også kapasiteten til å håndtere akutte situasjoner som ekstremvær og konflikter. Mens rike land har kapasitet til å bygge diker og flomvern, utvikle mer effektive vanningsystemer etc., samt beredskap ved katastrofer, er det annerledes i fattige land. Verdens fattige er de som i minst grad har ansvaret for klimaendringene, men som i størst grad kan få behov for å flytte når klimaet forverrer seg: De bor i de mest utsatte områdene, de har den høyeste befolkningsveksten og de har dårligst kapasitet til å håndtere klimaendringer. Mange av dem lever av landbruk og vil merke direkte konsekvenser av et endret klima. Men at de har behov for å flytte, betyr ikke nødvendigvis at de kommer til å flytte. De fattige som blir rammet hardest av klimaendringene, vil ofte også være de som har minst ressurser til å forlate hjemstedet (Brown, 2008; Piguet mfl., 2011). Mange av dem vil være mennesker som er sosioøkonomisk marginalisert, med ekstremt lav inntekt, lav utdanning og få yrkesmuligheter (López-Carr mfl., 2014). Klimaendringene kan faktisk gjøre det enda vanskeligere for dem å komme seg bort, fordi det krever kapital å flytte på seg, og dårlig avling i flere sesonger kan ha tæret på det som måtte være av kapital. På den måten kan altså klimaendringene øke behovet for å flytte, men minske muligheten. Foresight (2011) bruker begrepet 'fanget befolkning' ('trapped' population), og anslår at mange millioner mennesker ikke vil være i stand til å flytte fra områder som er ekstremt utsatte for klimaendringer.

Migrasjon kan også være en strategi for å ruste seg mot klimaendringer. Selv om familier blir boende i de rammede områdene, kan de begrense sårbarheten ved at noen flytter ut og sørger for en alternativ inntekt. På den måten kan migrasjon spille en avgjørende rolle for hvorvidt folk har muligheten til å tilpasse seg et varmere klima (Tacoli, 2009).

Hvor kommer de til å flytte?

På ett punkt er det relativt stor enighet i litteraturen om klimaendringer og migrasjon: De fleste som flytter vil sannsynligvis ikke flytte veldig langt (Piguet mfl., 2011 og 2014; Gemenne, 2011; Perch-Nielsen mfl., 2008; Beine og Parsons, 2013; Fussell mfl., 2014). Dette mønsteret har vært observert ved naturkatastrofer tidligere. For eksempel tvang tsunamien i Indiahavet i 2004 hundretusener av mennesker bort fra stedet de bodde, men svært få av disse endte i OECD-land (Brown, 2008). De rammede landene selv ser altså ut til å være dem som i størst grad må bære byrden av klimamigrasjonen.

Mye av flyttingen vil antakelig skje inn til byene (Brown, 2008; McLeman, 2011; Foresight, 2011; Beine og Parsons, 2013). I Europa antar Mulligan mfl. (2014) at mange vil flytte til storbyene i Nord-Europa, som har relativt god økonomisk vekst og god kapasitet til å håndtere effektene av klimaendringer. Men mange byområder, særlig i fattigere deler av verden, er også sårbare for klimaendringer som høyere havnivå, uvær og skred. Stor migrasjon inn til disse byene kan svekke evnen til å håndtere slike endringer, og migrantene havner dermed i en ond sirkel av sårbarhet (Piguet mfl., 2014; Foresight, 2011).

Selv om mange vil flytte innenlands, er det ikke urimelig å anta at en del også vil utvandre. Findlay (2011) antar at det særlig vil være mennesker med ressurser, evner og kontaktnett i utlandet som flytter internasjonalt. Når disse skal velge hvilket land de skal reise til, vil personlig nettverk, geografisk/kulturell/språklig avstand og muligheter for arbeid og inntekt ha stor betydning. Klimaendringene kan også medføre at områder som i dag ikke er særlig aktuelle å flytte til, blir mer attraktive. For eksempel kan klimaendringene gjøre det mer gunstig å drive landbruk og fiske i Canada, Russland, Grønland, og økt skipstrafikk gjennom for eksempel Nordvestpassasjen kan gi nye arbeidsmuligheter (Findlay, 2011).

Kommer det mange til Norge?

Når det i utgangspunktet er vanskelig å si hvor mange som vil forlate sitt hjemland på grunn av klimaendringer, er det ekstra vanskelig å anslå hvor mange som vil reise til Norge. Men kjennskap til noen av driverne bak innvandring kan kanskje hjelpe et stykke på vei. Skal man flytte internasjonalt, er det mange faktorer som påvirker hvilket land man velger å reise til (se for eksempel Mitchell og Pain, 2003 eller Mayda, 2010). Noen faktorer som betyr mye er allerede nevnt: muligheter for arbeid og bedre inntekt, geografisk/kulturell/språklig avstand og personlig nettverk. I tillegg spiller landenes innvandringsregelverk en viktig rolle.

Mulighetene for arbeid og bedre inntekt er svært gode i Norge sammenlignet med i de aller fleste andre steder i verden, og det er grunn til å tro at det fortsatt vil være slik i mange år. Det taler for at Norge vil være et attraktivt land å innvandre til også i framtiden (Tønnessen mfl., 2012). Når det gjelder *avstand til*

Norge, kan det se ut til at de som blir hardest rammet av klimaendringer ikke vil være spesielt nær Norge verken geografisk, språklig eller kulturelt. Mange av områdene som regnes som hotspots for klimaendringer – Stillehavssøylene, lavtliggende områder i Sør- og Øst-Asia og sårbare områder i Afrika (Egypt, Nigeria, området rundt Victoriasjøen, Afrikas horn) har hittil ikke hatt veldig stor innvandring til Norge. Det kan få konsekvenser for *nettverkseffekten*. Basert på de som bor i Norge i dag, er det kanskje særlig innvandrere fra Pakistan, Filippinene, Thailand, Vietnam, Somalia og Eritrea som i størst grad kan fungere som nettverk for migranter fra de mest klimautsatte områdene.⁴ *Innvandringsregelverket* i Norge skiller mellom to typer innvandrere: De som kommer fra EU/EØS-området og har rett til å oppholde seg, arbeide og bo i Norge uten særlige restriksjoner, og de som kommer fra øvrige land. Innvandring til Norge fra øvrige land reguleres i samsvar med utlendingsloven og internasjonale forpliktelser. Mens de som kommer fra EU/EØS oftest er arbeidsinnvandrere, har de fleste innvandrere fra land utenfor EU/EØS fått opphold i Norge som familieinnvandrere eller på grunn av flukt.⁵ Med mindre klimamigranter fra land utenfor EU/EØS har nære familiebånd til Norge eller kan defineres som flyktninger (eller regnes som spesielt attraktiv arbeidskraft), kan det bli vanskelig for dem å få opphold i Norge – gitt at dagens norske innvandringspolitikk og internasjonal folkerett ikke legges om. Når det gjelder klimainnvandring fra EU/EØS-området, avhenger denne både av hvor store klimaendringene blir ellers i Europa og hvordan landene håndterer dem. Også her er det usikkerhet, men europeiske land er bedre rustet enn de fleste andre til å møte klimautfordringene. Dersom klimaendringene først og fremst rammer landbruksnæringen i Sør-Europa, kan det hende at innvandrede landbruksarbeidere i disse landene er en av gruppene som vil søke seg nordover.⁶

En britisk undersøkelse blant eksperter konkluderer med at framtidens klimainnvandrere til Storbritannia i stor grad kan komme til å være EU-borgere fra mid-delhavsområdet. Ikke fordi dette området blir hardest rammet av klimaendringene, men fordi lovgivningen gjør det relativt lett for folk der å flytte til Storbritannia (Findlay mfl., 2012).

Konklusjon

Klimaendringene kan få dramatiske konsekvenser i områder med mange mennesker. Dersom de får livsgrunnlaget ødelagt, kan det bety at de må finne seg et nytt sted å bo. Dette gjelder ikke minst i kystområder som kan bli rammet av både mer uvær og høyere havnivå, og der et stort antall mennesker bor. Mange av samfunnene i disse områdene er dårlig rustet til å beskytte seg mot, eller tilpasse seg til, de lokale konsekvensene av

klimaendringer. Landene som er mest utsatt for klima-effekter har også høyest befolkningsvekst – noe som kan forsterke presset om å flytte ut. I tillegg til at migrasjon vil være en siste utvei for noen, kan andre bruke migrasjon som en strategi for å ruste seg og familien mot klimaendringer.

Men selv om klimaendringene kan bety økt migrasjon i verden, er det likevel ikke sikkert at vi vil se en kraftig økning i innvandringen til Norge. Ikke alle som rammes av klimaendringer, vil flytte. Noen har mulighet til å tilpasse seg de lokale klimaendringene og bli boende, andre er fanget i situasjonen uten mulighet til å reise fra de sårbare områdene. De fleste som flytter vil antakelig ikke reise veldig langt, antakelig er det bare en minoritet som vil flytte utenlands. Og selv om det er grunn til å tro at Norge vil være et attraktivt land å innvandre til i mange år framover, har det norske regelverket begrensninger på innvandringen fra land utenfor EU/EØS. Borgere i EU har fri innvandring til Norge, men i Europa er kapasiteten til å tilpasse seg et endret klima større enn i mange andre deler av verden.

Likevel er det vanskelig å være skråsikker på dette feltet. Litteraturen viser at det er stor usikkerhet i mange ledd:

Vi vet ikke hvor store klimaendringene vil bli. FNs klimapanel har flere scenarier, og hver av dem har ulike intervaller for framtidig temperaturøkning (IPCC, 2013). Hadde vi vært sikre på hvor mange grader temperaturen på jorden vil stige, er det likevel ikke lett å si hvordan dette vil påvirke lokale værsystemer på alle steder der folk bor. Hadde vi visst nøyaktig hvordan lokale værforhold vil bli endret, er det likevel ikke lett å fastslå hvor mange som vil få livsgrunnlaget sitt truet eller ødelagt – det avhenger blant annet av befolkningsveksten og hvor godt rustet samfunnene er til å takle og tilpasse seg klimaendringene. Hadde vi visst hvor mange som vil få livsgrunnlaget sitt truet eller ødelagt, ville vi likevel ikke kunne si sikkert hvor mange av dem som vil flytte – det avhenger blant annet av hvilke ressurser de har til å flytte på seg, hvor knyttet de er til hjemstedet og hvor lett eller attraktivt det er å starte et nytt liv et annet sted. Hadde vi hatt nøyaktige tall for hvor mange som vil flytte på grunn av klimaendringer, kunne vi likevel ikke sagt hvor mange som vil reise utenlands – det avhenger i stor grad av hvilke ressurser personene har til å emigrere og hvilke nettverk og muligheter de har i hjemlandet i forhold til i utlandet. Og selv om vi hadde visst hvor mange som ville flyttet utenlands, kunne vi ikke sagt nøyaktig hvor mange av dem som ville kommet til Norge, der spiller også norsk innvandringspolitikk en viktig rolle.

Usikkerheten handler ikke bare om manglende kunnskap om mekanismer, den avspeiler også at vi ikke vet sikkert hva som vil bli gjort i tiden framover: Hvor mye klimagasser som vil slippes ut de neste årene, hvor mye man satser på klimatilpasning og på utvikling av grønn

⁴ Det bor mer enn 10 000 personer fra hvert av disse landene i Norge, se www.ssb.no/innvbef

⁵ Se www.ssb.no/innvgrunn

⁶ Innvandrere har generelt en større sannsynlighet for å utvandre igjen, noe vi også har sett i Norge (Pettersen, 2013)

teknologi, hvilke endringer rike land vil gjennomføre i innvandringspolitikken etc.

Å følge alle de usikre leddene for å forsøke å tallfeste hva framtidige klimaendringer kan bety for innvandringen til Norge, vil gi altfor usikre anslag til at de vil være til noen nytte.

Forskningslitteraturen er imidlertid allerede i dag relativt rik på kunnskap om økonomiske, sosiale og politiske drivere for migrasjon, drivere som kan bli påvirket av klimaendringer (Black mfl., 2011). Et varmere klima vil for eksempel kunne bidra til å bremse eller reversere den økonomiske veksten i en rekke regioner og true arbeidsplassene til mange mennesker. Lavere økonomisk vekst og høyere arbeidsledighet er kjente drivere for utvandring, og inntekts- og arbeidsledighetsforskjeller mellom Norge og ulike avsenderområder er blant hovedforklaringene på den høye innvandringen til Norge (Tønnessen mfl., 2012). Dersom innvandringen fra områder med store klimaproblemer har vært høy i en periode, vil nettverkseffekten gjøre at vi også kan forvente høy innvandring fra samme område i periodene etterpå. Å studere hvordan klimaendringene påvirker slike kjente drivere som i sin tur har effekt på migrasjonen, kan være like fruktbart som å analysere klimamigrasjon som et separat fenomen.

Referanser

Barnett, J. og Adger, W.N. (2007): Climate change, human security and violent conflict. *Political Geography* 26:639-655.

Beine, M. og Parsons, C. (2013): Climatic Factors as Determinants of International Migration. *Working Papers* 70, International Migration Institute.

Black, R., Kniveton, D. og Schmidt-Verkerk, K. (2011): Migration and climate change: towards an integrated assessment of sensitivity. *Environment and Planning*, 43:431-450.

Brown, O. (2008): Migration and Climate Change. *IOM migration research series*, No. 31/2008.

Findlay, A.M. (2011): Migrant destinations in an era of environmental change. *Global Environmental Change*, doi: 10.1016

Findlay, A.M., McCollum, D., Abel, G., Wisniowski, A. og Bijak, J. (2012): A Delphi Survey of Immigration to the UK to 2060, with Particular Reference to Environmental Mobility. *ESRC Centre for Population Change Working Paper* No 28.

Foresight (2011): Migration and Global Environmental Change. Final Project Report. The Government Office for Science, London.

Fussell, E., Curtis, K.J., DeWaard, J. (2014): Recovery migration to the City of New Orleans after Hurricane

Katrina: a migration systems approach. *Population and Environment* 35:305-322.

Gemenne, F. (2011): Why the numbers don't add up: A review of estimates and predictions of people displaced by environmental changes. *Global Environmental Change*, doi: 10.1016

Gleditsch, N.P. (2012): Whither the weather? Climate change and conflict. *Journal of Peace Research* 49(1):3-9.

Hugo, G. (2011): Future demographic change and its interactions with migration and climate change. *Global Environmental Change* 21:S21-S33.

Intergovernmental Panel on Climate Change (2013): Climate Change 2013 – The Physical Science Basis – Working Group I Contribution to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.

Intergovernmental Panel on Climate Change (2014): Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Summary for Policymakers. http://ipcc-wg2.gov/AR5/images/uploads/IPCC_WG2AR5_SPM_Approved.pdf

Intergovernmental Panel on Climate Change (2014): Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Final Draft. <http://ipcc-wg2.gov/AR5/report/final-drafts/>

Laczko, F. og Piguet, E. (2014): Regional perspectives on migration, the environment and climate change. Kapittel 1 i Piguet, E. og Laczko, F.: *People on the Move in a Changing Climate – The Regional Impact of Environmental Change on Migration*, Springer Dordrecht.

López-Carr, D., Pricope, N.G., Aukema, J.E., Jankowska, M.M., Funk, C., Husak, G. og Michaelsen, J. (2014): A spatial analysis of population dynamics and climate change in Africa: potential vulnerability hot spots emerge where precipitation declines and demographic pressure coincide. *Population and Environment* 35:323-339.

Martin, S. (2012): Wars, natural disasters, and forced migration. Kapittel 3 i Rosenblum, M.R og Tichenor, D. J.: *The Oxford Handbook of The Politics of International Migration*, Oxford University Press.

Martin, S. (2013): Environmental change and migration: What we know. *Migration Policy Institute Policy Brief* No 2/2013

Mayda, A.M. (2010): International migration: A panel data analysis of the determinants of bilateral flows. *Journal of Population Economics* 23(4):1249-1274.

McLeman, R. (2011): Climate change, migration and critical international security considerations. *IOM Migration Research Series* No 42/201, International Organization for Migration

Mitchell, J. og Pain, N. (2003): The Determinants of International Migration into the UK: A Panel Based Modelling Approach. *Discussion Paper No. 216*, National Institute of Economic and Social Research.

Mulligan, M., Burke, S. og Douglas, C. (2014): Environmental change and migration between Europe and its neighbours. Kapittel 3 i Piguet, E. og Laczko, F.: *People on the Move in a Changing Climate – The Regional Impact of Environmental Change on Migration*, Springer Dordrecht

Myers, N. (2002): Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. *Philosophical Transactions of the Royal Society B* 357:609-613.

Perch-Nielsen, S.L., Bättig, M.B. og Imboden, D. (2008): Exploring the link between climate change and migration. *Climatic change* 91:375-393.

Pettersen, Silje Vatne (2013): Utvandring fra Norge 1971-2011. Rapport 30/2013, Statistisk sentralbyrå.

Piguet, E. (2010): Linking climate change, environmental degradation, and migration: a methodological overview. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(4):517-524

Piguet, E., Pécoud, A. og de Guchteneire, P. (2011): Migration and climate change: An overview. *Refugee Survey Quarterly* 30/3.

Raleigh, C. og Urdal, H. (2007): Climate change, environmental degradation and armed conflict. *Political Geography* 26.6: 674-694.

Reuveny, R. (2007): Climate change-induced migration and violent conflict. *Political Geography* 26:656-673.

Salehyan, I. (2008): From Climate Change to Conflict? No Consensus Yet. *Journal of Peace Research* 45:315-326.

Tacoli, C. (2009): Crisis or adaption? Migration and climate change in a context of high mobility. *Environment and Urbanization* 21:51-525.

Tønnessen, M., Brunborg, H., Cappelen, Å., Skjerpen, T. og Texmon, I. (2012): Befolkningsframskrivninger 2012-2100: Inn og utvandring. *Økonomiske analyser* 4/2012.

UNDP (2009): Human Development Report 2009 - Overcoming barriers: Human mobility and development. Palgrave Macmillan, New York.

UN News (2013): Number of international migrants rises above 232 million. FNs nettsider (<http://www.un.org/en/development/desa/news/population/number-of-international-migrants-rises.html>)

Befolkningsutviklingen

Helge Brunborg

Folkemengden økte betydelig også i 2013, men litt mindre enn i de foregående årene. Vi må tilbake til 2006 for å finne en lavere prosentvis vekst i folketallet. Veksten var på 1,1 prosent, eller 57 800 personer, om lag 8 000 lavere enn i rekordåret i 2011. Nedgangen i veksten skyldes først og fremst høyere utvandring og lavere innvandring og fødselstall. Fødselsoverskuddet i 2013 var snaue 18 000, litt lavere enn i de fem foregående årene. At det er flere fødsler enn dødsfall skyldes mest at det er mange flere unge voksne enn gamle, men også at fruktbarheten i Norge fortsatt er relativt høy.

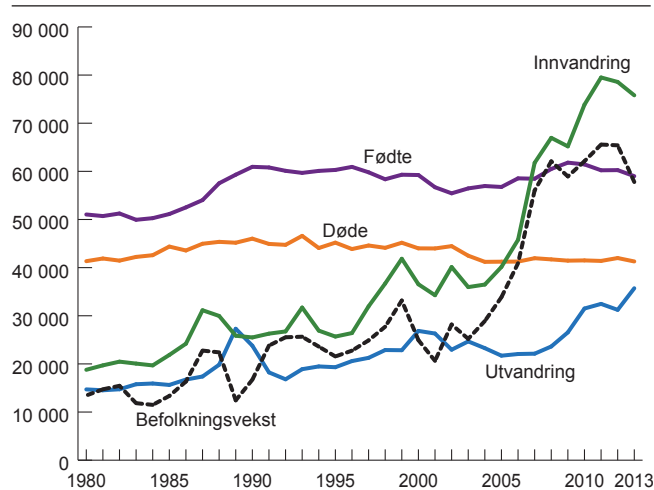
Fruktbarhet

Samlet fruktbarhetstall (SFT) har nå sunket fire år på rad, fra 1,98 barn per kvinne i 2009 til 1,78 i 2013, det laveste tallet siden 2002 (figur 2). Dette er likevel godt over det europeiske gjennomsnittet på rundt 1,6 barn per kvinne. For at det ikke skal bli befolkningsnedgang på lang sikt, må SFT være større enn 2,06-2,07 (reproduksjonsnivået), når vi ser bort fra inn- og utvandring (se tekstboksen om begreper og forklaringer). SFT har vært under 2,06 siden 1974. Folkemengden har likevel vokst kraftig, fordi det har vært store fødselskull som selv har fått barn, og på grunn av innvandring.

Den høye fruktbarheten i årene 2006-2010 ser ut til å ha vært midlertidig. En liknende utvikling har skjedd i de andre nordiske land (figur 3). I Norden har nå Island og Sverige høyere fruktbarhet enn Norge, og ellers i Europa er den høyere i Irland, Frankrike og Storbritannia.

Fruktbarheten har gått ned blant kvinner i alle aldre siden 2009, bortsett fra at det var en svak økning for kvinner 40-44 år, som illustrert i figur 4. Det er nå aldersgruppen 30-34 år som får flest barn, mot gruppen 25-29 år før 2010, og 20-24 år før midten av 1970-tallet. For tenåringer er fødselsraten den laveste vi har tall for, det vil si siden 1846, med under seks fødte per 1000 kvinner 15-19 år. For kvinner 40-44 år er fødselsraten tredoblet siden 1983, men likevel langt lavere enn den var før "kvinnerevolusjonen" på 1970-tallet. Da tok

Figur 1. Fødte, døde, innvandring, utvandring og befolkningsvekst 1980-2013

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Folkemengd og kvartalsvise befolkningsendringer.

flere og flere kvinner utdanning og ble yrkesaktive samtidig som det kom effektive prevensjonsmetoder som p-piller og spiral. Kvinner over 45 år får fortsatt få barn, godt under 1 barn per 1000 per år, selv om det har vært en viss økning siden 1980-tallet.

Det skjer altså fortsatt en endring av fødslenes plassering i livsløpet. Den gjennomsnittlige fødealderen fortsetter å øke (for alle fødsler, ikke bare den første), noe den har gjort helt siden 1975. Den har økt ekstra

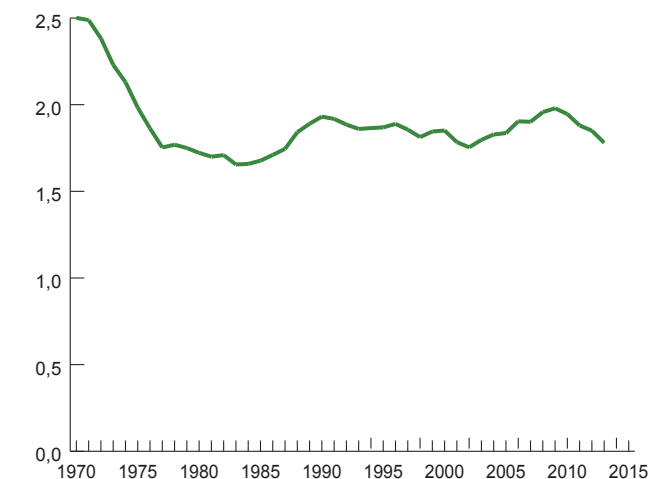
Tabell 1. Befolkningsendringer

År	Folketall per 1.1.	Levende-fødte	Dødsfall	Innvandring	Utvandring	Nettoinnvandring	Fødsels-overskudd	Befolknings-vekst	Innenlandske flyttinger
1996-2000 gj.snitt	4 299 171	60 196	45 102	27 465	18 546	8 919	15 094	24 025	170 573
2001-2005 gj.snitt	4 420 819	59 522	44 348	34 690	22 885	11 805	15 174	26 696	191 433
2006-2010 gj.snitt	4 743 195	60 151	41 573	62 710	25 169	37 541	18 577	56 017	205 349
2011	4 920 305	60 220	41 393	79 498	32 466	47 032	18 827	65 565	226 361
2012	4 985 870	60 255	41 992	78 570	31 227	47 343	18 263	65 405	230 343
2013	5 051 275	58 995	41 282	75 789	35 716	40 073	17 713	57 781	234 795
2014	5 109 056								

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Folkemengd og kvartalsvise befolkningsendringer.

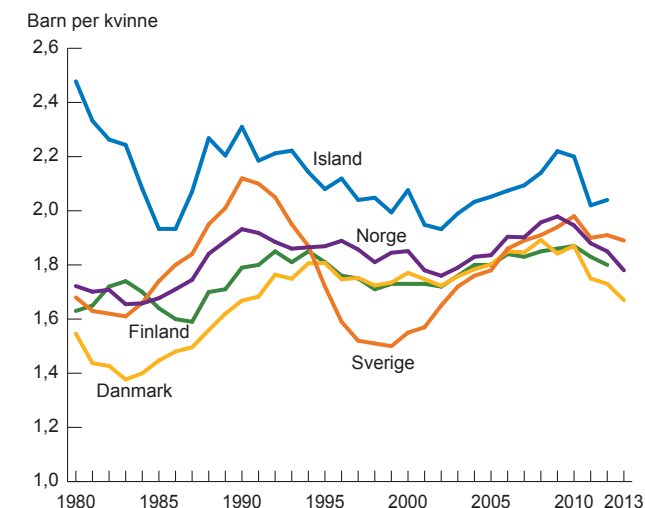
Helge Brunborg er forsker ved Gruppe for offentlig økonomi og befolkningsmodeller (hbr@ssb.no)

Figur 2. Samlet fruktbarhetstall (barn per kvinne) 2000-2013

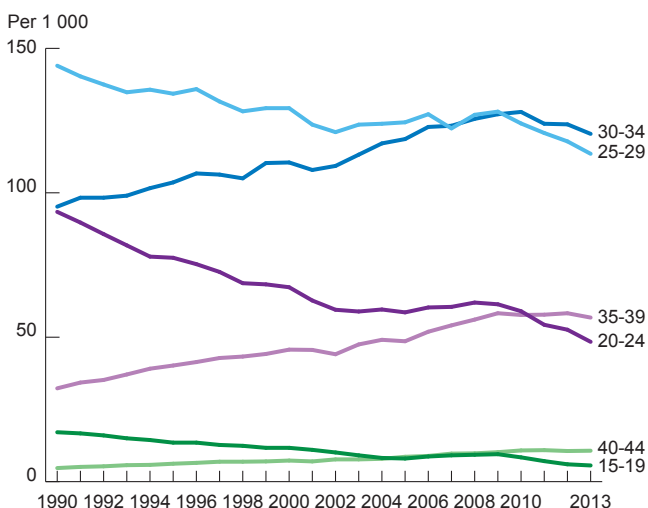
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Samlet fruktbarhetstall i de nordiske land

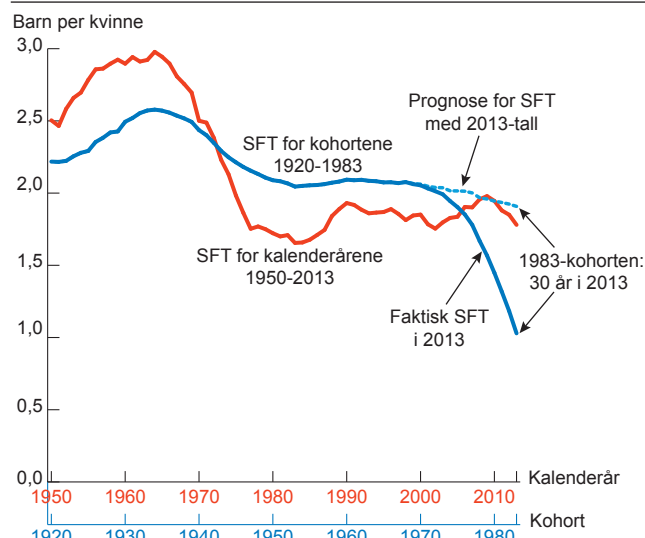

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Fødselsrater i femårsgrupper 1990-2013

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. Samlet fruktbarhetstall (SFT) for kalenderårene (periodene) 1950-2013 og kohortene 1920-1973, forskjøvet 30 år¹

¹ For kohortene 1965-1983 som ennå ikke er ferdige med å få barn, er prognosen for SFT laget ved å forlenge fødselsratene med registrerte tall for 2013 for de aktuelle aldre over 35 år.

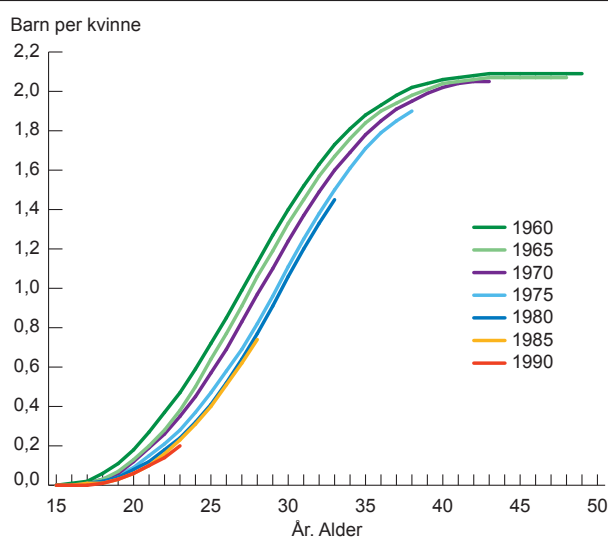
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

mye de siste årene, som innebærer en utsettelse av fødslene, og dette kan ha medvirket til en nedgang i SFT siden 2009.

Vi kan imidlertid også se på hvor mange barn et *kull* av kvinner har fått i alt i løpet av livet, dvs. ved 50 år, kalt samlet kohortfruktbarhet. Denne behøver ikke gå noe særlig ned selv om det årlige SFT, kalt periodefruktbarheten, går ned. Dette kan nemlig skyldes utsettelse av fødsler, det vil si at kvinner føder ved stadig høyere alder. SFT har vært over 2 barn per kvinne for nesten alle kohorter født i årene før 1973, som vist i figur 5. Unntaket er kohortene 1903-1907, som ble rammet av vanskelige kår i mellomkrigstiden.

Figur 5 viser SFT både for perioder (rød strek) og kohorter (blå streker), men med to akser som er forskjøvet tretti år i forhold til hverandre. Tretti år tilsvarer omtrent den gjennomsnittlige fødealderen. Den heltrukne blå streken viser hvor mange barn de forskjellige kohortene hittil har fått. Kohorter født etter 1964 er imidlertid ikke ferdige med å få barn ennå. For disse kohortene har vi derfor ekstrapolert fødselsratene med tall fra siste tilgjengelige observasjonsår (2013), som vist i den stiplede blå streken. 1964-kohorten, som ble ferdig med å få barn i 2013, fikk gjennomsnittlig 2,08 barn i alt. 1973-kohorten, som var 40 år og hadde fått 1,99 barn i 2013, vil trolig ende opp med 2,04 barn, som vist i den tynne blå streken. Den ferskeste kohorten vi har tatt med tall for er 1983-kohorten, som vil få 1,91 barn i følge vår ekstrapolasjon, men for denne kan det skje betydelige endringer framover da den bare var 30 år i 2013 og da hadde fått 1,03 barn. For nyere kohorter blir usikkerheten større og større.

Figur 6. Antall barn i alt over livsløpet for kohortene 1960-1990 (kumulerte fødselsrater)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det er altså godt mulig at kohortfruktbarheten vil synke til under 2 barn per kvinne for kohorter født etter 1977, men det er for tidlig å kunne si noe sikkert om dette.

Utviklingen av barnetallet over livsløpet er vist i figur 6 for hver femte kohort siden 1960. Ingen av de nyere kohortene har passert barnetallet for tidligere kohorter ved en gitt alder. Dette styrker muligheten for at kohortfruktbarheten vil synke til under 2 barn per kvinne.

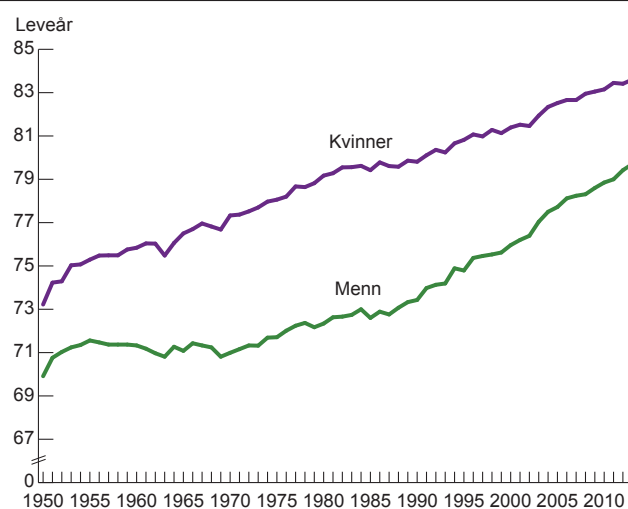
Barnløsheten er fortsatt ikke stor i Norge, og lavere enn i de fleste andre europeiske land. Den har økt svakt de siste årene, til 12,6 prosent for kvinner i 1968-kohorten (som var 45 år i 2013) og til 21,6 prosent for menn i 1963-kohorten (som var 50 år i 2013). Svært få kvinner får første barn etter 45 år. Til gjengjeld er det en stadig større andel som får bare ett barn, 14,9 prosent blant kvinner i 1968-kullet. Det er også en synkende andel som får 3 eller flere barn (31,4 prosent for 1968-kullet).

Det er uklart hvorfor fruktbarheten har sunket i Norge de siste årene. Nedgangen har nå vart såpass lenge at den neppe kan skyldes bare tilfeldigheter. Kanskje vi heller må lete etter forklaringer på hvorfor fruktbarheten var så høy i årene 2006-2010, da den var over 1,9 barn per kvinne. Imidlertid har mange andre nordiske og europeiske land har hatt en liknende utvikling, slik at vi ikke bare kan se på norske forhold.

Levealder og dødelighet

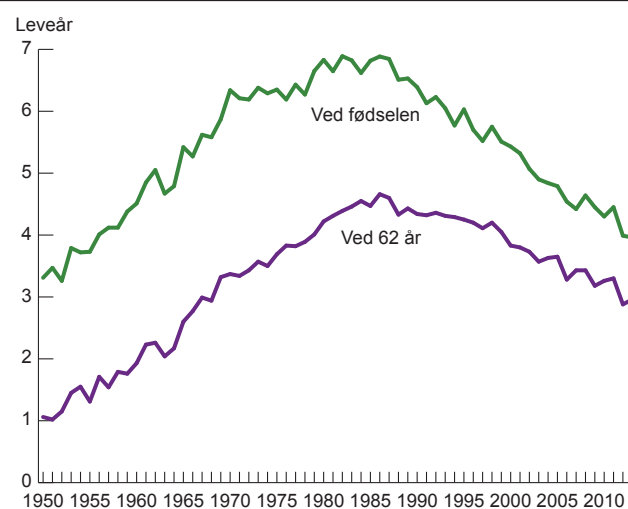
Det døde 41 300 personer i Norge, litt færre enn året før, men omtrent like mange som i årene 2004-2011. Dette skyldes at den synkende dødeligheten i alle aldre mer eller mindre kompenserer for at det blir flere eldre i befolkningen. For tiden er det imidlertid ingen økning i de aldre hvor dødeligheten er betydelig, dvs. over 80 år (figur 26), fordi det er de små fødselskullene fra årene 1925-1943 som blir gamle.

Figur 7. Forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn. 1950-2013

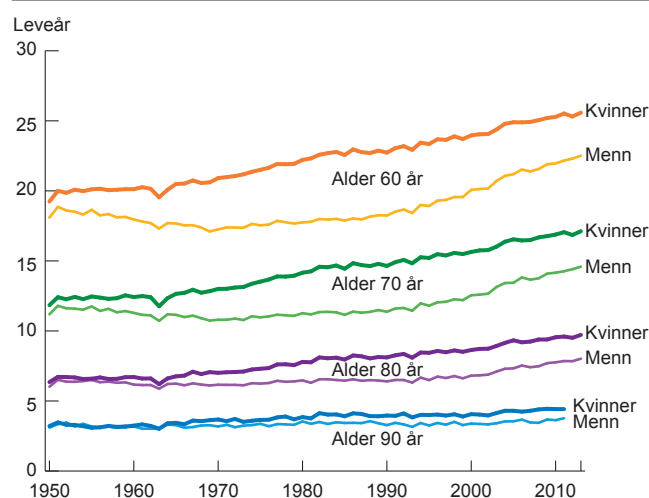
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 8. Forskjell mellom kvinner og menn i forventet gjenstående levetid ved aldrene 0 og 62 år, 1950-2013

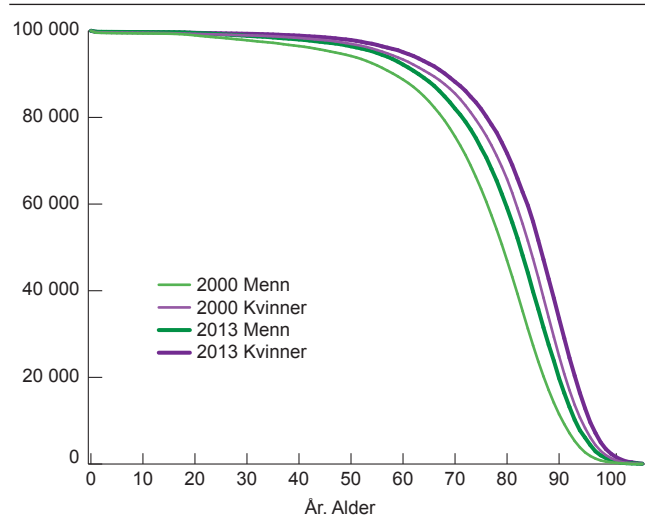

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 9. Forventet gjenstående levetid ved ulike aldre for kvinner og menn 1950-2013

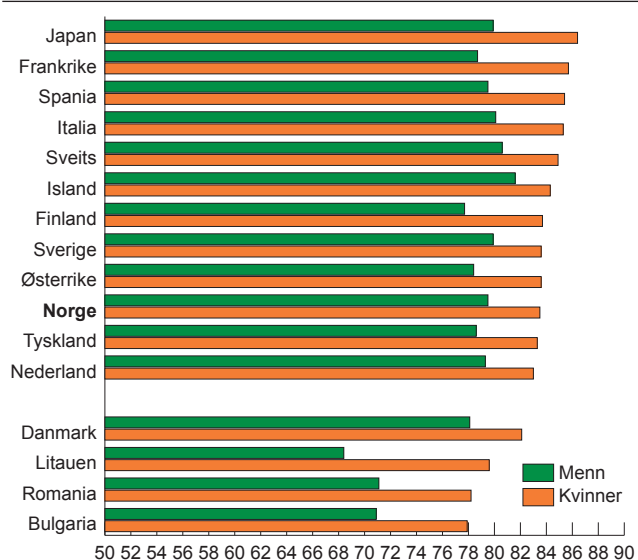

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 10. Overlevelseskurver for kvinner og menn i 2000 og 2013¹

¹ Kurvene viser hvor mange personer det er igjen ved hver alder av et hypotetisk kull på 100 000 personer ved fødselen.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 11. Forventet levealder ved fødselen i utvalgte land 2012

Kilde: Eurostat og Japans statistikk.

Fra 2012 til 2013 steg levealderen med 0,21 år for begge kjønn samlet. Dette er en økning omtrent på samme nivå som de siste 10-15 år. Fortsatt øker levealderen raskere for menn (0,28 år) enn for kvinner (0,19 år) (figur 7). I 2013 var forventet levealder ved fødselen 79,65 år for menn og 83,61 år for kvinner. Dette er den høyeste levealderen noen gang i Norge. Forskjellen mellom kvinners og menns forventede levealder blir stadig mindre og var 4,0 år i 2013, som er den laveste forskjellen siden 1955 (figur 8). Mye av denne minskingen skyldes at levealderen øker raskt også for eldre personer. De siste 10-20 år har denne økt raskere for menn enn for kvinner, som vist i figur 9. Derfor synker også forskjellen mellom forventet gjestående levetid for 62-åringer, som vist i den nederste kurven i figur 8. Det blir altså mindre og mindre forskjell mellom hvor lenge kvinnelige og mannlige pensjonister kan regne med å leve.

Hvor ligger levealderen i Norge i forhold til andre land?

I 2012 hadde sju andre europeiske land høyere levealder enn Norge, når vi ser på begge kjønn kombinert. I åtte land levde kvinnene lenger og i fem land mennene lenger, som vist i figur 11. Flere sør-europeiske land, som Frankrike, Spania, Italia og Sveits, ved siden av de nordiske, utmerker seg med svært høy levealder for kvinner, men fortsatt er det japanske kvinner som lever lengst i verden. Som vist i figur 12 og 13 øker levealderen for norske kvinner og menn omtrent som i de andre nordiske land, menene kanskje noe raskere.

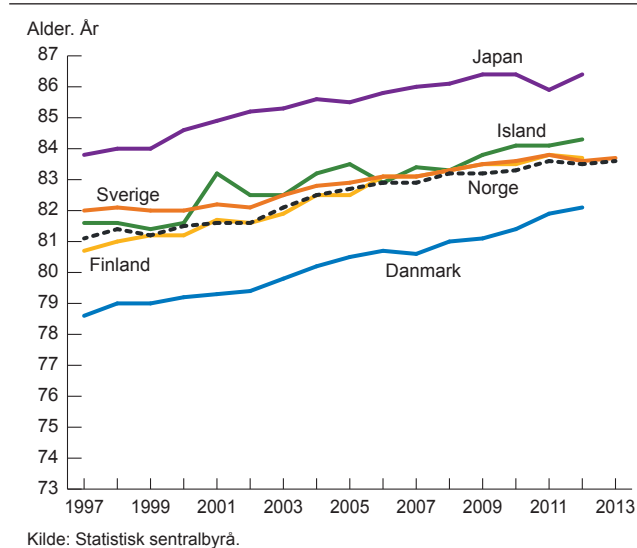
Helsedirektøren uttrykte nylig bekymring for at levealderen i Norge sakker akterut i forhold til andre land, da «Norge med sine 81,4 år ligger på 13. plass (10. plass i OECD) i forventet levealder ved fødsel» (<http://helsedirektoratet.no/Om/nyheter/Sider/okt-innsats-for-okt-levealder.aspx>). Det er imidlertid ikke enkelt å si nøyaktig på hvilken plass levealderen i Norge ligger internasjonalt, da dette avhenger av mange forhold, som observasjonsperiode, definisjoner (bl.a. hvilke aldersgrupper som tas med), og hvilke land som inkluderes (bl.a. av hvor små land som tas med).

I følge Eurostat lå Norge på en delt 8.plass i 2012 og på en 7.plass i 2003. I følge FN lå vi på 11. plass i 2005-2010, dersom Hong Kong ikke regnes med (<http://esa.un.org/unpd/wpp/Excel-Data/mortality.htm>). FNs tall viser at vi lå på 13. plass i 1990-95, på 7. plass i 1980-85, på 2. plass i 1990-95, og på 1. plass i 1950-65. I følge en annen datakilde som det ofte refereres til, CIAs database, lå Norge på en delt 26. plass i 2013, med Monaco (lite land) på topp med hele 89,63 år for begge kjønn, Macao (ikke selvstendig stat) på andreplass (84,46 år) og Japan på tredjeplass (84,19 år) (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/rawdata_2102.txt). Sløyfer vi Macao og Hong Kong, som er deler av Kina, og land med under 100 000 innbyggere, kommer Norge på delt 14. plass, bak bl.a. seks ikke-europeiske land (Japan, Singapore, Australia, Canada, Israel og New Zealand). Imidlertid er CIAs estimat for Norge for 2013 på 80,44 år betydelig lavere enn det faktiske tallet på 81,66 år.

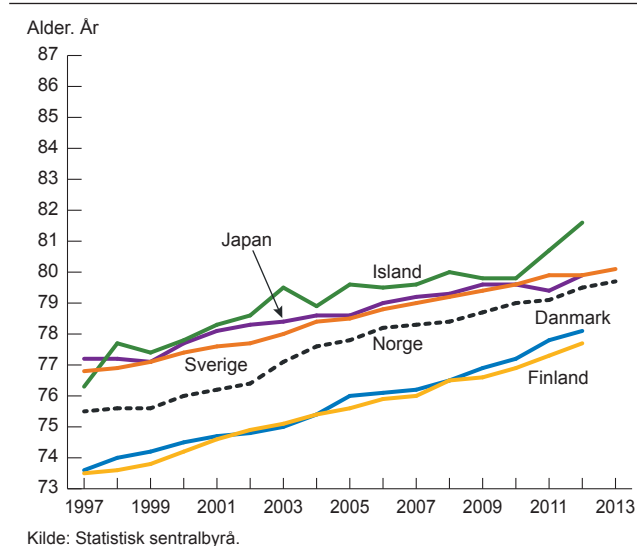
Disse eksemplene illustrerer problemene med internasjonale sammenlikninger av levealderen. Levealderen i Norge er høy, men ikke lenger den høyeste, som på 1950-tallet. Imidlertid øker levealderen for tiden såpass raskt i Norge at den kan komme til å gå forbi noen land med høyere levealder.

Den synkende dødeligheten i alle aldre og spesielt i de høyeste, medfører at overlevelseskurvene blir mer og mer rektangulære. Figur 10 viser at over halvparten av mennene vil leve til de er 82 år og over halvparten av kvinnene til de er 86 år. Dette er en betydelig endring siden 2000, da halvparten av menn og kvinner kunne regne med å leve til de var henholdsvis 79 og 84 år gamle. Dersom ingen døde før de var 60 år ville forventet levealder ved fødselen øke med 2,9 år for menn og 2,0 år for kvinner, i følge dødeligheten i 2013. Spedbarnsdødeligheten (døde under ett år) betyr i dag lite for levealderen. En ytterligere reduksjon av denne til null, fra 2,5 per 1000 levendefødte i 2013, ville bare

Figur 12. Forventet levealder ved fødselen for kvinner i de nordiske land og Japan, 1997-2013

Figur 13. Forventet levealder ved fødselen for menn i de nordiske land og Japan, 1997-2013

medføre en økning i forventet levealder ved fødselen på 0,2 år.

Inn- og utvandring

Den klart viktigste årsaken til befolkningsveksten er fortsatt høy innvandring, selv om det var en nedgang på nærmere 3 000 fra året før (figur 1). Imidlertid har en sterkt økende utvandring bidratt til å redusere nettoinnvandringen betydelig, med over 7 000 fra 2012 til 2013. I 2013 utgjorde nettoinnvandringen 69 prosent av befolkningsveksten, om lag som i de foregående årene. Utvandringen var om lag 4 500 høyere enn i 2012 og den høyeste noen gang. Den viktigste årsaken til den økende utvandringen er det voksende antallet innvandrere, som har betydelig større utvandringssannsynlighet enn resten av befolkningen. Utvandringen er særlig høy for utdannings- og arbeidsinnvandrere som har bodd kort tid i Norge. Opprydding i Det sentrale folkeregisteret i Skattedirektoratet i 2013 av personer

Statistisk sentralbyrå

Tabell 2. Land med størst innvandring til Norge i 2013, etter statsborgerskap

	Innvandring	Utvandring	Nettoinnvandring
I alt	75 789	35 716	40 073
Norge	8 855	10 680	-1 825
1 Polen	10 502	3 093	7 409
2 Litauen	5 573	1 172	4 401
3 Sverige	5 271	4 215	1 056
4 Filippinene	2 815	1 079	1 736
5 Somalia	2 765	190	2 575
6 Eritrea	2 729	73	2 656
7 Romania	2 544	236	2 308
8 Danmark	2 018	1 165	853
9 Tyskland	1 597	1 454	143
10 Spania	1 535	410	1 125
11 India	1 500	719	781
12 Latvia	1 349	456	893
13 Storbritannia	1 331	970	361
14 Bulgaria	1 204	127	1 077
15 Island	1 104	715	389
16 Thailand	1 092	221	871
17 Russland	1 016	434	582
18 USA	994	741	253
19 Afghanistan	990	72	918
20 Kina	930	567	363

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

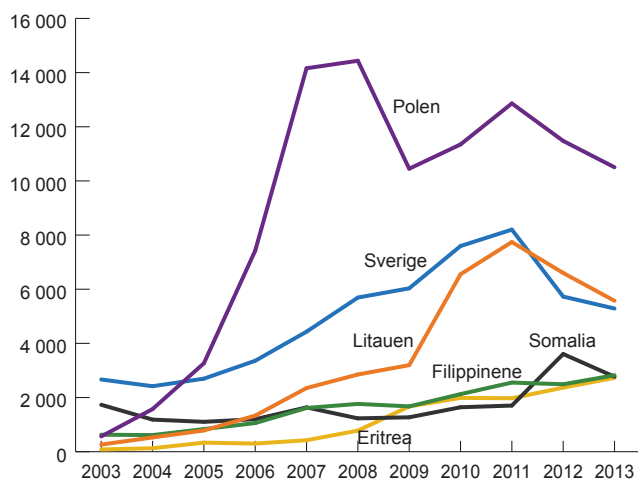
som har flyttet ut for lengre tid siden, har imidlertid også bidratt til den høye registrerte utvandringen i 2013. Det er for tidlig å si om utvandringssannsynligheten har økt.

Polske statsborgere utgjør fortsatt den største gruppen av personer som innvandrer til Norge (tabell 2), selv om betydelig færre kommer nå enn i toppåret 2008, som vist i figur 14. Svenske statsborgere utgjorde i 2012-2013 den tredje største innvandringsgruppen, etter litauiske statsborgere. Men det var også stor utvandring av svenske statsborgere, slik at nettoinnvandringen blant disse ble bare litt over 1000, det vil si at de kom på niendeplass i 2013 når vi sammenligner nettoinnvandring.

Det har kommet færre av både svensker og litauere de to siste årene. Dette må ses i sammenheng med et noe strammere arbeidsmarked i Norge. I 2013 var det omtrent like mange filippinske, somaliske og eritreiske statsborgere som innvandret. Antall somaliere som kom, har gått betydelig ned, mens det har kommet flere filippinere og eritreere de siste årene. Innvandringsgrunnen varierer imidlertid for disse gruppene. De fleste eritreere kommer hit på grunn av flukt, mens filippinerne kommer på grunn av utdanning (særlig som au pair), arbeid og familie.

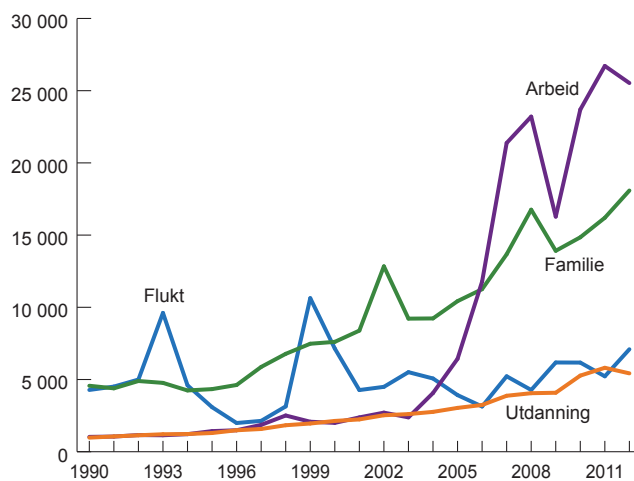
Stadig flere statsborgere fra de kriserammede landene i Sør-Europa innvandrer til Norge, trolig på grunn av et svakt arbeidsmarked i hjemlandene, men antallet er fortsatt lavt sammenlignet med innvandring fra andre land (se figur 16). 1 500 spanske statsborgere flyttet til Norge i fjor, en tredobling siden finanskrisen begynte

Figur 14. Største innvandringsland i 2013 etter statsborgerskap, utvikling siden 2003

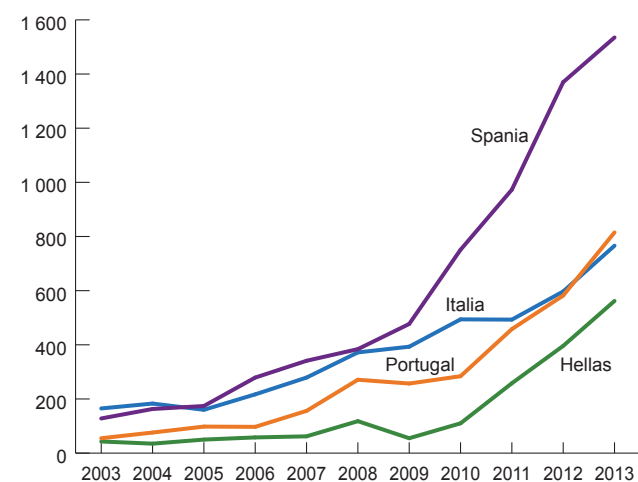
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 17. Innvandring etter innvandringsgrunn og innvandringsår, ikke-nordiske borgere. 1990-2012

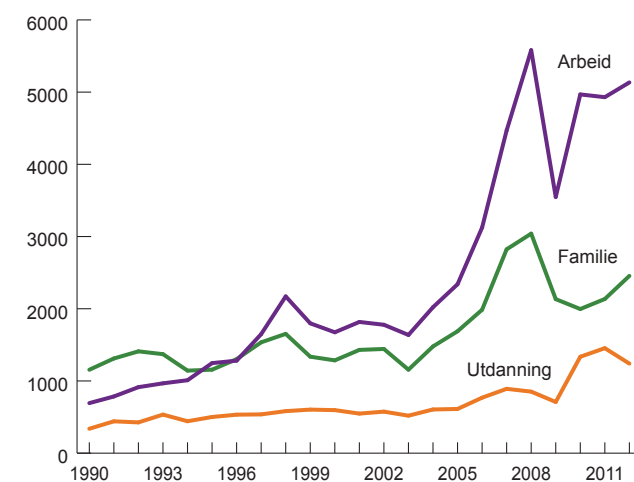
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 15. Innvandring av statsborgere fra land i Sør-Europa. 2003-2013

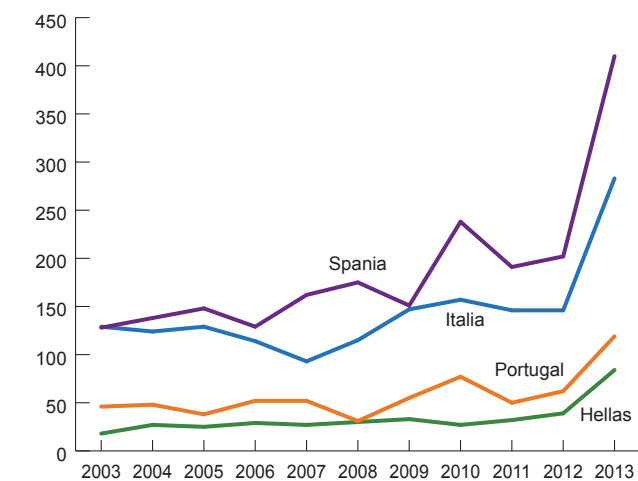
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 18. Innvandring etter innvandringsgrunn for statsborgere fra Vest-Europa, Nord-Amerika, Australia og New Zealand. 1990-2012

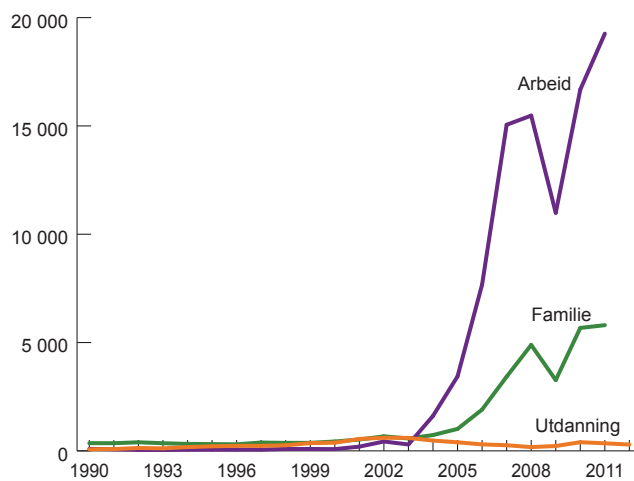
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 16. Utvandring av statsborgere fra land i Sør-Europa. 2003-2013

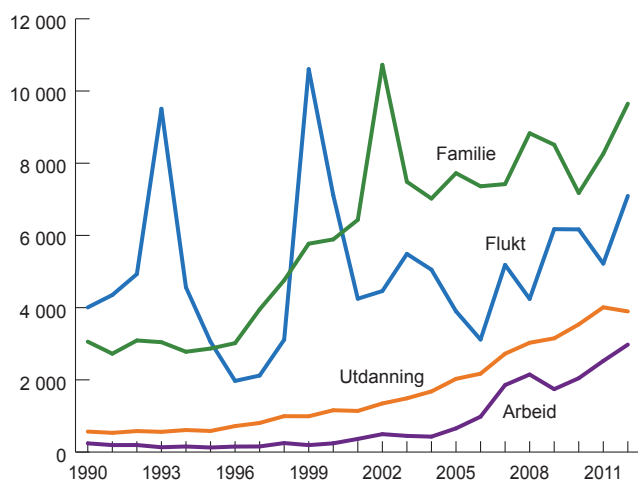
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 19. Innvandring etter innvandringsgrunn for statsborgere fra nye EU-land i Øst-Europa. 1990-2012

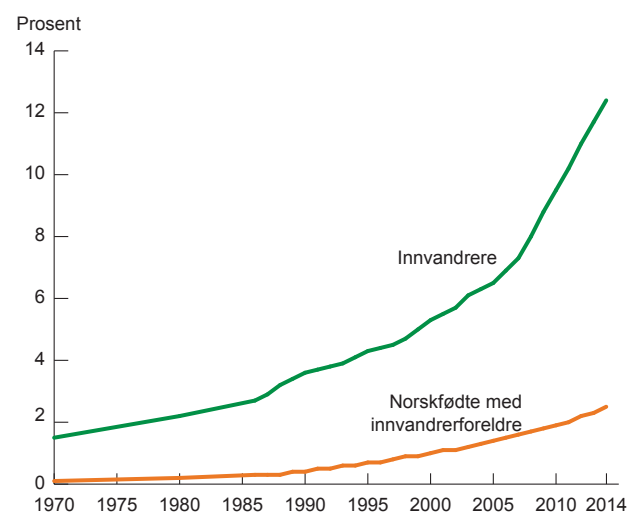
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 20. Innvandring etter innvandringsgrunn for statsborgere fra resten av verden (Afrika, Asia, Latin-Amerika, Europa utenom EU/EØS, Oseania utenom Australia og New Zealand, og statsløse). 1990-2012

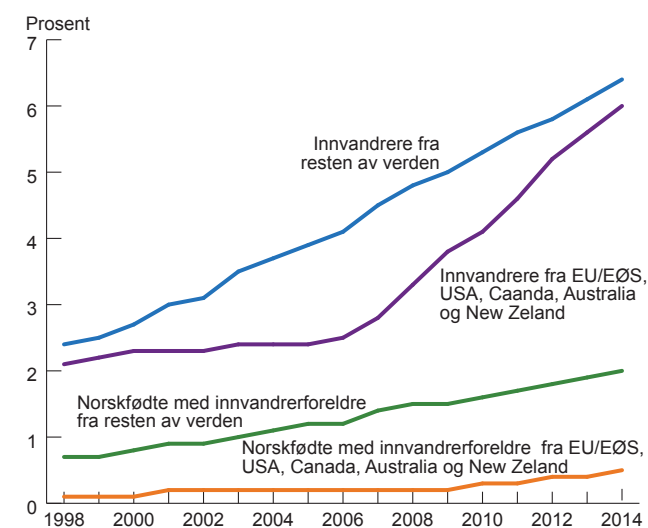
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 21. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i prosent av folkekongden. 1970-2014

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 22. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre etter landbakgrunn i prosent av folkekongden. 1970-2014

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i 2008. Også fra Italia, Portugal og Hellas har det vært økning, særlig fra Hellas med en tidobling siden 2009. Likevel kom det færre enn 4 000 statsborgere fra disse fire landene til sammen i fjor, det vil si godt under innvandringen fra Litauen alene. Riktignok har også utvandringen fra Norge av de fire søreuropeiske nasjonalitetene økt betydelig de siste årene, se figur 16, men antallet er fortsatt lavt (i alt 900 i 2013, en fordobling fra året før). Det ser altså ut til at en del innvandrere fra Sør-Europa ikke får etablert seg tilstrekkelig godt i Norge til at de blir her i lenger tid.

Statsborgere fra land utenfor Norden må oppgi innvandringsgrunn når de bosetter seg i Norge. Som figur 17 viser, har arbeid vært den dominerende innvandringsgrunnen siden 2007. Familieinnvandringen, som har økt jevnt siden 1990, omfatter både gjenforening og familieetablering, bl.a. mellom innvandrere og personer uten innvandrerbakgrunn. Mange av de som kommer som familieinnvandrere, kommer fra land med mange arbeidsmigranter til Norge, som Polen og Litauen. Fordi det har kommet færre fra disse to landene de siste to årene, samt at innvandringen fra det sørlige EU fortsatt er relativt lav, fikk vi en liten nedgang i arbeidsinnvandringen i 2012, og trolig også i 2013 (statistikken blir publisert 4.9.2014).

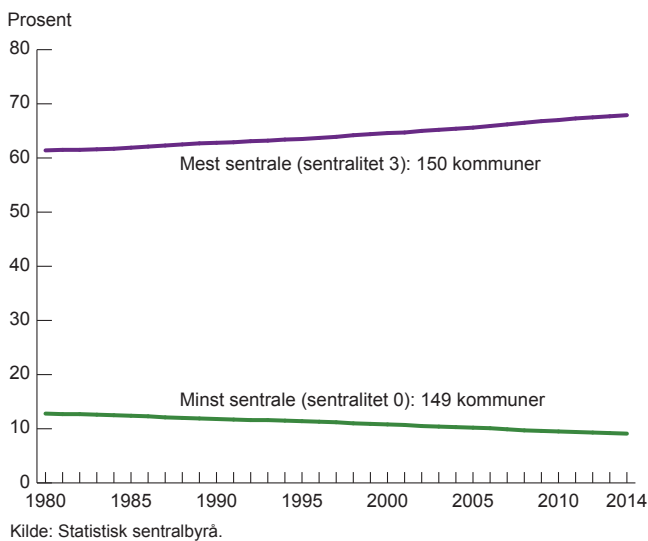
I figurene 18-20 vises grunnene for innvandrere med første statsborgerskap i tre store landgrupper. Arbeidsinnvandring er den vanligste grunnen for de to første gruppene, da det er få eller ingen restriksjoner på innvandring fra disse landene. Personer fra land utenfor EØS-området, den tredje landgruppen (figur 20), må søke om arbeidstillatelse for å kunne arbeide i Norge. Også for disse har det vært en betydelig økning, til nesten 4 000 i 2012, men som fortsatt er godt under den øvre grensen som er satt til 5 000.

Den høye innvandringen de siste årene har ført til at antall innvandrere i befolkningen stiger raskt, se figur 21. Den 1.1.2014 bodde det 633 000 innvandrere og 126 000 norskfødte barn av innvandrere i Norge. Dette utgjør henholdsvis 12,4 og 2,5 prosent av befolkningen, i alt 14,9 prosent, som er en fordobling siden 2004. Andelen personer med bakgrunn fra EU/EØS-området (samt USA, Canada, Australia og New Zealand) har vokst betydelig siden 2005 (fra 34 til 44 prosent av all innvandring) og er nå nesten like stor som fra resten av verden (figur 22). Mange innvandrere fra EU/EØS-området har imidlertid vært her kort eller flytter ganske raskt ut igjen, samt at fruktbarheten er lav, slik at de hittil har fått relativt få barn, som vist i nederste kurve i figur 22.

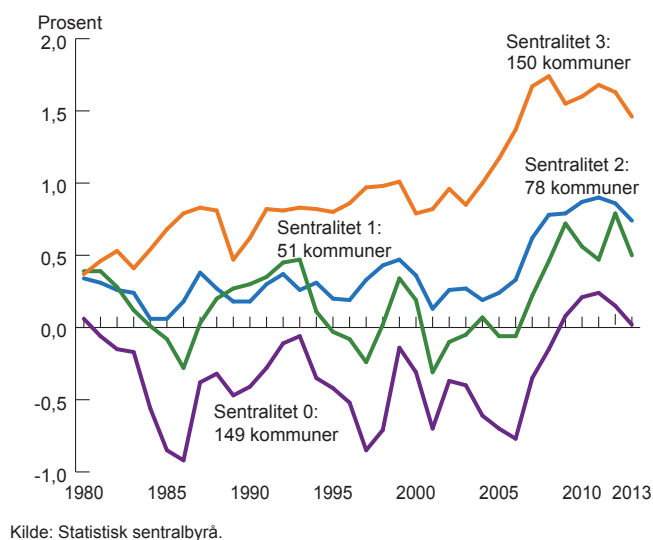
Innenlandske flyttinger og regional befolkningsutvikling

Antall innenlandske flyttinger over kommunegrensene økte til 235 000 i 2013, det høyeste tallet noen gang. Flyttingene bidro til en ytterligere sentralisering av bosettingen. Det var innenlandsk utflyttingsoverskudd i 264 av de 428 kommunene. Den 1. januar 2014 bodde

Figur 23. Folkemengden fordelt på kommunenes sentralitetsnivå. 1980-2014. Prosent

Figur 24. Befolkningsvekst etter sentralitet. 1980-2013. Prosent per år

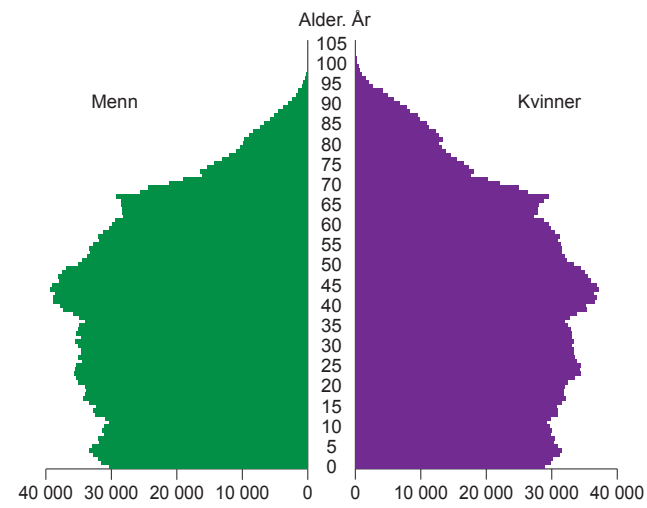

67,9 prosent av befolkningen i de 150 mest sentrale kommunene, det vil si de seks landsdelssentrene og kommunene rundt dem, mens andelen i de 149 minst sentrale kommunene gikk ytterligere ned, til 9,1 prosent (figur 23). Også innvandring bidrar til sentraliseringen, men fordi det er innvandringsoverskudd til nesten alle landets kommuner (407), medfører den høye innvandringen at langt færre kommuner enn tidligere får synkende folketall (131 i 2013, mot 230 i 2006). Befolkningsveksten er fortsatt størst i de mest sentrale kommunene og minst i de minst sentrale kommunene, der den stort sett har vært negativ siden 1980 (se figur 24).

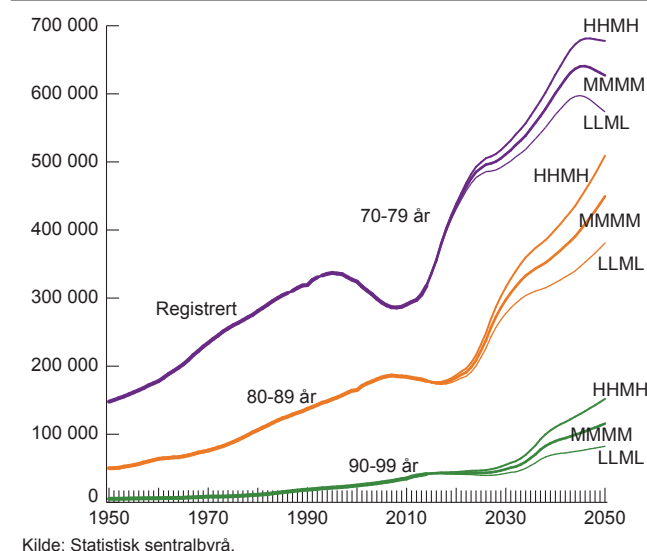
Aldersstruktur

Befolkningen fortsetter å bli gradvis eldre. I 2014 var gjennomsnittsalderen 39,3 år og medianalderen 38,0 år, begge de høyeste noen gang. Siden 2006 har gjennomsnittsalderen økt med 0,5 år og medianalderen med

Figur 25. Befolkningspyramide for Norges befolkning den 1.1.2014

Figur 26. Antall personer i noen tiårsgrupper for eldre. 1950-2050

1,0 år. Den høye innvandringen de siste ti årene har ført til en litt yngre befolkning enn vi ellers ville hatt, da en stor del av innvandrerne er mellom 20 og 40 år. Innvandringen har likevel ikke motvirket aldringen som skjer på grunn av lavere fruktbarhet og dødelighet, bl.a. fordi også innvandrerne blir eldre. Innvandringen har medført at det største kullet i befolkningen nå er 44-åringene, se figur 25. Dette kullet ble født i 1969 (67 700) og har siden vokst med nesten 9 000 personer til 76 400 på grunn av innvandring. Det har for lengst passert 1946-kullet, som representerer det største fødselstallet i norsk historie (70 727). Innvandringen har også ført til at andelen i unge yrkesaktive eldre, 20-39 år, har vokst svakt de siste årene (til 26,8 prosent i 2014).

For tiden vokser antall den yngste aldersgruppen blant de gamle, 70-79 år, mens antall i eldre grupper, 80 år og over, synker (figur 26). Dette

Begreper og forklaringer

Befolkningsframskriving er anslag for framtidig utvikling av folkemengden. I Norge utarbeider SSB framskrivinger av folkemengden fordelt på alder og kjønn fram til 2100. Framskrivningene kommer i flere alternativer: De mest brukte er mellomalternativet (MMMM), også kalt hovedalternativet, samt høyalternativet (HHMH) og lavalternativet (LLML). De fire bokstavene i parentes indikerer om vi antar middels, høy eller lavt nivå for henholdsvis fruktbarhet, dødelighet, innenlandsk flytting og innvandring.

Bosatte omfatter personer som er registrert som bosatt i folkeregisteret, det vil si personer som bor her fast eller som har til hensikt å ha fast bosted i Norge i minst et halvt år, og som har gyldig oppholdstillatelse. Det er summen av bosatte som utgjør folkemengden i Norge. Nordiske borgere har automatisk gyldig oppholdstillatelse. Det samme gjelder for andre borgere av EU-land. Det er imidlertid mange som arbeider i Norge som ikke kommer med i statistikken, blant annet personer på korttidskontrakter. Det oppholder seg også en del personer i Norge uten tillatelse; de regnes heller ikke som bosatte. På den annen side inkluderer statistikken en del personer som har flyttet til utlandet uten at dette er registrert.

Kohort er en gruppe personer (et kull) som har opplevd noe i samme periode, som å bli født, gifte seg eller studere. Begrepet brukes mest om fødselskohorter.

Forventet levealder er det antall år en person i en gitt alder kan forventes å leve under gjeldende dødelighetsforhold i en periode (tverrsnitt), som regel ett kalenderår. Dette er et hypotetisk mål, ofte kalt for periodelevealderen. Forventet levealder beregnes i en dødelighetstabell fra de aldersavhengige dødssannsynlighetene for et gitt år for hvert kjønn og for ulike alderstrinn. Det er vanligst å publisere denne for alder 0, det vil si forventet levealder ved fødselen, som vist i figur 7. Den kan imidlertid også beregnes for andre aldre og gir da den forventede gjenstående levetiden. Den faktiske levealderen for en kohort kan vi imidlertid først få vite når det ikke er noen flere gjenlevende i kohorten, altså etter over hundre år. På grunn av dødelighetsnedgangen, som har vart i om lag to hundre år, er forventet levealder for kohorter systematisk høyere enn for perioder.

Innvandring er flyttinger til Norge i løpet av en periode, uavhengig av innflytternes fødeland og statsborgerskap. For eksempel inkluderer innvandringen til Norge i løpet av et kalenderår 8-10 000 norske statsborgere, mange av dem født i Norge og uten innvandrerbakgrunn.

Nettoinnvandring, også kalt innvandringsoverskudd, er forskjellen mellom antallet personer som flytter inn og ut av landet.

Nettoreproduksjonstallet (NRT) er gjennomsnittlig antall levendefødte jenter hver kvinne vil få gjennom den fødedyktige perioden under de gjeldende fruktbarhets- og dødelighetsforhold.

Innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og som har innvandret til Norge.

Norskfødte med innvandrerforeldre er personer som er født i Norge og har to foreldre som er innvandrere.

Innvandringsgrunn er grunn til første innvandring, slik grunnen framkommer i utlendingsforvaltningens registre, og slik den ellers kan avledes fra ulike relevante variabler, se www.ssb.no/innvgrunn/. De viktigste innvandringsgrunnene som blir registrert er arbeid, familie, flukt og utdanning.

Samlet fruktbarhetstall (SFT) beregnes som summen av ettårige aldersavhengige fødselsrater for kvinner 15-49 år i et kalenderår. Dette kan tolkes som antall barn hver kvinne i gjennomsnitt vil føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved, og at dødsfall ikke forekommer. For at det ikke skal bli befolkningsnedgang på lang sikt, må SFT være større enn 2,06-2,07 (reproduksjonsnivået), når vi ser bort fra inn- og utvandring. Dette tilsvarer et nettoreproduksjonstall på 1,0, se ovenfor, som tar hensyn til at det blir født litt flere gutter enn jenter og at noen dør før de er ferdige med å få barn.

Sentralitet beskriver en kommunes geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder av ulik størrelse. Det er fire hovednivåer for sentralitet: En kommune har sentralitet 3 når den har funksjoner som et landsdelssenter eller dens befolkningstygdepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid med personbil fra et landsdelssenter (90 minutter for Oslo). Sentralitet 2 betyr at kommunen omfatter et tettsted med minst 15 000 innbyggere eller ligger innenfor 60 minutters reisetid fra et slikt tettsteds sentrum. Sentralitet 1 vil si at kommunen omfatter et tettsted med et folketall mellom 5 000 og 15 000 eller ligger innenfor 45 minutters reisetid fra et slikt tettsteds sentrum. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kriteriene, får sentralitet 0. Dersom en kommune oppfyller kravene til sentralitet på flere nivåer, gjelder det høyeste av disse nivåene.

skyldes at fødselstallene var lave i årene 1925-1943. Befolkningsframskrivningene viser at antall eldre vil øke sterkt framover, uansett hvilket framskrivningsalternativ vi ser på (figur 26). De nærmeste årene vil det skje en sterk vekst i antall personer 70-79 år fordi de store etterkrigskullene passerer 70 år. Dette vil særlig medføre økte pensjonsutgifter. På 2020-tallet vil det komme en sterk vekst i personer 80-89 år og på 2030-tallet av personer 90-99 år, som særlig vil påvirke utgiftene til helse og omsorg. Fordi den samlede folkemengden forventes å vokse betydelig, vil de relative tallene bli noe lavere, men hovedtrenden er den samme:

Det blir flere i de eldste aldersgruppene, nesten uansett hvilke rimelige forutsetninger som gjøres om den demografiske utviklingen framover.

Flere barn har delt bosted

Ragni Hege Kitterød, Jan Lyngstad,
Erik H. Nymoen og Kenneth Aarskaug Wiik

Foreldre som bor hver for seg har langt oftere enn før delt bosted for barna. I 2012 oppgav tre av ti fedre at barna hadde delt bosted, mot bare én av ti i 2004. Andelen barn som bor fast hos mor har gått tilsvarende ned, mens andelen som bor fast hos far, har vært stabilt lav. Delt bosted i juridisk forstand forutsetter ikke nødvendigvis at barn bor like mye hos hver forelder, men ifølge denne undersøkelsen tilbringer barn med delt bosted i gjennomsnitt omtrent like mye tid med far som med mor. Delt bosted er blitt vanligere i de fleste grupper av fedre, men økningen har vært større blant dem som har vært samboende med barnets mor enn blant dem som har vært formelt gift. I 2012 var delt bosted like vanlig i begge disse gruppene av fedre. Det var imidlertid fremdeles mindre vanlig at barnet bodde fast hos far når foreldrene hadde vært samboende enn når de hadde vært gift.

Innledning

I Norge, som i mange andre vestlige land, er det en politisk målsetting at fedre skal delta mer i barneomsorg og husarbeid (Brandth og Kvande 2013). Dette gjelder enten foreldrene bor sammen eller hver for seg. Tidsbruksundersøkelser viser at fedre som bor sammen med barna sine, bruker mer tid på ulønnet familiearbeid enn før. Endringen har vært særlig markant på 2000-tallet og gjelder for de fleste grupper av fedre (Kitterød og Rønsen 2013). Også blant foreldre som bor hver for seg, ser vi en mer involvert farspraksis enn tidligere selv om de fleste barn fremdeles bor fast hos mor når foreldrene skiller lag. I forhold til midten av 1990-tallet, da en av de første store utvalgsundersøkelsene om dette ble gjennomført i Norge (Jensen og Clausen 1997), tilbringer samværsfedre nå mer tid med barn de ikke bor fast sammen med både på månedlig basis og i ferier, og flere har en ordning med delt bosted for barnet. Det er imidlertid fremdeles forholdsvis sjelden at barnet bor fast hos far (Kitterød 2005, Lyngstad m. fl. 2014). Også i mange andre land ser man en økning i omfanget av delt bosted for barn blant foreldre som bor hver for seg, mens andelen barn som bor fast hos mor går ned, og andelen som bor fast hos far er stabilt lav (Fehlberg m. fl. 2011, Singer 2008, Sodermans m. fl. 2013).

I denne artikkelen ser vi nærmere på endringene i bruk av delt bosted i Norge siden begynnelsen av 2000-tallet og spør om økningen har vært større i bestemte grupper av fedre enn i andre, eller om delt bosted er blitt vanligere blant fedre flest. Er det f. eks. særlig de høyt utdannede fedrene som oftere enn før har delt bosted for barna? Selv om andelen barn som bor fast hos far, har vært stabilt lav, undersøker vi også om det har vært endringer i denne tilpasningen blant bestemte grupper av fedre. Analysene er basert på tre undersøkelser av foreldre som bor hver for seg, fra 2002, 2004 og 2012. Opplegget for undersøkelsene er omtalt i Boks 1. En del resultater er tidligere publisert i en kommentert tabellrapport (Lyngstad m. fl. 2014). Både fedre og mødre ble intervjuet. Analysene i denne artikkelen tar utgangspunkt i fedrenes svar.¹ Vi får da noe høyere anslag for delt bosted enn det man får ved å ta utgangspunkt i mødrenes svar, eller i et gjennomsnitt av foreldrenes svar (ibid).² Ettersom vi her vil undersøke om det har vært en større økning i bruk av delt bosted for barn i noen grupper av fedre enn i andre, trenger vi opplysninger om utdanningsnivå, alder osv. for samtlige fedre. Vi må da benytte fedrenes svar.³ En del resultater basert på mødres svar, og på svar fra alle foreldre sett under ett, er vist i appendikstabellene 1 og 2 i denne artikkelen, samt i Lyngstad m. fl. (2014). Det vil dessuten bli foretatt mer detaljerte analyser på grunnlag av mødrenes svar i framtidige arbeider.

Ragni Hege Kitterød er forsker i Gruppe for demografi og levekår (rhk@ssb.no) / Institutt for samfunnsforskning (hege.kitterød@samfunnsforskning.no)

Jan Lyngstad er forsker i Gruppe for demografi og levekår (jrl@ssb.no)

Erik H. Nymoen er forsker i Gruppe for demografi og levekår (ehn@ssb.no)

Kenneth Aarskaug Wiik er forsker i Gruppe for demografi og levekår (kaw@ssb.no)

¹ Noen av resultatene i vår artikkel skiller seg litt fra dem som ble presentert i Lyngstad m. fl. (2014) ettersom vi har avgrenset analyseutvalget litt annerledes.

² På grunnlag av et datamateriale fra 2004 viser Kitterød og Lyngstad (2014) at selv om samværsfedre ofte rapporterer mer månedlig samvær med barn de ikke bor sammen med enn hva barnas mødre gjør, er det langt på vei de samme faktorene som har betydning for mengden samvær i multivariate analyser basert på fedres svar som i analyser basert på mødres svar.

³ Utvalget til undersøkelsen består av par av foreldre til samme barn, men i en del tilfelle svarte kun den ene forelderen (se boks 1). I de tilfelle der bare mor har svart, har vi ikke opplysninger om fars alder, utdanning osv.

Boks 1. Om undersøkelsene

Undersøkelsene i 2002 og 2004 ble gjennomført for å evaluere en omlegging av reglene for beregning av barnebidrag i 2003. De gav derfor mye informasjon om fordeling mellom foreldrene av økonomiske ressurser og av ansvar og omsorg for barna. I 2012 var man mer opptatt av å kartlegge hvordan familier ordner hverdagen etter et samlivsbrudd og hvilken innflytelse barn har på bosteds- og samværsordninger. Man la imidlertid vekt på å ivareta sammenlignbarhet mellom undersøkelsene på en del viktige områder. Både foreldre som bor sammen med barnet til daglig, og foreldre som ikke bor sammen med barnet, deltok i undersøkelsene. Utvalgene ble trukket slik at man har par av foreldre til samme barn, men i en del tilfelle svarte kun én av foreldrene. I 2002 og 2004 var det et krav at begge foreldre skulle være bosatt i Norge for at de skulle bli trukket ut til undersøkelsen. I 2012 var det tilstrekkelig at den forelderen som barnet var registrert bosatt hos, bodde i Norge. Nettoutvalget inneholdt da 38 respondenter der den andre forelderen ikke var bosatt i Norge, 34 mødre og fire fedre.

I 2004 stilte man spørsmål om fordeling av ansvar og omsorg kun for det yngste barnet som foreldrene hadde sammen. I 2002 og 2012 stilte man også spørsmål om eventuelle andre barn foreldrene hadde sammen, men det yngste barnet ble kartlagt mest detaljert. I denne artikkelen bruker vi opplysningene om det yngste barnet.

I 2002 ble data samlet inn gjennom et postalt spørreskjema, og i 2004 og 2012 gjennom telefonintervjuer. Svarandelene i de tre undersøkelsene var henholdsvis 59, 75 og 60 prosent. Det er beregnet kombinerte frafalls- og utvalgsvekter i alle undersøkelsene. Undersøkelsene er dokumentert i Sætre (2004), Skaare og Fodnesbergene (2005) og Høstmark (2012).

Politiske regelendringer

På 2000-tallet er det kommet flere regelendringer som trekker i retning av en likere deling av foreldreskapet blant foreldre som bor hver for seg, både praktisk og økonomisk. Siden 2002 har det eksistert regler som sier at begge foreldrene skal være med å dekke barnets reisekostnader, slik at det blir lettere for samværsforeldre å ha kontakt med barna sine. Også en omlegging av reglene for beregning av barnebidrag i 2003 oppmuntrer til mer kontakt mellom samværsforeldre og barn, blant annet ved at mye samvær gir lavere bidrag (St. meld. nr. 19, 2006-2007). I forbindelse med en endring av Lov om barn og foreldre i 2006/2007 ble det vedtatt at reisekostnader ved samvær i utgangspunktet skal deles mellom foreldrene etter størrelsen på inntekten deres (Ot.prp. nr. 69, 2007-2008). I 2010 ble barnelovens definisjon av vanlig samværsrett utvidet. Vanlig samvær innebærer nå rett til å være sammen med barnet én ettermiddag per uke med overnatting, annenhver helg, til sammen tre uker i sommerferien, og annenhver høst-, jule-, vinter- og påskeferie. Tidligere inngikk kun ettermiddagssamvær på ukedagene, og sommerferiesamværet var to uker. I 2010 ble foreldrene videre pålagt varslingsplikt ved flytting (Ot.prp. nr. 104, 2008-2009). Samtidig fikk domstolene en viss adgang til å idømme delt bosted mot den ene eller begge

Boks 2. Analyseutvalg i artikkelen

Analysene i denne artikkelen er basert på svar fra fedrene. Analyseutvalget omfatter både fedre der man også oppnådde intervju med barnets mor og fedre der man ikke oppnådde intervju med barnets mor (se Boks 1 for omtale av utvalget). Fedre der den andre forelderen ikke var bosatt i Norge er holdt utenfor ettersom utvalget i de to første undersøkelsene kun omfatter barn der begge foreldre bodde i Norge. Endret prosedyre for utvalgstrekkning i 2012 kan også ha konsekvenser for hvor mange fedre med barn med mer enn én tidligere partner som kom med i utvalget. Vi holder derfor utenfor fedre som har barn med mer enn én tidligere partner i analysene her. Dette gjaldt henholdsvis 4, 7 og 7 prosent i undersøkelsene fra 2002, 2004 og 2012. Andelen som har delt bosted for barnet er noe lavere blant fedre som har barn med flere tidligere partnere enn blant dem som har barn med kun én tidligere partner, men ettersom forholdsvis få fedre har barn med flere eks-partnere, veier disse lite i gjennomsnittet for alle fedre. I 2012 oppgav for eksempel 30 prosent av fedrene som hadde barn med kun én tidligere partner at de hadde delt bosted for yngste felles barn (se figur1), mot 13 prosent av dem som hadde barn med flere tidligere partnere. For alle fedre sett under ett var andelen med delt bosted 29 prosent.

foreldres vilje. Foreldrene kan fortsatt fritt avtale delt bosted dersom de mener det er best for barna.

Selv om lovverket stimulerer til stor likedeling av omsorgen for barn blant foreldre som lever atskilt, er det også regler som kan gjøre det vanskelig for en del foreldre å velge delt bosted (St.meld. nr. 29, 2002-2003). Det finnes en rekke ytelser rettet mot enslige forsørgere, blant annet forhøyet barnetrygd, overgangsstønad, stønad til barnetilsyn, utdanningsstønad og rett til barnebidrag. I tillegg får enslige forsørgere en viss skattelette. Fram til 2013 ble de skattet i klasse 2. I 2013 ble dette erstattet med et særfradrag, men dette gjelder kun for dem med forhøyet barnetrygd. Ved delt bosted regnes ingen av foreldrene som enslige forsørgere, og dermed faller flere av disse ytelsene bort. En del foreldre (ofte mødre) kan altså tape økonomisk på en ordning med delt bosted, sammenlignet med en ordning der barnet bor fast hos mor og har samvær med far. Skjørten m.fl. (2007) finner for eksempel at mødre med delt bosted ofte har lavere inntekt enn enslige mødre, noe de ser i sammenheng med at delt-bosted-mødre ikke har rett til de samme ytelsene som enslige mødre.

Ordningen med mekling ved samlivsbrudd har som formål at foreldre skal komme fram til en skriftlig avtale om foreldreansvar, barnets bosted og samvær etter samlivsbrudd, og å sikre et godt samarbeid mellom foreldrene med vekt på barnets beste. Lenge var mekling obligatorisk kun for gifte foreldre, men i 2007 ble ordningen utvidet til også å gjelde samboere med barn under 16 år. Begrunnelsen var at alle barn skulle ha samme rettigheter uavhengig av foreldrenes samlivsstatus (Ot.prp. nr. 103, 2004-2005). I 2006 fikk fedre automatisk del i foreldreansvaret for barn dersom de

Boks 3. Hva er delt bosted?

Barnets bosted ble kartlagt gjennom følgende spørsmål: *Vi vil gjerne vite hvem barnet bor fast sammen med, dvs. hvem har den daglige omsorgen for barnet nå? Er det 1) Deg, 2) Den andre forelderen, 3) Begge to eller 4) Andre?*

Spørsmålet ble fulgt av en forklarende tekst: Den av foreldrene som barnet bor **fast sammen** med, og dermed har den **daglige omsorgen** for barnet, kan blant annet bestemme hvor i landet barnet skal bo, om barnet skal være i barnehage. Den av foreldrene som barnet bor fast hos, må også ha foreldreansvar. Den andre forelderen har anledning til å uttale seg før en eventuell flytting. Hvis barnet har delt bosted, tas avgjørelsen om flytting, barnehage og lignende i felleskap.

I 2002 stod denne teksten trykt i det postale spørreskjemaet slik at deltakerne hadde den foran seg når de skulle fylle inn svaret. I 2004 og 2012, da intervjuet ble foretatt over telefon, fikk intervjueren opp denne teksten på dataskjermen sammen med spørsmålet, slik at den kunne leses opp. Man ønsket at deltakerne skulle oppfatte spørsmålet om delt bosted for barnet i tråd med den juridiske definisjonen, slik det er definert i Lov om barn og foreldre. I prinsippet kan barnet ha delt bosted i juridisk forstand uten at det tilbringer nøyaktig halvparten av tiden hos hver av foreldrene. Barnet kan også bo like mye hos hver forelder uten at det har delt bosted i juridisk forstand.

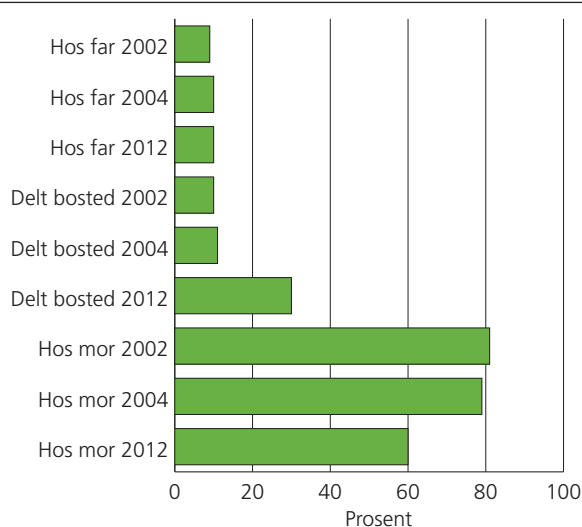
I Folkeregisteret kan barn kun være registrert bosatt på én adresse, enten hos mor eller far. Det er ikke nødvendigvis samsvar mellom barnets registrerte adresse, og hva foreldrene oppgir som barnets bosted på spørsmålet over. Et barn kan være registrert bosatt hos far, men bo mest hos mor, eller omvendt. Dette kan for eksempel henge sammen med at det tar noe tid før foreldre melder om flytting etter et samlivsbrudd eller etter at barnet har endret bostedsordning. Andelen barn med delt bosted kan altså ikke leses ut av Statistisk sentralbyrås registerbaserte statistikk for barn og unge. Denne viser blant annet en svak økning på 2000-tallet i andelen barn som bor med far, men ikke med mor. Trolig reflekterer dette hovedsakelig en økning i andelen barn med delt bosted.

bor sammen med barnets mor ved fødsel. Tidligere måtte samboende fedre aktivt meddele at de ville ha foreldreansvar. I 1998 ble prosedyren for dette forenklet, men i motsetning til gifte fedre, hadde samboende fedre fremdeles ikke automatisk del i foreldreansvaret for sine barn. Samboende fedre har altså fått en styrket rettslig stilling ved et samlivsbrudd.

Sterk økning i bruk av delt bosted

I undersøkelsen om Samvær og bosted 2012 svarte tre av ti fedre at de hadde delt bosted for barnet, mens seks av ti oppgav at barnet bodde hos mor og én av ti at det bodde hos far (figur 1) (se Boks 3 for definisjon av delt bosted). Andelen med delt bosted var langt høyere enn i tidligere undersøkelser, da kun om lag en av ti fedre oppgav at de hadde delt bosted. Det er blitt mindre vanlig at barnet bor hos mor, mens andelen barn som bor hos far, er omtrent uendret. Også når vi tar utgangspunkt i mødrenes svar, eller svar fra alle foreldre under ett, ser vi en klar økning i bruken av delt bosted, selv

Figur 1. Barnets bosted blant foreldre som bor hver for seg. Tall basert på opplysninger fra far. 2002, 2004 og 2012

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. Antall samværsdager per måned mellom foreldre og barn, etter barnets bosted. 2002, 2004 og 2012. Gjennomsnitt

	Alle	Barnet bor hos mor	Delt bosted	Barnet bor hos far	Annet
Antall dager					
2002	7,5	6,8	14,4	6,4	-
2004	8,1	7,4	14,4	7,4	-
2012	9,4	7,4	14,2	7,3	-
Antall observasjoner					
2002	962	764	103	94	1
2004	1 130	864	143	118	5
2012	1 151	680	349	118	4

Kilde: Undersøkelsen om samvær og bidrag 2002, Undersøkelsen om samvær og bidrag 2004 og Undersøkelsen om samvær og bosted 2012.

om andelen med delt bosted er noe lavere her enn hva fedrenes svar tyder på (appendikstabell 1).

Endringen mot mer bruk av delt bosted er i tråd med utviklingen i mange andre land (Fehlberg m. fl. 2011, Singer 2008, Sodermans m. fl. 2013), og må blant annet sees i lys en mer aktiv farspraksis når foreldrene bor sammen. Gifte og samboende fedre bruker nå klart mer tid til hus- og omsorgsarbeid enn tidligere (Kitterød og Rønsen 2013), og mange ønsker trolig å opprettholde omfattende kontakt med barna også etter et samlivsbrudd. Det at mødre bruker mer tid i yrkeslivet enn før, og dessuten er mer vant til at far tar en stor del av barneomsorgen, kan bidra til at de nå er mer positive til en ordning med delt bosted. I en nederlandsk studie finner Bakker og Karsten (2013) dessuten at mødre som ønsker en yrkeskarriere på heltid, kan se det som en fordel å ha delt bosted for barna ettersom de da kan konsentrere seg om jobben og egne fritidsaktiviteter når barna er hos far.

Foreldre kan i prinsippet ha delt bosted for barna selv om barna ikke tilbringer nøyaktig halvparten av tiden hos hver av dem. Det ser imidlertid ut til at barn med delt bosted bor omtrent like mye hos begge foreldre, i hvert fall når vi baserer oss på fedrenes svar (tabell 1).

Tabell 2. Reisetid mellom foreldrenes hjem etter barnets bosted. 2002, 2004 og 2012. Prosent

	Gang- avstand	½ time eller mindre, men ikke gangavstand	Mer enn ½ time, under 2 ½ time	2 ½ time eller mer	Antall observasjoner
2002					
Barnet bor hos mor	18	43	22	16	759
Delt bosted	50	44	5	2	108
Barnet bor hos far	18	45	21	15	93
2004					
Barnet bor hos mor	18	43	21	17	870
Delt bosted	54	42	3	1	144
Barnet bor hos far	26	37	20	17	120
2012					
Barnet bor hos mor	21	46	20	14	682
Delt bosted	50	46	3	1	353
Barnet bor hos far	25	37	24	14	120

Kilde: Undersøkelsen om samvær og bidrag 2002, Undersøkelsen om samvær og bidrag 2004 og Undersøkelsen om samvær og bosted 2012

I undersøkelsene om samvær og bidrag/bosted ble deltakerne spurt hvor mange dager per måned "samværsforelder" vanligvis tilbrakte sammen med barnet.⁴ Ifølge fedrene var dette i gjennomsnitt vel 14 dager per måned. Dette er nesten dobbelt så mye som når barnet bor fast hos mor eller far. Bildet var omtrent det samme i 2002, 2004 og 2012.

Ser vi på mengden månedelig samvær uavhengig av barnets bosted, var det en økning fra 7,5 dager i gjennomsnitt i 2002 til 9,4 dager i 2012. Dette reflekterer hovedsakelig at flere enn før har delt bosted for barnet. Fra 2002 til 2004 var det også en viss økning i det månedlige samværet for barn som bodde fast hos mor eller far.⁵

Som vi kunne vente, bor de fleste foreldre med delt bosted for barna forholdsvis nær hverandre (tabell 2). I samtlige undersøkelser rapporterte omtrent halvparten av fedrene med delt bosted at det var gangavstand mellom foreldrenes boliger, og 44-46 prosent oppgav at reisetiden var under ½ time, men ikke gangavstand. Bare for et lite fåtall, 4 prosent i 2012, var reisetiden på mer enn ½ time. Også når barna bor fast hos mor eller far, bor flertallet av foreldrene forholdsvis nær hverandre, men andelen med lang reisetid er høyere enn blant dem med delt bosted. I 2012 hadde for eksempel 20 prosent en reisetid på mellom ½ time og 2 ½ time når barnet bodde hos mor, og 14 prosent hadde en reisetid på minst 2 ½ time.

Delt bosted er vanligere enn før i de fleste grupper av fedre

Her spør vi hvorvidt økningen i bruk av delt bosted innebærer at ordningen praktiseres av andre grupper

⁴ Spørsmålet om månedlig samvær var utformet litt forskjellig i de tre undersøkelsene. I 2002 spurte man om antall samværsdager siste 30 døgn, i 2004 spurte man om antall samværsdager i en bestemt måned (oktober), og i 2012 spurte man om antall samværsdager i løpet av en vanlig måned. Spørsmålsutformingen er nærmere omtalt i Lyngstad m. fl. (2014).

⁵ Endringen fra 2002 til 2004 omtales nærmere i Kitterød (2005). Analysene viste en økning i det månedlige samværet når man baserte seg på svar fra fedre, men ikke når man baserte seg på svar fra mødre.

enn tidligere, eller om det har vært en økning blant fedre flest. Er det for eksempel slik at økningen først og fremst gjelder for de høyt utdannede fedrene, og for dem som har vært gift med barnets mor? Mens forskere tidligere har pekt på at fedre som har vært samboende med barnets mor har mindre kontakt med barna etter et samlivsbrudd enn fedre som har vært gift med barnets mor (Jensen og Clausen 2003), kan den styrkede rettslige stillingen til samboende fedre ha bidratt til at de nå skiller seg mindre fra tidligere gifte når det gjelder samvær med barn etter et brudd. I tillegg har nok forskjellene mellom de to samlivstypene blitt mindre i takt med at samboerskap er blitt vanligere og at samboere dermed utgjør en mindre selektert gruppe enn tidligere.

Selv om det ikke har vært noen klar økning i andelen barn som bor hos far, kan det ha vært en viss økning blant noen grupper av fedre og en nedgang blant andre. Også dette undersøkes i det følgende.

Ettersom endringen i bruk av delt bosted hovedsakelig fant sted etter 2004, benytter vi kun undersøkelsene fra 2004 og 2012 i det følgende. Tabell 3 viser andelen med delt bosted og andelen der barnet bor hos far for ulike grupper av fedre i disse to årene.

Delt bosted for barn er blitt vanligere i de fleste grupper av fedre (tabell 3). Både unge og eldre fedre hadde oftere delt bosted i 2012 enn i 2004, og det var en økning både blant fedre med kort og lang utdanning, fedre med kort tid siden bruddet med barnets mor og fedre med lang tid siden bruddet,⁶ fedre med små og store barn, fedre som kun har ett barn sammen med barnets mor og fedre med flere barn, fedre som har vært gift med barnets mor, fedre som har vært samboende med barnets mor og fedre som aldri har bodd sammen med moren, og både blant dem som bodde lenge sammen med barnets mor og dem som hadde et kortvarig samliv.

⁶ For fedre som har vært gift eller samboende med barnets mor er tid siden brudd beregnet ut fra intervjuopplysninger om når foreldrene flyttet fra hverandre. For fedre som aldri har bodd sammen med barnets mor, er tid siden brudd satt til det yngste barnets fødselsår.

Tabell 3. Andel barn med delt bosted og andel barn som bor hos far, basert på fedrenes svar. Tall for ulike grupper av fedre i 2004 og 2012. Prosent

	Delt bosted, prosent		Bor hos far, prosent		Antall observasjoner	
	2004	2012	2004	2012	2004	2012
Alle	11	30	10	10	1145	1170
Fars alder						
18-34 år	8	32	6	6	228	165
35-39 år	10	25	9	13	278	169
40-44 år	10	34	10	8	304	316
45 år +	14	28	12	12	335	520
Fars utdanningsnivå						
Ungdomsskole/videregående	10	28	10	10	872	832
Universitet/høgskole 1-4 år	15	35	9	11	186	230
Universitet/høgskole 5 år +	19	43	6	10	70	84
Uoppgitt	-	19	21	-	17	24
Tid siden brudd						
0-1 år	16	41	8	10	183	120
2-4 år	17	37	13	9	313	290
5-7 år	12	31	12	9	246	271
8-10 år	8	29	6	8	202	208
11 år +	3	15	7	15	194	245
Uoppgitt	-	20	-	7	7	36
Barnets alder						
0-4 år	10	26	4	4	160	105
5-9 år	14	37	6	9	347	294
10-14 år	9	30	11	11	457	453
15-17 år	11	23	16	13	186	320
Antall barn i relasjonen						
Ett barn	9	27	9	10	532	766
To barn	16	33	10	12	473	350
Tre barn eller flere	12	44	12	7	140	54
Samlivsstatus ved brudd						
Gift	16	32	14	13	596	479
Samboende	9	33	7	9	430	548
Enslig	2	10	1	7	119	118
Uoppgitt	-	13	-	7	-	25
Samlivets varighet						
0-4 år	6	25	6	10	190	181
5-7 år	10	32	10	11	199	210
8-10 år	12	32	9	12	208	179
11 år +	19	37	16	10	407	430
Ikke bodd med barnets mor (enslig)	2	10	1	7	119	118
Uoppgitt	3	19	3	10	22	52

Kilde: Undersøkelsen om samvær og bidrag 2004 og Undersøkelsen om samvær og bosted 2012.

Vi finner mange av de samme forskjellene mellom grupper av fedre i andelen med delt bosted i 2012 som i 2004. Eksempelvis er delt bosted vanligere blant fedre med lang utdanning enn blant fedre med kortere utdanning og mer utbredt blant dem med kort tid siden bruddet med barnets mor enn blant dem med lang tid siden bruddet. Når det gjelder samlivsstatus ved brudd, ser det imidlertid ut til å være en forskjell i bruken av delt bosted mellom tidligere gifte og tidligere samboende fedre i 2004, men ikke i 2012. Det kan også se ut til at de yngste fedrene sjeldnere hadde delt bosted enn de eldste fedrene i 2004, mens denne forskjellen ikke var til stede i 2012.

Også når det gjelder andelen barn som bor fast hos far, ser vi mye av det samme mønsteret i 2012 som i 2004. For eksempel var det i begge år relativt flere barn som

bodde hos far blant eldre enn blant yngre fedre og relativt flere blant fedre som hadde vært gift med barnets mor enn blant dem som hadde vært samboende eller aldri hadde bodd sammen med moren.

Multivariate analyser

For å kunne skille bedre mellom betydningen av de ulike faktorene for det å ha delt bosted, og for at barnet bor hos far, samt for å undersøke om betydningen av noen av faktorene er endret over tid, har vi foretatt multivariate analyser. Vi har benyttet logistisk regresjonsanalyse og kjørt separate modeller for tilbøyeligheten til å ha delt bosted sammenlignet med at barnet bor hos mor (tabell 4), og tilbøyeligheten til at barnet bor hos far, sammenlignet med at barnet bor hos mor (tabell 5). Vi har definert de samme modellene for årene 2004 og 2012, samt for begge år sett under ett

og med undersøkelsesår som dummyvariabel. I disse analysene holder vi utenfor fedre som aldri har bodd sammen med barnets mor ettersom de forholdsvis sjelden har delt bosted. Dette er i tråd med den internasjonale litteraturen på området der man oftest inkluderer kun foreldre som faktisk har bodd sammen, i analyser av barnas bosted (f. eks. Cancial og Meyer 1998, Juby m. fl. 2005, Sodermans m. fl. 2013). Endringer i ulike bostedsordninger for barn blant tidligere gifte/samboende i Norge vises i appendikstabell 2. Samtlige grupperingsvariabler i tabell 3 inngår som uavhengige variabler i de multivariate analysene i det følgende. For variabelen "samlivets varighet", har vi definert en egen kategori med "uoppgitt". Observasjoner med uoppgitte verdier på en av de andre variablene er holdt utenfor. Resultatene rapporteres som oddsrater. Oddsrater høyere enn 1 innebærer at fedre i den aktuelle gruppen har større sjanse for å ha delt bosted (eller at barnet bor hos far), sammenlignet med at barnet bor fast hos mor, enn fedre i referansegruppen, gitt likhet på andre områder. Oddsrater lavere enn 1 innebærer mindre sjanse for å ha delt bosted (eller bo hos far).

Delt bosted nå like vanlig blant tidligere samboende fedre som blant tidligere gifte

Når det gjelder tilbøyeligheten til å ha delt bosted, finner vi dels de samme, og dels noe forskjellige, resultater i analysene fra 2004 og 2012. I begge år er det en negativ sammenheng mellom tid siden bruddet med barnets mor og bruken av delt bosted, slik at fedre med minst 11 år siden bruddet sjeldnere har delt bosted for barnet enn dem med kort tid siden bruddet. Barnets alder og antall barn i den aktuelle relasjonen har ingen klar betydning verken i 2004 eller i 2012. I begge år er det en positiv sammenheng mellom fars utdanning og bruk av delt bosted, men sammenhengen er kun signifikant i 2012. Fedre med lang universitetsutdanning hadde da oftere delt bosted for barna enn dem med utdanning fra ungdomsskole eller videregående skole. I begge år var det også en positiv sammenheng mellom samlivets varighet og andelen med delt bosted for barna, men også her var sammenhengen statistisk signifikant kun i 2012. Fedre som hadde bodd sammen med barnets mor i minst 11 år hadde da oftere delt bosted enn dem som hadde bodd sammen med barnets mor mindre enn fem år.

Når det gjelder fars alder og samlivsstatus ved brudd, finner vi til dels motsatte effekter i de to årene. I 2012 hadde de yngste fedrene (18-34 år) oftere delt bosted for barnet enn dem som var litt eldre (35-39 år), mens det i 2004 ikke var noen klar sammenheng mellom fars alder og bruk av delt bosted. Denne endringen er statistisk signifikant (10%-nivå).⁷ Det ser altså ut til at bruk av delt bosted økte mer blant de yngste fedrene (18-34 år) enn blant dem som var litt eldre (35-39 år).

Tabell 4. Resultater fra logistisk regresjon av det å ha delt bosted for barnet sammenlignet med at barnet bor hos mor. Tall for fedre som har vært gift eller samboende med barnets mor. 2004 og 2012

	2004 Oddsrate	2012 Oddsrate	2004 og 2012 Oddsrate
Fars alder (ref: 35-39 år)			
18-34 år	0,82	2,07*	1,34
40-44 år	0,88	1,53	1,23
45 år +	1,20	1,14	1,09
Fars utdanningsnivå (ref: Ungdomsskole/videregående)			
Universitet/høgskole 1-4 år	1,46	1,43	1,41
Universitet/høgskole 5 år +	1,43	2,10*	1,89*
Tid siden brudd (ref: 0-4 år)			
5-7 år	0,68	0,68	0,66
8-10 år	0,43	0,72	0,59
11 år +	0,22**	0,42*	0,34***
Barnets alder (ref: 0-4 år)			
5-9 år	1,04	1,39	1,21
10-14 år	0,74	1,22	1,02
15-17 år	1,15	1,00	1,00
Antall barn i relasjonen (ref: Ett barn)			
To barn	1,22	0,94	1,01
Tre barn +	0,67	1,14	0,95
Samlivsstatus ved brudd (ref: Gift)			
Samboende	0,62*	1,15	0,95
Samlivets varighet (ref: 0-4 år)			
5-7 år	1,36	1,53	1,47
8-10 år	1,29	1,77	1,56
11 år +	1,86	2,01*	1,97**
Uoppgitt	0,73	0,72	0,71
År (ref: 2004)			
2012			3,59***
N	882	884	1 766

Kilde: Undersøkelsen om samvær og bidrag 2004 og Undersøkelsen om samvær og bosted 2012.

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

I 2004 hadde fedre som hadde vært gift med barnets mor, oftere delt bosted for barna enn fedre som hadde vært samboende med barnets mor. I 2012 var det ingen slik forskjell mellom tidligere gifte og samboende fedre. Også denne endringen er statistisk signifikant (5%-nivå). Dermed ser det ut til at delt bosted for barn har økt mer blant fedre som har vært samboende med barnets mor enn blant dem som har vært formelt gift.

I den tredje kolonnen i tabell 4 rapporteres resultater fra analyser for 2004 og 2012 sett under ett og med undersøkelsesår inkludert som en forklaringsvariabel. Som ventet, har undersøkelsesår en sterk og signifikant effekt. Dette innebærer at økningen i bruk av delt bosted gjelder også etter kontroll for eventuelle endringer i sammensetningen av gruppen fedre som ikke bor sammen med barnets mor, i hvert fall når det gjelder de variablene som inngår i våre analyser.

⁷ Vi har testet hvorvidt endringene er statistisk signifikante ved å inkludere et samspillsledd mellom undersøkelsesår og hver av de uavhengige variablene i den multivariate analysen.

Tabell 5. Resultater fra logistisk regresjon av at barnet bor hos far sammenlignet med at barnet bor hos mor. Tall for fedre som har vært gift eller samboende med barnets mor. 2004 og 2012

	2004 Oddsrate	2012 Oddsrate	2004 og 2012 Oddsrate
Fars alder (ref: 35-39 år)			
18-34 år	0,96	0,66	0,79
40-44 år	0,84	0,47	0,68
45 år +	0,83	0,61	0,76
Fars utdanningsnivå (ref: Ungdomsskole/videregående)			
Universitet/høgskole 1-4 år	0,88	1,00	0,95
Universitet/høgskole 5 år +	0,43	1,13	0,74
Tid siden brudd (ref: 0-4 år)			
5-7 år	0,67*	0,59	0,65
8-10 år	0,26*	0,51	0,36**
11 år +	0,19**	0,85	0,43
Barnets alder (ref: 0-4 år)			
5-9 år	1,57*	2,75	1,96
10-14 år	4,36*	3,10	3,38*
15-17 år	9,64***	4,38(*)	5,82***
Antall barn i relasjonen (ref: Ett barn)			
To barn	0,89	1,47	1,21
Tre barn +	1,13	0,69	1,03
Samlivsstatus ved brudd (ref: Gift)			
Samboende	0,56*	0,62*	0,61**
Samlivets varighet (ref: 0-4 år)			
5-7 år	1,15	1,22	1,19
8-10 år	0,73	1,18	0,90
11 år +	0,93	1,02	0,96
Uoppgitt	0,30	1,71	1,03
År (ref: 2004)			
2012			1,34 (*)
N	856	661	1 517

Kilde: Undersøkelsen om samvær og bidrag 2004 og Undersøkelsen om samvær og bosted 2012.

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Store barn bor oftest hos far

Det er til dels andre grupper av foreldre som velger at barnet skal bo hos far etter et samlivsbrudd enn de som velger delt bosted. Dette er vist tidligere både for Norge (Kitterød og Lyngstad 2012) og andre land (Cancian og Meyer 1998, Juby m. fl. 2005), og framgår også av våre analyser her (tabell 5). Ulikt hva som er tilfellet for delt bosted, ser ikke fars utdanning ut til å ha noen betydning for hvorvidt barnet bor hos far eller ikke (tabell 5). Derimot var det både i 2004 og 2012 større sjanse for at store enn små barn bodde hos far framfor hos mor, og dette gjaldt særlig for de eldste barna (15-17 år). I begge årene var det også større sjanse for at fedre som hadde vært gift med barnets mor bodde sammen med barna enn fedre som hadde vært samboende med barnets mor. I 2004 var det en klar negativ sammenheng mellom tid siden bruddet mellom foreldrene og hvorvidt barnet bodde hos far eller ikke. Et lignende mønster ser vi i 2012, men her er ikke koeffisientene statistisk signifikante. Når det gjelder gruppen med minst 11 år siden bruddet med barnets mor, er det en

signifikant forskjell mellom koeffisientene for årene 2004 og 2012 (1%-nivå), noe som tyder på at økningen i andelen barn som bor hos far har vært mer markant i denne gruppen av fedre enn for dem med kort tid siden bruddet.

Den multivariate analysen viser dessuten at tilbøyeligheten til at barnet bor hos far sammenlignet med bosted hos mor, økte noe fra 2004 til 2012. Dette gjelder altså når vi justerer for endret sammensetning av fedrene i analyseutvalget mht alder, utdanning, tid siden bruddet osv. Oddsrate for dummyvariabelen år er imidlertid atskillig lavere i tabell 5 enn i tabell 4 (1,34 mot 3,59), og estimatet er mindre presist.

Avslutning

Siden 2000-tallet er det kommet flere regelendringer som oppmuntret til stor grad av likedeling av ansvar og omsorg for felles barn blant foreldre som bor hver for seg. Blant annet er reglene for beregning av barnebidrag utformet slik at mye samvær med barna gir lavere bidrag for samværsforeldre, og det er også regler som sier at foreldrene skal dele på utgifter knyttet til barns reiser mellom deres boliger. Delt bosted for barna kan imidlertid være økonomisk ugunstig for en del foreldre ettersom ingen av partene da har rett til utgifter rettet mot enslige forsørgere, slik som for eksempel overgangsstonad og forhøyet barnetrygd.

Det er likevel langt flere foreldre som har delt bosted for barna nå enn på begynnelsen av 2000-tallet, noe som trolig har sammenheng med en mer involvert farspraksis blant fedre generelt og større likedeling av barneomsorg og husarbeid blant gifte og samboende foreldre. I 2002 oppgav 10 prosent av fedrene at de hadde delt bosted for barnet, mens andelen i 2004 og 2012 var henholdsvis 11 og 30 prosent. Andelen barn som bor fast hos mor har gått tilsvarende ned, mens andelen som bor fast hos far har vært stabilt lav. Et lignende mønster ser man i mange andre vestlige land. I denne artikkelen spør vi om økningen i bruk av delt bosted i Norge gjelder for alle grupper av fedre, eller om den har vært mer markant i noen grupper enn i andre. Vi spør også om det har blitt vanligere at barnet bor hos far i noen grupper av fedre og mindre vanlig i andre.

Det har vært en klar økning i andelen med delt bosted i de fleste grupper av fedre. Slike ordninger er blitt mer utbredt både blant fedre med kort utdanning og fedre med lang utdanning, blant dem med små barn og blant dem med store barn, blant dem med ett barn og dem med flere barn osv. Omfanget av delt bosted økte imidlertid mer blant forholdsvis unge fedre enn blant dem som var litt eldre, og mer blant fedre som hadde vært samboende med barnets mor enn blant dem som hadde vært gift med barnets mor. Det siste har trolig sammenheng med at samboende fedre har fått en styrket rettslig stilling, blant annet ved at de automatisk har del i foreldreansvaret for barna sine. Mens delt bosted tidligere var vanligere blant fedre som hadde vært gift med barnets mor enn blant dem som hadde

vært samboende, var det ikke noen slik forskjell i 2012. Dette gjelder også etter justering for faktorer som kan variere mellom tidligere gifte og samboende, som for eksempel samlivets varighet og antall barn.

Det var en signifikant positiv sammenheng mellom fars utdanningsnivå og bruk av delt bosted i 2012, men ikke i 2004. Forskjellen mellom de to årene er imidlertid ikke statistisk signifikant, og vi har dermed ikke grunnlag for å slutte at delt bosted har økt mer blant fedre med lang utdanning enn blant dem med kort utdanning. Delt bosted forutsetter gjerne omfattende samarbeid og fleksibilitet fra foreldrenes side og kan dessuten være ganske kostbart i og med at barna ofte vil trenge dobbelt sett av en del utstyr og eget rom i to hjem. Forskere i flere land har uttrykt bekymring for at dreiningen mot mer bruk av delt bosted for barn vil innebære at dette blir vanligere også blant foreldre med små sosioøkonomiske ressurser og der det er store konflikter mellom foreldrene (Fehlberg m. fl. 2011, Sodermans m. fl. 2013). Våre analyser tyder på at delt bosted har økt blant fedre i alle utdanningsgrupper, men ikke mer blant dem med kort enn blant dem med lang utdanning.

En ordning der barnet bor hos far er vanligere for store enn for små barn og vanligere når foreldrene har vært gift enn når de har vært samboende. I 2004 var det en negativ sammenheng mellom tiden siden foreldrene flyttet fra hverandre og tilbøyeligheten til at barnet bor hos far framfor hos mor. Dette mønsteret var mindre tydelig i 2012.

I senere analyser vil vi også inkludere opplysninger om fars inntekt og om graden av konflikter mellom foreldrene. Dette kan gi et bedre bilde av hvorvidt delt bosted i større grad enn før praktiseres av fedre med små økonomiske ressurser og av dem som har store konflikter med barnets mor. Vi vil også gjøre analyser der vi baserer oss på svar fra mor, i stedet for fra far, slik som i denne artikkelen. Dermed kan vi studere om det er andre sammenhenger i dag enn tidligere mellom mors utdanningsnivå og inntekt på den ene siden og delt bosted for barn, eller det at barnet bor hos far, på den annen.

Referanser

Bakker, W. og L. Karsten (2013): Balancing paid work, care and leisure in post-separation households: A comparison of single parents with co-parents. *Acta Sociologica* 56 (2): 173-187.

Brandth, B. og E. Kvande (2013): Innledning – Velferdsstatens fedrepolitikk. I B. Brandth og E. Kvande (red): *Fedrekvoten og den farsvennlige velferdsstaten*. Universitetsforlaget: Oslo.

Cancian, M. og D. R. Meyer (1998): Who gets custody? *Demography* 35 (2): 147-157.

Fehlberg, B., B. Smyth, M. Maclean og C. Roberts (2011): Legislating for shared time parenting after separation: A research review. *International Journal of Law, Policy and the Family* 25 (3): 318-337.

Høstmark, M. (2013): *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012. Dokumentasjonsrapport*. Notater 36/2013, Statistisk sentralbyrå.

Jensen, A.-M. og S.-E. Clausen (1997): *Samvær og fravær. Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med*. Norsk institutt for by- og regionsforskning. Notat1997:103.

Jensen, A.-M. og S.-E. Clausen (2003): Children and family-dissolution in Norway. The impact of consensual unions. *Childhood*, 10 (1): 65-81.

Juby, H., C. Le Bourdais, N. Marcil-Gratton (2005): Sharing Roles, Sharing Custody? Couples' Characteristics and Children's Living Arrangements at Separation. *Journal of Marriage and Family* 67 (1): 157-172

Kitterød, R. H. (2005): *Når mor og far bor hver for seg. Ansvar og omsorg for barna før og etter bidragsreformen*. Rapport 2005/22, Statistisk sentralbyrå.

Kitterød, R. H. og M. Rønsen (2013): Hvem er de nye involverte fedrene? *Økonomiske analyser* 5/2013: 39-46, Statistisk sentralbyrå.

Kitterød, R. H. og J. Lyngstad (2012): Untraditional caring arrangements among parents living apart. The case of Norway. *Demographic Research* 27 (article 5):121-152.

Kitterød, R. H. og J. Lyngstad (2014): She said, he said: Comparing mothers' and fathers' reports on the non-resident father's contact with his children. *Demographic Research* 30 (article 31): 899-910.

Lyngstad, J., R. H. Kitterød og E. H. Nymoen (2014): *Bosted og samvær 2002, 2004 og 2012. Endringer i ansvar og omsorg for barna når mor og far bor hver for deg*. Rapporter 2014/2, Statistisk sentralbyrå.

Ot.prp. nr. 103 (2004-2005): Om lov om endringer i barnelova mv. (omfang av samvær, styrking av melklingsordningen osv.). Barne- og familiedepartementet.

Ot.prp. nr. 69 (2007-2008): Om lov om endringer i barnelova mv. (barnebidrag og reisekostnader ved samvær), Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Ot.prp. nr. 104 (2008-2009): Om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.). Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Singer, A. (2008): Active parenting or Solomon's justice? Alternating residence in Sweden for children with separated parents. *Utrecht Law Review* 4 (2): 35-47.

Skjørten, K., R. Barlindhaug og H. Lidén (2007): *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Skaare, S. og G. Fodnesbergene (2005): *Undersøkelsen om samvær og bidrag 2004. Dokumentasjonsrapport*. Notater 2005/41, Statistisk sentralbyrå.

Sodermans, A. K., K. Matthijs og G. Swicegood (2013): Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic research* 28 (article 29): 821-848.

St. mld. nr. 19 (2006-2007): Evaluering av nytt regelverk for barnebidrag. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

St. mld. nr. 29 (2002-2003): Om familie: forpliktende samliv og foreldreskap. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

Sætre, A. H. (2004): *Undersøkelsen om samvær og bidrag 2002. Dokumentasjons- og tabellrapport*. Notater 2004/6, Statistisk sentralbyrå.

Nytt BNP

Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet 2014

**Kerstin Ståhlbrand Solholm, Jon Ivar Røstadsand,
Trude Nygård Evensen, Yngvar Holm,
Knut Sørensen og Steinar Todsén**

Vi anslår at BNP blir justert noe opp når Statistisk sentralbyrå publiserer reviderte nasjonalregnskapstall i november. Revisjonen har sammenheng med oppdaterte internasjonale retningslinjer for nasjonalregnskap og utenriksregnskap. To endringer bidrar spesielt til oppjusteringen: Ny behandling av utgifter til forskning og utvikling og større militære anskaffelser.

I likhet med andre land følger Norge internasjonale retningslinjer for nasjonalregnskap gitt i FNs «System of National Accounts», forkortet som SNA. I tillegg medfører EØS-avtalen en forpliktelse til å følge EUs «European System of National and Regional Accounts», ESA, i utarbeidelsen av nasjonalregnskapsstatistikk. ESA bygger på SNA, men ESA er mer konkret og detaljert.

De internasjonale retningslinjene er nylig oppdaterte, med 2008 SNA og ESA 2010¹. Det er et krav fra Eurostat at ESA 2010 skal innarbeides i medlemslandene og de øvrige EØS-landenes nasjonalregnskap høsten 2014, se Europakommisjonen (2014).

Innarbeidelsen av de reviderte retningslinjene i det norske nasjonalregnskapssystemet har pågått i noen år og omtales som Hovedrevisjonen 2014 (HR2014). Reviderte tallserier for blant annet bruttonasjonalprodukt og anvendelseskomponentene, arbeidskraftregnskapet, inntekts- og kapitalregnskapet og finansregnskapet publiseres i november, mens en ny kvartalsstatistikk for internasjonal investeringsposisjon publiseres for første gang i desember 2014.

Kerstin Ståhlbrand Solholm er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (sol@ssb.no)

Jon Ivar Røstadsand er seniorrådgiver i Seksjon for finansmarkedsstatistikk (jir@ssb.no)

Trude Nygård Evensen er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (tne@ssb.no)

Yngvar Holm er seniorrådgiver i Seksjon for finansmarkedsstatistikk (ynh@ssb.no)

Knut Sørensen er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (kns@ssb.no)

Steinar Todsén er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (sto@ssb.no)

I den første delen av artikkelen beskrives definisjonsendringer som får konsekvenser for nivået på BNP. I den andre delen rettes fokuset mot det institusjonelle regnskapet. Her omtales også endringene i utenriksregnskapet.

Endringer som påvirker BNP

Nye definisjoner i de internasjonale retningslinjene vil isolert sett kunne påvirke nivået på BNP. Vi anslår at endringene vil justere opp BNP med i overkant av 1 prosent. Det er spesielt to endringer som vil bidra til dette. Det er ny behandling av utgifter til forskning og utvikling (FoU) og alle større militære anskaffelser.

Kapitalisering av forskning- og utviklingstjenester

Den nye føringsmåten for forskning og utvikling (FoU) kom etter en lengre samordnet innsats internasjonalt for å ivareta FoU på en bedre måte i nasjonalregnskapet. Bakgrunnen var et ønske om sammenlignbare data mellom land, som kan brukes i analyser av produktivitet i næringslivet og FoUs rolle i denne sammenheng. Diskusjonen om hvordan FoU skal behandles i nasjonalregnskapet har for øvrig vært en gjenganger ved de ulike revisjonene av de internasjonale retningslinjene. I 2008 SNA og ESA 2010 er det anbefalt at FoU-kostnader betraktes som en investering i immateriell realkapital. Tidligere ble utgifter til FoU betraktet som direkte produksjonskostnader. For en detaljert gjennomgang av de nye reglene for kapitalisering av forsknings- og utviklingskostnader og konsekvensen for BNP, se Sørensen (2008).

Allerede i 1993 SNA og ESA 1995 ble kapitalarten, immaterielle eiendeler, utvidet. Da ble utgifter til oljeleting og programvare endret fra å betraktes som en produksjonskostnad til å behandles som investering, og med de nye retningslinjene vil også FoU-kapitalen behandles på samme måte.

¹ 1993 SNA er oppdatert med 2008 SNA, og ESA 1995 er tilsvarende oppdatert med ESA 2010.

Boks 1. Hovedrevisjoner

Hovedrevisjoner gjennomføres med noen års mellomrom i nasjonalregnskapsstatistikkene. Som regel innebærer en hovedrevisjon en innføring av nye definisjoner og klassifikasjoner, basert på nye internasjonale retningslinjer. Ofte vil også statistikkilder gjennomgås og eventuelle nye kilder innarbeides. Nasjonalregnskapet er svært omfattende, og konsistens mellom de ulike delene av nasjonalregnskapet er viktig. Det betyr at endringer ett sted i systemet påvirker størrelser i andre deler av systemet. Hovedrevisjoner medfører at nye konsistente tidsserier for blant annet BNP blir publisert tilbake til 1970.

Nasjonalregnskapsstatistikkene har gjennomgått følgende hovedrevisjoner (HR):

HR1972: Hovedrevisjon som følge av innføring av nye internasjonale retningslinjer for nasjonalregnskap gitt i «System of National Accounts 1968».

HR1995: Hovedrevisjon som følge av innføring av nye internasjonale retningslinjer for nasjonalregnskap gitt i «System of National Accounts 1993». Også et stort omfang av nye datakilder, som hadde kommet til i løpet av de 20 årene fra forrige hovedrevisjon, ble innarbeidet.

HR2002: Det ble gjennomført en tallrevisjon der formålet var å innarbeide statistikk fra den nye strukturstatistikken, som ble etablert i 2000. I tillegg ble «European System of National and Regional Accounts 1995» innarbeidet i sin helhet.

HR2006: Innarbeidelse av en EU-forordning om at indirekte målte bank- og finanstjenester (rentemarginer) skulle fordeles på sluttbrukere.

HR2011: Innarbeidelse av en EU-forordning som krevde at nasjonalregnskapet i alle land, omfattet av EØS-avtalen, skulle ta i bruk ny internasjonal Standard for næringsgruppering (SN 2007).

HR2014: Hovedrevisjon som følge av innføring av nye internasjonale retningslinjer for nasjonalregnskap gitt i «System of National Accounts 2008» og «European System of National and Regional Accounts 2010». I denne revisjonen innføres også «Balance of Payments and International Investment Position Manual», 6. utgave, som er fullt ut harmonisert med 2008 SNA¹.

¹ I tillegg innføres «Benchmark Definition of Foreign Direct Investment», 4. utgave (OECD), som angår direkteinvesteringsstatistikken

Patenter og lisenser inkluderes i den nye FoU-kapitalen. Patenter og lisenser har tidligere blitt sett på som et resultat av forsknings- og utviklingsarbeid, men har blitt behandlet som ikke-produsert kapital. Nå er det internasjonal enighet om at patenter og lisenser skal betraktes som produsert kapital, det vil si opphøre som eget ikke-produsert kapitalobjekt og inngå i den nye FoU-kapitalen.

Nasjonalregnskapets prinsipper for kapitalisering av FoU følger de internasjonale retningslinjer for FoU-statistikk (se boks). Det betyr at man slipper å samle

inn egne data, men kan bruke det eksisterende materialet om forskning og utvikling fra FoU-undersøkelsene.

I Norge utarbeides statistikk for FoU i næringslivet i Statistisk sentralbyrå, mens instituttsektoren og universitets- og høyskolesektoren kartlegges av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU).

I nasjonalregnskapet settes det krav til de økonomiske transaksjonene som skal oppfattes som investeringer. Den investerte kapitalen må ha en eier som får økonomiske fordeler av å eie eller bruke kapitalen i produksjon. Kapitalen skal kunne brukes kontinuerlig, eller i det minste flere ganger, over et tidsrom som dekker flere regnskapsperioder, det vil si mer enn ett år. Et sentralt diskusjonstema internasjonalt har vært om all FoU kan sies å gi økonomiske fordeler til sin eier, eller om en eventuelt skal skille mellom FoU som gir slike fordeler og annen FoU. Statistisk sentralbyrå har konkludert med at all FoU skal betraktes som investeringer.

Når FoU regnes som investering, må eget investeringsarbeid i FoU regnes med i produksjon og investering. I dagens nasjonalregnskap er det kun FoU som blir markedsført og omsatt, som regnes med i produksjonen. Mesteparten av FoU-produksjonen er av typen eget investeringsarbeid.

For markedsrettet produksjon er det derfor to forhold som gir økt BNP. For det første er det omklassifiseringen fra produktinnsats til investering, i tillegg til at eget investeringsarbeid nå regnes med i produksjonen.

For offentlig forvaltning vil ikke omklassifiseringen fra produktinnsats til investering bety noe for bidraget til BNP, siden kostnadene allerede er med i offentlig konsum. Produksjonen regnes fremdeles som summen av kostnadene, så introduksjon av eget investeringsarbeid øker ikke produksjonen. Imidlertid vil kapitaliseringen av FoU medføre kapitalslit på FoU-kapitalen. Dette kapitalslitet gir økt produksjon og økt bidrag til BNP.

Ordet kapitalslit gir kanskje litt feil assosiasjoner når kunnskapskapital omtales. Kunnskapskapitalen har begrenset gjennomsnittlig økonomisk levetid, dels fordi ikke alle prosjekter kan ventes å bli like vellykkede (kostnadene til mislykkede prosjekter er også med i investeringene), dels fordi nye prosjekter gir ny kunnskap som avløser eller videreutvikler eksisterende kunnskap. Vi har valgt en gjennomsnittlig økonomisk levetid for FoU-kapitalen på 10 år. Dette er Eurostats forslag til felles standardverdi for land som ikke har spesielle undersøkelser av levetid.

Foreløpig anslag viser at kapitalisering av FoU vil føre til at nivået på BNP øker med 1 til 1,5 prosent i Norge. Effekten på den årlige veksten i BNP, antas å være svært liten. Det blir neglisjerbare endringer i netto nasjonalinntekt, siden økningen i investeringene langt på vei oppveies av økt kapitalslit.

Kapitaliseringen av FoU slår ulikt ut fra land til land. Mange land får en økning i BNP som tilsvarer vårt anslag for Norge, mens enkelte land, deriblant Sverige og Finland, venter langt større økning i nivået på BNP.

Kapitalisering av militære utgifter

Tidligere retningslinjer, 1993 SNA og ESA 1995, la opp til en spesialbehandling av forsvarets anskaffelser av militært utstyr. Dette innebar at det kun var utstyr, som også kunne brukes til sivile formål, som skulle føres som bruttoinvestering i fast kapital. Det betød at militære våpensystemer som jagerfly, stridsvogner, undervannsbåter og rakettutskytningsanlegg ble ført som produktinnsats i det året de ble anskaffet, selv om slikt utstyr kunne ha en levetid på mange år.

I 2008 SNA og ESA 2010 er dette endret slik at de vanlige investeringskriteriene også gjelder for alt militært utstyr. Anskaffelser av våpensystemer skal fra nå av regnes som bruttoinvestering i fast kapital hvis de kan brukes jevnlig i produksjonen av forsvarstjenester i minst ett år. Utstyr som bare kan brukes en gang, slik som bomber og raketter, skal føres som lagerkapital inntil det er blitt brukt.

Som for offentlig forvaltning ellers, blir forsvarets produksjon og konsum beregnet som summen av produksjonskostnadene, der produktinnsatsen inngår sammen med lønnskostnader og kapitalslit. Omklassifiseringer av kostnadene til militære anskaffelser fra produktinnsats til bruttoinvesteringer endrer ikke bruttoproduktet i offentlig forvaltning i anskaffelsesåret. Derimot reduseres offentlig produksjon og konsum like mye, men dette oppveies av en like stor økning i offentlig bruttoinvestering. Føringsendringen av en gitt anskaffelse påvirker dermed ikke BNP i anskaffelsesåret.

Effekt på BNP kommer i årene etter anskaffelsesåret. Dette skyldes at økte bruttoinvesteringer i militært utstyr, øker kapitalbeholdningene og som en følge av dette øker det beregnede kapitalslitet. Ettersom kapitalslitet er en av komponentene i det offentlige bruttoproduktet, øker BNP like mye.

Økningen i kapitalslitet i forsvaret, som følge av omleggingen, kan anslås til nærmere 7 milliarder kroner i 2011. Dette vil isolert sett innebære en økning i nivået på BNP på rundt 0,25 prosent. Til sammenligning anslår Eurostat at omklassifiseringen vil øke EU-landenes samlede BNP med omtrent 0,1 prosent, se Europakommisjonen (2014). Heller ikke nivåhevingen av BNP som følge av kapitaliseringen av militære anskaffelser antas å påvirke vekstratene i BNP i særlig grad.

Fjerningskostnader i petroleumsnæringen

Utgifter til fjerning av oljeutvinningsplattformer har til nå blitt ført som produktinnsats i utvinningsnæringen. Denne typen utgifter var ikke omtalt i 1993 SNA og ESA 1995, men i de nye retningslinjene er det presisert at disse skal regnes som bruttoinvestering i fast kapital på

Boks 2. Definisjon av FoU

Forskning og utviklingsarbeid er kreativ virksomhet som utføres systematisk for å oppnå økt kunnskap - herunder kunnskap om mennesket, kultur og samfunn - og omfatter også bruken av denne kunnskapen til å finne nye anvendelser. Aktivitetene skal inneholde et generelt nyhetselement og at det er knyttet en viss form for usikkerhet til resultatet. Et normalt konstruksjons- eller planleggingsarbeid som følger helt etablerte rutiner regnes ikke til FoU, heller ikke innføring av kjent etablert teknologi i bedriften.

det tidspunktet fjerningen skjer. I prinsippet burde man ta hensyn til forventede fjerningskostnader i beregningene av det årlige kapitalslitet over kapitalens levetid, men det kan være vanskelig å anslå størrelsen på fjerningskostnader som ofte ligger mange år frem i tid. Derfor har man valgt en pragmatisk løsning, der fjerningskostnadene avskrives i sin helhet i samme periode som de utføres. Det betyr at det ikke bygges opp noen kapitalbeholdning som følge av omleggingen.

Denne endringen gjør at både bruttoproduktet og investeringene i utvinningsnæringen øker med verdien av fjerningskostnadene, som i de siste årene har ligget på rundt 1,5 milliarder kroner i året. Dette er mindre enn 0,1 prosent av nivået på BNP. Omleggingen vil ikke påvirke netto driftsresultatet i petroleumsnæringen.

Andre endringer

I tillegg til å følge nye retningslinjer, gjøres en vurdering av statistikkgrunnlaget for andre områder. Resultatene fra en ny og utvidet forbruksundersøkelse i 2012, gir informasjon til beregningene av husholdningenes konsum. Informasjon fra internasjonale betalingskort vurderes som ny tilleggskilde for kjøp i utlandet. Også beregningene av husholdningenes boligkonsum gjennomgås, basert på den siste folke- og bolig telling fra 2011 og tall fra den løpende husleieundersøkelsen. Så langt tyder de nye statistiske kildene på at nivået på husholdningenes konsum kan bli noe nedjustert for de siste årene.

Det kan også nevnes at beregningene av statistikkgrunnlaget for enkelte næringer har blitt gjennomgått og mindre revisjoner er blitt gjort. Blant annet er produksjonsberegningene knyttet til skadeforsikring revidert slik at produksjon regnet i kroner blir noe justert. Fastprisberegningene er ikke endret, og denne revisjonen påvirker derfor ikke realveksten i BNP.

Endringer i andre deler av nasjonalregnskapet

Inntekts- og kapitalregnskapet og finansregnskapet utgjør den institusjonelle delen av nasjonalregnskapsstatistikken. Felles tabeller for finansregnskapet og inntekts- og kapitalregnskapet vil bli publisert, for å synliggjøre sammenheng mellom delregnskapene.

En av hovedsektorene i nasjonalregnskapssystemet er utlandet, som viser de økonomiske transaksjonene

mellom Norge og utlandet. I Norge har vi lang tradisjon for å publisere utenriksregnskapet som en integrert del av nasjonalregnskapssystemet. Det eksisterer videre en portefølje av tilleggstabeller for utlandet. Det legges blant annet opp til å øke frekvensen fra årlig til kvartalsvis publisering av statistikken for internasjonal investeringsposisjon. Samtidig endres prinsippene for regnskapsmessig registrering av direkteinvesteringer, slik at utenriksregnskapet og statistikken internasjonal investeringsposisjon følger samme fordrings- og gjeldsprinsipp som den øvrige nasjonalregnskapsstatistikken.

Ny sektorklassifikasjon

En viktig endring i det reviderte nasjonalregnskapet er innføringen av en ny sektorgruppering. Den nye grupperingen bygger på de reviderte sektorklassifikasjonene i 2008 SNA og ESA 2010. Sektordefinisjonene er presisert i retningslinjene, og grensene mellom de ulike sektorene er justert. Hovedsektorene er i seg selv ikke endret, bortsett fra at ideelle organisasjoner er skilt ut som egen hovedsektor fra husholdningssektoren.

Grensen mellom ikke-finansielle foretak og finansielle foretak er blitt justert. Mange ikke-finansielle foretak i den gjeldende nasjonale sektorgrupperingen er omklassifisert til finansielle foretak. Om lag 12 500 enheter har blitt flyttet fra ikke-finansielle foretak til finansielle foretak.

Revisjonen har ført til at vi har fått flere undersektorer innenfor hovedsektoren finansielle foretak (det vil si en økning fra fem til ni undersektorer). Endringene reflekterer utviklingen i økonomien som har ført til en fremvekst av mange nye foretak med produksjon av tjenester som er karakteristiske for finansielle foretak.

Blant de nye finansielle foretakene finner vi aktive eierfond (private equity fond) og investerings-selskaper som plasserer midler i andre aktivaklasser enn verdipapirfond, for eksempel eiendom. Også holdingselskaper som bare har en finansiell funksjon er flyttet til finansielle foretak. Det samme gjelder selskaper som foretar finansielle investeringer for en avgrenset krets av økonomiske aktører. Eksempler er små selskaper eid av privatpersoner og opprettet for å forvalte private formuer. Andre eksempler er konserninterne selskaper som yter finansielle tjenester til konsernselskapene.

Også sektorgrensene for offentlig forvaltning er blitt justert. Det gjelder i første rekke kulturinstitusjoner som museer og teatre som er omklassifisert fra offentlig forretningsdrift til forvaltningsbedrifter, og derfor er flyttet fra offentlige ikke-finansielle foretak til offentlig forvaltning.

Videre er det, i forbindelse med revisjonen av den norske sektorgrupperingen, foretatt en opprydding innenfor husholdningssektoren. Personlige foretak, som er selskaper med ubegrenset ansvar eid av husholdningene, var tidligere en av undersektorene i

Boks 3. Hovedsektorene i nasjonalregnskapssystemet

- Ikke-finansielle foretak
- Finansielle foretak
- Offentlig forvaltning
- Husholdningene
- Ideelle organisasjoner
- Utlandet

husholdningene, men er nå flyttet over til ikke-finansielle foretak. Unntaket er borettslag som fortsatt er en del av husholdningene.

Statistisk sentralbyrå startet allerede i 2010 arbeidet med å revidere den nasjonale sektorgrupperingen. En revidert klassifikasjon ble innført i rapporteringen av data fra finansielle foretak fra og med 1. kvartal 2012.

Pensjoner

Føring av pensjoner og pensjonsforpliktelser ble mye diskutert i forbindelse med oppdateringen av SNA og ESA. Ulike forhold vedrørende pensjoner står høyt på den politiske dagsorden, og etterspørselen etter aktuell og relevant statistikk har tiltatt med årene. Problemstillingen omfatter både fonderte ordninger og ikke-fonderte offentlig tjenstepensjoner og folketrygden. Spørsmålene knyttet til tallfesting av de finansielle forpliktelsene, som ligger inne i de offentlige pensjonsordningene, er kontroversielle fordi beregningene endrer nivået på offentlig gjeld som er en meget sensitiv størrelse for myndighetene i mange land.

Foreløpig har diskusjonen ført til at man bare skal innføre en tilleggstabell i rapporteringen til internasjonale organisasjoner. Tabellen skal dekke opptjente pensjonsrettigheter både i de fonderte pensjonsordningene og de offentlig ikke-fonderte ordningene. De opptjente rettighetene i fonderte ordninger vil som dag være en del av det ordinære nasjonalregnskapet og vises som fordringer i husholdningssektoren. Opptjente pensjonsrettigheter i de offentlige pensjonsordningene (for eksempel Statens pensjonskasse og folketrygden) er i dag ikke tallfestet som fordringer i husholdningssektoren. Disse er inkludert i inntekts- og kapitalregnskapet i offentlig forvaltning, som en «pay as you go»-ordning. I den nye tilleggstabellen skal fonderte og ikke-fonderte ordninger likebehandles. Arbeidet med å utvikle et beregningsopplegg for offentlige ikke-fonderte ordninger ble startet opp i 2009, men er skjøvet noe ut i tid ettersom EU har besluttet at statistikk for offentlig ikke-fonderte pensjonsordninger ikke skal inngå i den obligatoriske rapporteringen av nasjonalregnskapsstatistikk før i 2017.

Endringer i sektor utland

Utenriksregnskapet kan betraktes som et eget regnskapssystem innenfor det utvidede nasjonalregnskapsystemet. Utenriksregnskapet har egne retningslinjer

i IMF's «Balance of Payments and International Investment Position Manual», hvor den siste i rekken refereres til som BPM6. Denne er fullt ut harmonisert med 2008 SNA.

Kvartalsvis statistikk for internasjonal investeringsposisjon

Internasjonal investeringsposisjon er det beholdningsmessige motstykket til finanstransaksjonene i utenriksregnskapet. Kildene og inndelingen er stort sett de samme som i transaksjonsregnskapet, men til nå har de to vært publisert som uavhengige statistikker. Med HR2014 innføres kvartalsvis publisering av internasjonal investeringsposisjon som skal være konsistent med transaksjonene i utenriksregnskapet. Det betyr at beholdningsendringene skal forklares av transaksjonene og verdiendringer pga. gevinster eller tap og andre endringer.

Finansregnskapet i utenriksregnskapet vil bli mer harmonisert med nasjonalregnskapet

Utenriksregnskapet har en funksjonell hovedinndeling hvor de finansielle størrelsene deles inn i formålskategorier som direkteinvesteringer og porteføljeinvesteringer med flere. Dernest kommer fordeling på finansobjekter og institusjonelle sektorer. Til sammenligning baseres inndelingen av nasjonalregnskapets finansdel kun på institusjonelle sektorer og finansielle objekter.

I dagens utenriksregnskap og statistikken for internasjonal investeringsposisjon er direkteinvesteringene gruppert etter hovedretningen for investeringen (retningsprinsippet). Prinsippet innebærer at alt som gjelder norske direkteinvesteringer i utlandet er gruppert sammen, enten det gjelder fordringer eller gjeld. Et typisk eksempel er at lån fra utenlandsk datterselskap til norsk morselskap (investor) blir ført som negative fordringer på utlandet i stedet for gjeld til utlandet. På tilsvarende måte sammenstilles alt som gjelder utenlandske direkteinvesteringer i Norge.

Retningsprinsippet vil i hovedsak bli forlatt i HR2014², og negative fordringer og gjeld vil bli reklassifisert som ordinære fordringer og gjeld. Dette innebærer større grad av harmonisering mellom utenriksregnskapet og internasjonal investeringsposisjon på den ene siden og finansregnskapet på den andre siden.

Uløste utfordringer knyttet til globalisering

Etter HR2014 vil det fortsatt være problemstillinger i nasjonalregnskapsstatistikken som det må arbeides videre med. Økt internasjonalisering utfordrer både prinsippene i nasjonalregnskapet og statistikkssystemene som skal skaffe data for kompliserte økonomiske relasjoner mellom Norge og resten av verdensøkonomien.

Blant annet har økt internasjonalisering medført at en stadig større del av produksjonsaktiviteten i verden foregår på tvers av landegrensene. Dette skaper utfordringer for innsamling av data, samt avgrensning og tallfesting av innenlandsk produksjonsaktivitet. Det finnes flere ulike varianter av globaliserte produksjonsprosesser. I dagens retningslinjer (1993 SNA, ESA 1995, BPM5) blir norsk produksjon av varer, samt import og eksport, i hovedsak målt ved å følge fysiske varestrømmer. De nye retningslinjene legger mer vekt på at produksjon, samt import og eksport, skal følge økonomisk eierskap, se FN (2011). Det er ingen forskjell fra 1993 SNA til 2008 SNA i hvordan man skal definere innenlandsk aktivitet og bidraget til BNP. Den sterkere vektleggingen av økonomisk eierskap, i motsetning til å følge fysiske strømmer, innebærer at vi unngår en oppblåsing av eksport og import av varer, men fører til en økning i eksport og import av prosesseringstjenester. Endringene har imidlertid ingen konsekvenser for netto eksportoverskudd.

Statistisk sentralbyrå har studert mulighetene for å innføre de oppdaterte føringsprinsippene blant annet ved hjelp av studier av tilgjengelige mikrodata for enkelte relevante virksomheter. Per dags dato er informasjonsgrunnlaget for svakt, og vi har besluttet å avvente endret føringsmåte. Det er behov for mer tilpassede data for å sikre riktig avgrensning av norsk produksjonsaktivitet, i tillegg til at statistikken for eksport og import må gjennomgås for å sikre konsistens. Også internasjonalt erkjennes det problemer med datagrunnlaget for å fange opp avgrensningene mellom nasjonal økonomi og resten av verden. Problemstillingene har blitt drøftet videre i ulike internasjonale fora for nasjonalregnskap. Statistisk sentralbyrå har vært en aktiv deltaker i arbeidet, og ved utgangen av 2014 vil boken «Guide to Measuring Global Production» utgis hvor forslag til mulige beregningsmåter beskrives.

Utfordringer med økt internasjonalisering gjelder også behandlingen av multinasjonale konsern for å avgrense hvilke deler som tilhører norsk økonomi og hvilke forbindelser de har til virksomheter i utlandet. Det er krevende å framskaffe god informasjon, basert på regnskaper med videre, for å tallfeste for eksempel investeringer i utlandet og andre variable som måler utenlandsrelasjoner og globalisering.

Det er utfordrende å tilfredsstille flere av de nye kravene som nå blir innført, og fortsatt er det mange uløste problemer knyttet til globalisering som det internasjonale statistikkensamfunnet vil følge opp i årene fremover.

² Unntaket er spesialstatistikk som bare dekker direkteinvesteringer. Denne statistikken viderefører retningsprinsippet (i en utvidet form).

Referanser

Europakommisjonen (2014): http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-21_en.htm

Eurostat (2010): European System of National and Regional Accounts (ESA)

FN (2008): System of National Accounts (SNA)

FN (2011): The Impact of Globalization on National Accounts

IMF (2009): Balance of Payments and International Investment Position Manual (BPM6)

OECD (2008): Benchmark Definition of Foreign Direct Investment (BD4)

Skoglund, Tor (2011): Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet, *Økonomiske analyser 5/2011*, Statistisk sentralbyrå

Sørensen, Knut (2008): Satellittregnskap for forskning og utvikling i nasjonalregnskapet, *Økonomiske analyser 5/2008*, Statistisk sentralbyrå

Todsen, Steinar (2010): Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet i 2011, *Økonomiske analyser 6/2010*, Statistisk sentralbyrå

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth,

Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 2/2013:

Helge Brunborg og Marianne Tønnessen: Befolkningsutviklingen, 3-13.

Edita Zahirovic og Øystein Berge: Fylkesfordelt nasjonalregnskap 2010: Verdiskapningen i Oslo og Rogaland på topp, 14-20.

Bente Halvorsen og Bodil M. Larsen: Hvem eier varmepumpe og hva gjør det med strømforbruket, 21-27.

Bente Halvorsen: Vi fryser for å spare energi, 28-33.

ØA 3/2013:

Konjunkturtendensene, 3-31.

ØA 4/2013:

Olaf Løtherington Vestad: Effekter av AFP på sysselsetting blant eldre arbeidstakere, 3-10.

Kristine Grimsrud, Knut Einar Rosendahl og Halvor Briseid Storrøsten: Skifergassrevolusjonen og det europeiske gassmarkedet, 11-14.

Rolf Aaberge, Tony Atkinson og Jørgen Modalsli: Er rike mennesker alltid rike? 15-20.

Lars Lindholt: Dragkampen mellom knapphet og teknologisk fremgang i oljemarkedet, 21-24.

ØA 5/2013:

Konjunkturtendensene, 3-32.

André K. Anundsen og Eilev S. Jansen: Boligpris- og kredittvekst forsterker hverandre, 33-38.

Ragni Hege Kitterød og Marit Rønsen: Hvem er de nye involverte fedrene? 39-46.

Orvika Rosnes og Ann Christin Bøeng: Virkninger av EUs energieffektiviseringsdirektiv for Norge, 47-52.

Tor Skoglund:

Fra jordbruk til tjenester, 53-55.

Ingunn Sagelvmo og Achraf Bougroug: Reviderte nasjonalregnskapstall for 2011 og 2012: Unedret makrobilde, 56-58.

ØA 1/2014:

Økonomisk utsyn over året 2013, 3-90.

Economic Survey

Economic trends for the Norwegian economy is published electronically.

http://www.ssb.no/kt_en/

Contact:

Andreas Benedictow,
andreas.benedictow@ssb.no,
tel. +47 21 09 47 98

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell Side

Konjunkturbarometeret

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet 2*

Ordre

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser 2*
2.2. Ordreserver. Sesongjusterte og glattede verdiindekser 2*

Arbeidskraft

3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert 4*

Produksjon

4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100 4*
4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før 6*

Investeringer

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner 6*
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter 6*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid 8*

Forbruk

6.1. Forbruksindikatorer 8*

Priser

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før 10*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før 10*
7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før 12*
7.4. Månedstjeneste og avtalt lønn. Indeks 12*

Finansmarked

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent 12*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent .. 13*
8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs 13*

Utenrikshandel

9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert 14*
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner 14*

Figur Side

Konjunkturbarometeret

1.1. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling 3*
1.2. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal 3*
1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå 3*
1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien 3*

Ordre

2.1. Ordretilgang og ordreserver i industri ialt 3*
2.2. Ordretilgang og ordreserver i bygg og anlegg i alt 3*

Arbeidskraft

3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU 5*
3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger 5*

Produksjon

4.1. Produksjon. Olje og naturgass 5*
4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning 5*
4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer 5*
4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer 5*
4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg 7*
4.6. Hotellovernattinger 7*

Investeringer

5.1. Antatte og utførte investeringer i industri 7*
5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter 7*
5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter 7*
5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter 7*
5.5. Bygg satt i gang. Boliger 9*
5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg 9*
5.7. Bygg under arbeid 9*

Forbruk

6.1. Detaljomsetning 9*
6.2. Varekonsumindeks 9*
6.3. Førstegangsregistrerte nye personbiler 9*

Priser

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og endring 11*
7.2. Produktpriser. Nivå og endring 11*
7.3. Boligpriser 11*
7.4. Spotpris elektrisk kraft 11*
7.5. Spotpris råolje, Brent Blend 11*
7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter 11*

Finansmarked

8.1. 3 måneders eurorente 15*
8.2. Utlånsrente og innskuddsrente 15*
8.3. Valutakursindekser 15*
8.4. Norges Banks penge- og kredittindikator 15*

Utenrikshandel

9.1. Utenrikshandel 15*
9.2. Driftsbalansen 15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitets- utnyttning	Generell be- dømmelse av utsiktene i kommende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene			
	Produksjon		Sysselsetting				Etter- spørsel	Kapasitet	Arbeids- kraft	Råstoff
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet						
2011										
2. kvartal	55,9	58,9	54,9	53,4	79,9	57,5	64	6	6	4
3. kvartal	54,8	58,2	54,1	52,8	79,6	56,3	65	6	6	4
4. kvartal	54,1	57,4	53,9	52,3	79,6	56,1	66	6	7	4
2012										
1. kvartal	53,4	58,3	54,0	52,7	79,7	56,1	64	7	7	4
2. kvartal	52,6	59,1	53,8	52,3	79,8	56,1	63	7	7	4
3. kvartal	51,6	58,8	53,5	51,6	79,8	55,9	64	7	8	3
4. kvartal	50,9	58,0	52,7	50,8	79,8	55,2	64	6	7	3
2013										
1. kvartal	50,2	56,8	51,9	49,9	79,7	54,8	65	6	7	3
2. kvartal	51,1	55,3	52,0	49,2	79,5	54,8	65	5	6	3
3. kvartal	52,3	55,9	51,4	49,6	79,5	55,1	64	6	6	3
4. kvartal	52,6	57,8	49,6	50,5	79,6	56,4	64	7	6	4

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og olje-plattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2011									
2. kvartal	149,0	136,4	193,5	127,5	166,4	116	114	115	120
3. kvartal	149,1	136,8	195,3	126,5	158,2	102	115	92	101
4. kvartal	144,1	132,3	187,9	122,7	145,4	130	151	137	112
2012									
1. kvartal	137,2	124,6	178,4	120,5	130,6	125	160	125	105
2. kvartal	132,0	117,5	175,3	122,1	117,1	137	180	123	119
3. kvartal	129,6	112,5	182,4	126,5	107,7	105	106	121	96
4. kvartal	129,1	110,6	197,9	127,9	104,0	124	124	135	117
2013									
1. kvartal	129,1	111,9	214,2	123,7	104,2	128	157	116	116
2. kvartal	129,0	115,2	225,8	117,1	107,1	142	199	122	119
3. kvartal	128,9	119,3	231,1	111,4	110,0	115	147,0	113	97,0
4. kvartal	129,0	122,9	230,8	108,8	111,7	124	159	109	111

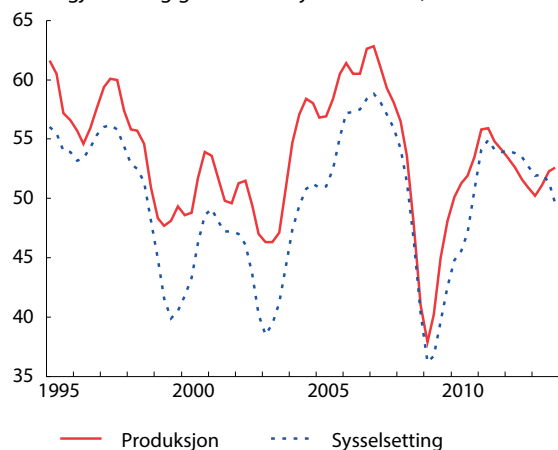
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordreserve. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og olje-plattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2011									
2. kvartal	149,0	136,4	193,5	127,5	166,4	116	114	115	120
3. kvartal	149,1	136,8	195,3	126,5	158,2	102	115	92	101
4. kvartal	144,1	132,3	187,9	122,7	145,4	130	151	137	112
2012									
1. kvartal	137,2	124,6	178,4	120,5	130,6	125	160	125	105
2. kvartal	132,0	117,5	175,3	122,1	117,1	137	180	123	119
3. kvartal	129,6	112,5	182,4	126,5	107,7	105	106	121	96
4. kvartal	129,1	110,6	197,9	127,9	104,0	124	124	135	117
2013									
1. kvartal	129,1	111,9	214,2	123,7	104,2	128	157	116	116
2. kvartal	129,0	115,2	225,8	117,1	107,1	142	199	122	119
3. kvartal	128,9	119,3	231,1	111,4	110,0	115	147	113	97
4. kvartal	129,0	122,9	230,8	108,8	111,7	124	159	109	111

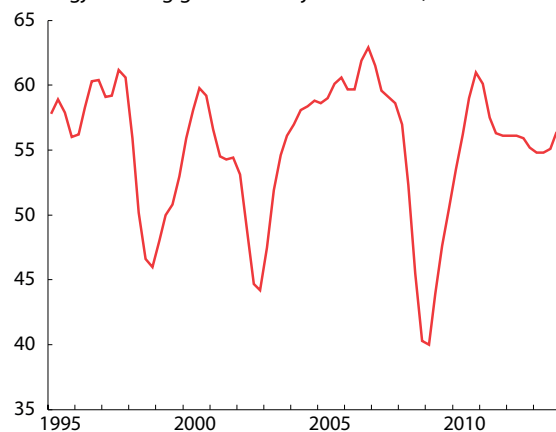
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

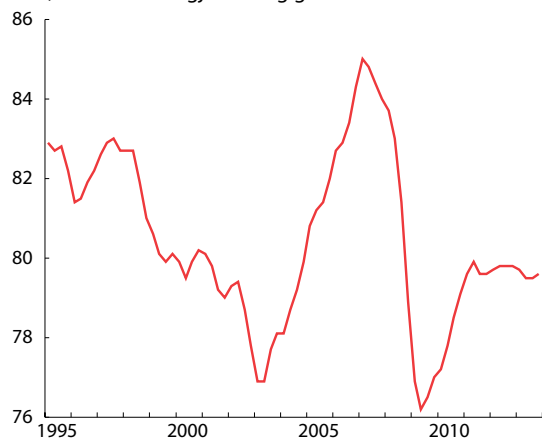
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

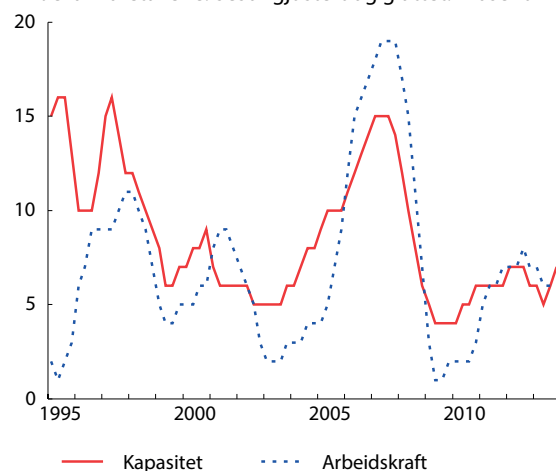
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjons-
nivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

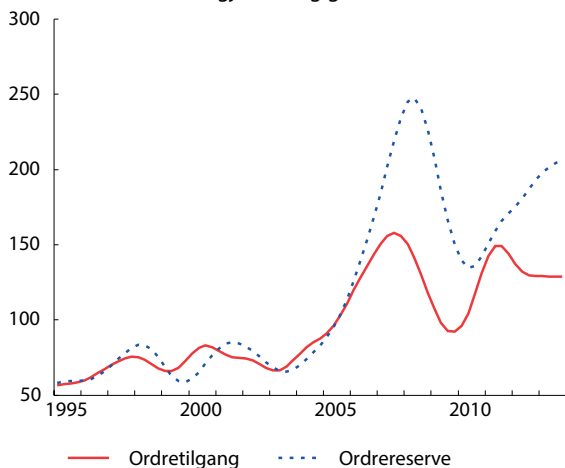
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser produksjonen, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

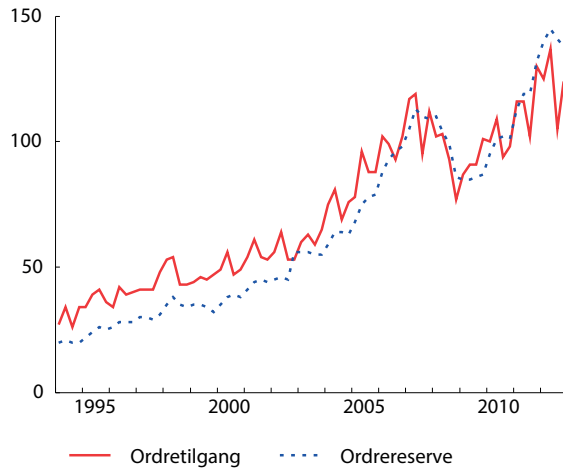
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal). Ordrebasert industri ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal). Bygg og anlegg ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidskraftundersøkelsen ¹					NAV				Sykefravær- statistikk
	Sysselsatte	Utførte ukeverk (37,5 timer)	Arbeids- styrken	Arbeids- ledige	Arbeids- ledighet. Prosent av arbeids- styrken	Registrerte ledige	Registrerte ledige og personer på tiltak	Tilgang på ledige stillinger	Beholdning av ledige stillinger	Syke- fraværs- prosent ²
2009	2 508	1 884	2 590	82	3,2	69,3	86,9	21,6	23,8	7,5
2010	2 508	1 897	2 602	94	3,6	74,6	91,3	19,6	24,3	6,8
2011	2 543	1 942	2 629	86	3,3	69,4	84,4	20,6	26,7	6,7
2012	2 591	1 980	2 677	86	3,2	65,7	82,5	19,6	..	6,5
2013	2 610	1 968	2 704	95	3,5	69,7	85,9	17,7	..	6,4
2012										
Oktober	2 602	1 989	2 690	88	3,3	64,9	81,5	20,9	..	6,7
November	2 593	1 962	2 687	94	3,5	65,3	81,7	17,9	..	6,7
Desember	2 594	1 966	2 690	95	3,5	65,9	82,2	19,3	..	6,7
2013										
Januar	2 592	1 958	2 690	98	3,6	65,8	81,9	19,3	..	7,2
Februar	2 598	1 963	2 693	95	3,5	66,3	82,6	19,3	..	7,2
Mars	2 595	1 956	2 694	99	3,7	67,4	83,5	13,4	..	7,2
April	2 596	1 954	2 690	94	3,5	67,2	83,8	25,5	..	6,0
Mai	2 601	1 962	2 694	93	3,5	69,5	85,8	15,2	..	6,0
Juni	2 608	1 965	2 698	90	3,3	69,2	86,0	17,3	..	6,0
Juli	2 612	1 962	2 709	97	3,6	69,6	86,4	18,8	..	6,2
August	2 616	1 958	2 711	96	3,5	70,6	87,0	15,8	..	6,2
September	2 619	1 964	2 712	93	3,4	71,9	88,3	16,9	..	6,2
Oktober	2 625	1 979	2 715	91	3,3	72,6	88,9	18,3	..	6,4
November	2 624	1 989	2 719	95	3,5	73,5	89,3	16,5	..	6,4
Desember	2 627	2 003	2 727	100	3,7	73,9	88,3	17,3	..	6,4
2014										
Januar	2 631	2 001	2 725	95	3,5	73,9	89,8	16,0	..	..
Februar	..	..	..	..	..	74,0	89,8	16,8	..	..
Mars	..	..	..	..	..	74,2	89,8	16,1	..	..

¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal.² Egen- og legemeldte sykefraværskategori som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

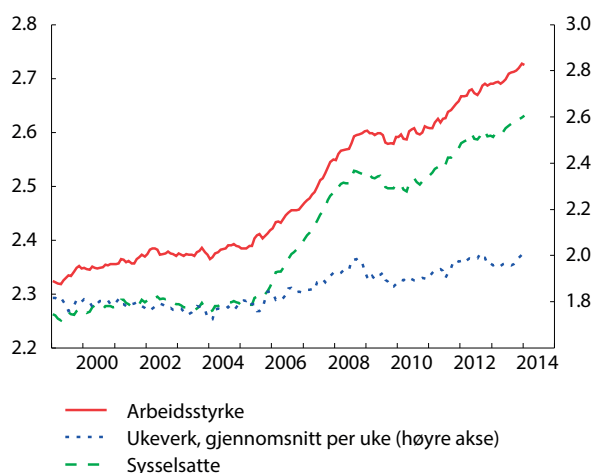
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse			
	Total indeks ¹	Utvinning og utvinnings- tjenester	Industri	Kraft- forsyning	Innsats- varer	Investerings- varer	Konsum- varer	Energi- varer
2009	93,3	87,6	107,6	95,8	99,9	144,7	94,4	87,6
2010	88,1	80,2	110,4	91,0	105,2	143,7	95,9	79,7
2011	83,7	73,6	112,0	93,7	111,4	149,7	93,6	73,1
2012	85,2	73,5	114,5	108,6	112,8	162,7	95,4	73,8
2013	83,0	70,7	118,2	99,1	118,1	179,0	92,3	70,0
2012								
Oktober	87,0	73,6	116,6	102,3	116,1	170,6	94,6	71,9
November	83,7	69,2	117,0	97,3	113,1	171,2	96,9	68,4
Desember	84,9	70,1	116,7	104,8	114,0	171,3	95,7	70,6
2013								
Januar	81,0	69,1	117,5	101,0	116,2	173,9	94,4	68,3
Februar	79,7	67,0	118,6	100,7	115,8	177,9	94,9	65,8
Mars	80,5	67,8	118,0	105,6	117,8	177,5	95,2	68,8
April	83,8	72,0	120,8	99,5	116,3	183,0	93,2	69,6
Mai	83,9	72,4	118,6	103,5	117,3	181,5	91,6	71,4
Juni	84,3	71,9	121,9	104,5	118,5	185,8	93,0	71,7
Juli	87,4	76,6	121,9	98,8	122,8	186,3	95,7	73,2
August	83,1	71,1	120,8	99,3	119,2	183,5	93,8	70,4
September	82,9	71,2	120,4	96,5	119,9	183,0	90,5	69,1
Oktober	80,8	68,9	119,8	91,9	119,0	181,7	92,8	66,5
November	82,1	70,5	119,2	97,2	120,4	184,0	88,4	69,5
Desember	82,6	70,8	121,3	94,0	120,9	186,6	92,6	69,3
2014								
Januar	83,5	70,3	120,8	100,7	119,9	184,5	90,9	69,4
Februar	84,1	71,3	121,1	95,7	119,6	186,9	91,4	69,5

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.

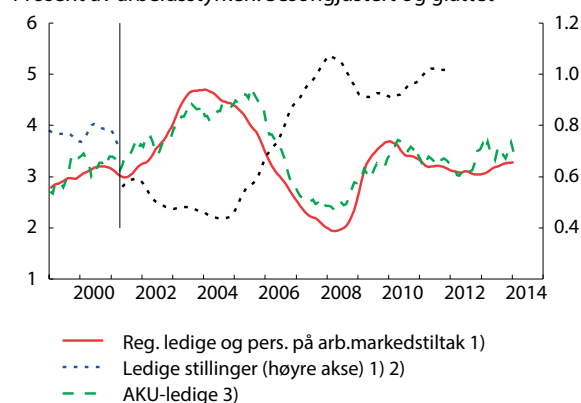
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

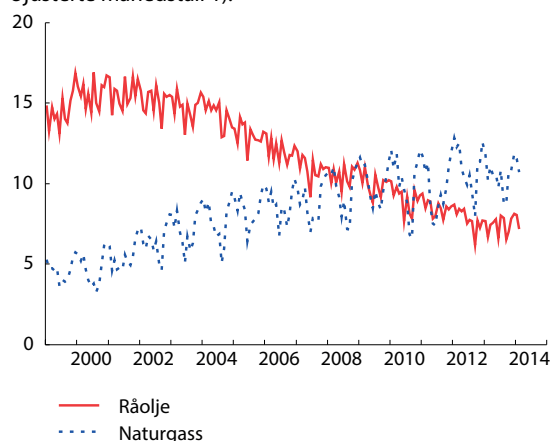
1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.

2) Brudd i serien fom. mai 2001.

3) Brudd i serien fom. 2006.

Kilde: NAV og Statistisk sentralbyrå.

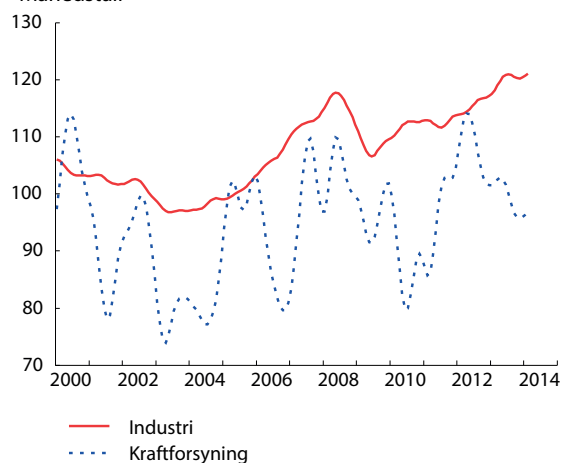
Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill. Sm³) og naturgass (mrd. Sm³)
Ujusterte månedstall 1).

1) Brudd i seriene fra og med 2004.

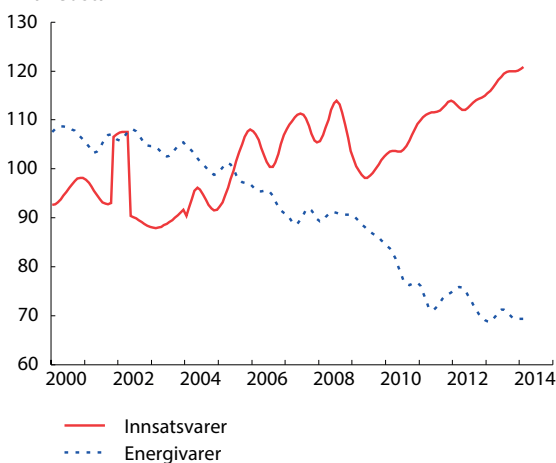
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

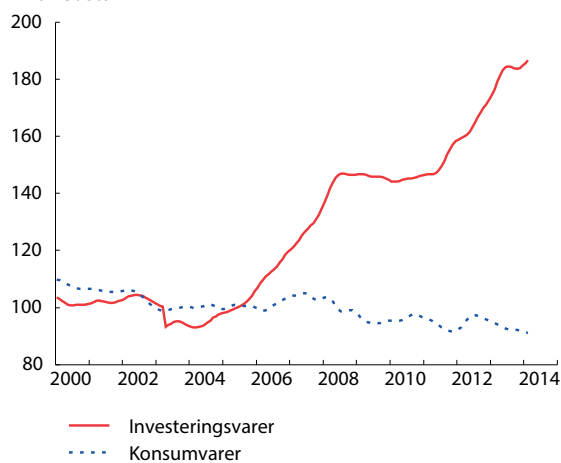
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Næringslivstjenester og omsetning og drift av fast eiendom. Verdi			Hotellomsetning. Verdi
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Omsetning og drift av fast eiendom. Nivå	Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. Nivå	Forretningsmessig tjenesteyting. Nivå	Nivå
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent				
	2005=100						2005=100			1992=100
2011	103,1	3,0	100,7	0,7	111,5	11,1	196,8	167,5	175,9	244,2
2012	110,8	7,6	105,5	4,7	130,0	17,5	207,6	185,9	194,0	255,6
2013	117,8	6,4	111,4	5,7	141,1	8,5	.	.	.	.
2011										
2. kvartal	102,2	3,0	99,3	-2,2	107,4	11,2	195,5	170,1	172,6	249,1
3. kvartal	102,9	1,7	99,9	-1,2	112,4	11,2	197,2	147,4	181,7	284,0
4. kvartal	107,6	5,9	102,4	1,9	124,1	20,6	203,6	197,4	189,3	222,3
2012										
1. kvartal	109,9	10,5	107,0	5,7	128,3	27,5	206,2	172,6	180,5	236,4
2. kvartal	110,9	8,5	105,0	5,7	127,5	18,7	207,9	185,4	191,3	256,9
3. kvartal	110,7	7,6	104,3	4,4	132,7	18,1	208,5	165,4	201,8	296,7
4. kvartal	111,6	3,7	105,7	3,2	131,9	6,3	207,6	220,0	207,5	232,3
2013										
1. kvartal	114,2	3,9	105,4	-1,5	139,4	8,7	207,5	177,9	187,3	227,4
2. kvartal	115,9	4,5	111,0	5,7	142,2	11,5	213,5	206,8	215,8	282,8
3. kvartal	119,8	8,2	113,7	9,0	140,9	6,2	210,0	175,1	211,2	295,4
4. kvartal	121,3	8,7	115,4	9,2	141,6	7,4	219,0	227,2	222,4	239,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri		Kraftforsyning		Antatte i alt	Oljevirksomhet (ujustert)				
	Antatte, sesongjust.	Utførte, ujustert	Utførte, sesongjust.	Utførte		Utførte				
						I alt	Leting	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport
2011	.	18,8	18,8	16,9	.	145,5	27,1	37,5	75,5	0,5
2012	.	19,5	19,5	19,2	.	172,1	27,0	52,0	89,0	0,3
2013	.	19,4	19,4	20,4	.	205,8	33,9	63,2	105,1	3,2
2011										
4. kvartal	5,6	6,2	4,8	5,4	47,1	40,3	6,5	10,8	21,8	0,1
2012										
1. kvartal	5,7	4,0	5,1	3,4	46,9	38,4	6,6	10,5	20,5	0,1
2. kvartal	5,4	5,1	5,0	4,5	48,3	43,0	6,4	12,4	23,2	0,0
3. kvartal	5,2	4,1	4,5	4,9	50,0	43,2	6,0	13,7	22,2	0,1
4. kvartal	5,3	6,3	4,9	6,4	55,8	47,5	7,9	15,4	23,2	0,1
2013										
1. kvartal	4,9	3,6	4,6	3,3	49,4	44,7	6,6	13,1	23,9	0,3
2. kvartal	5,6	5,2	5,1	5,3	54,0	51,6	7,8	15,4	27,6	0,7
3. kvartal	5,4	4,4	4,9	5,2	58,4	54,5	10,2	16,6	26,8	1,5
4. kvartal	5,3	6,2	4,8	6,6	58,7	55,1	9,2	18,2	26,8	0,8

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra henholdsvis investeringsundersøkelsen forrige og samme kvartal.

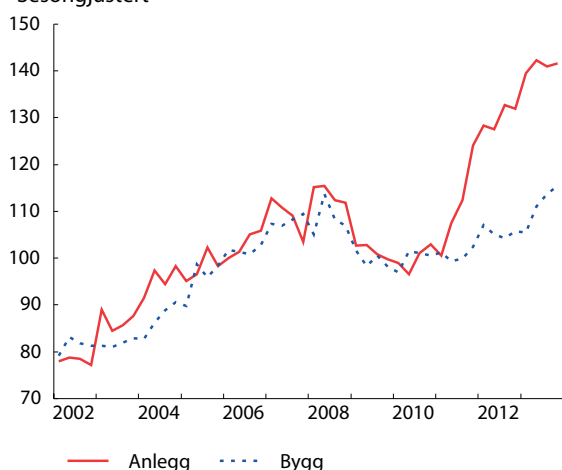
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringsens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1), i investeringsåret (t) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirksomhet			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
År t-1												
2. kvartal	15,7	16,0	15,3	16,3	19,0	19,6	21,1	23,2	146,3	143,2	194,3	207,8
3. kvartal	16,4	17,3	16,3	16,2	20,1	20,7	21,4	23,2	149,0	172,0	204,0	215,1
4. kvartal	18,9	18,4	17,0	18,2	18,4	20,0	20,3	22,2	150,8	184,6	207,8	223,3
År t												
1. kvartal	20,2	19,8	18,7	20,3	18,9	22,3	22,2	22,9	141,1	186,0	198,7	223,7
2. kvartal	19,8	21,0	20,5	..	18,7	21,7	20,7	..	144,4	186,7	211,3	..
3. kvartal	20,9	21,2	21,2	..	19,0	20,9	20,9	..	151,7	184,9	212,8	..
4. kvartal	20,1	20,5	20,9	..	17,3	19,4	20,7	..	152,6	180,6	211,9	..
År t+1												
1. kvartal	20,1	20,9	21,2	..	16,9	19,2	20,4	..	146,0	172,5	209,1	..

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 2005=100.
Sesongjustert

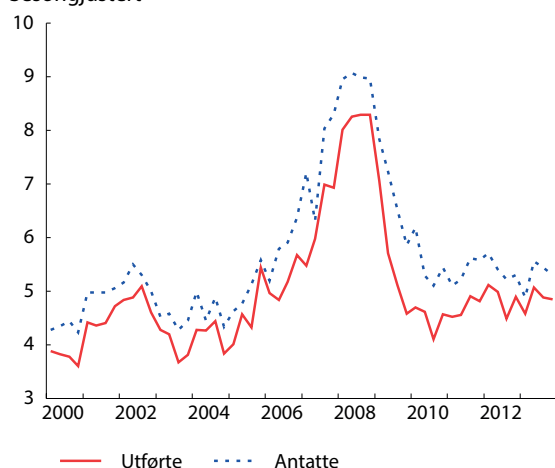
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

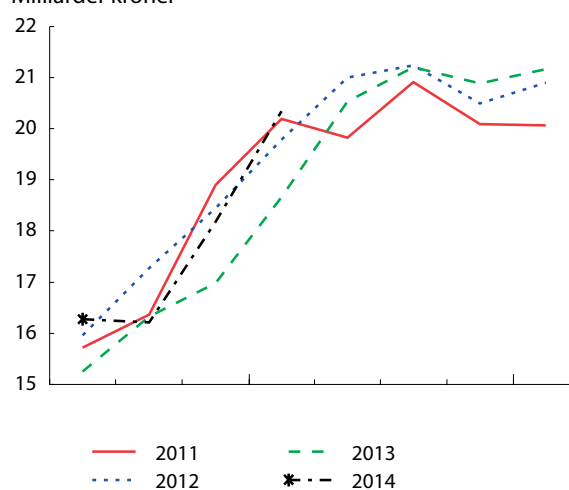
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

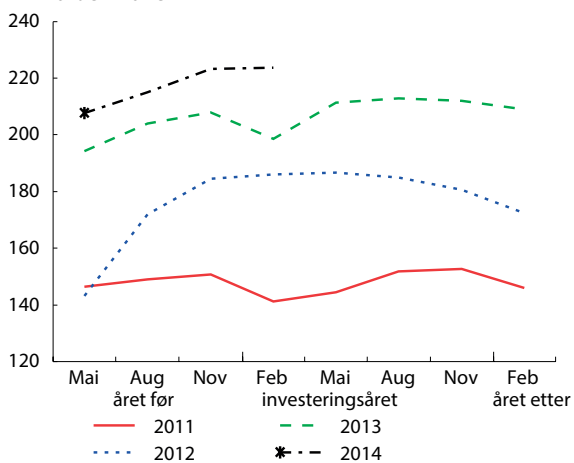
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2011-2014
Milliarder kroner

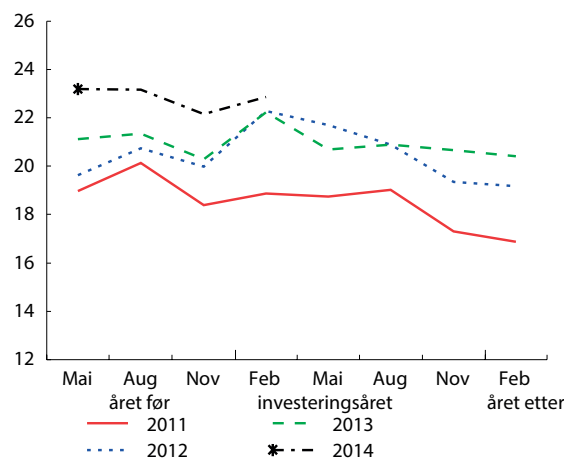
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirksomhet
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2011-2014
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2011-2014
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang					Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend¹
	Antall boliger		Bolig bruksareal. 1000 kvm.			
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent		
2010	21 145	7,0	3 059	11,0	5 727	
2011	27 735	31,0	3 805	24,0	5 491	
2012	30 189	9,0	4 039	6,0	5 505	
2013	30 450	1,0	4 130	2,0	5 274	
2012						
Oktober	2 336	-15,8	324	-2,0	366	
November	2 357	-23,0	326	-8,7	359	
Desember	2 673	-26,0	362	-12,2	356	
2013						
Januar	2 405	-25,1	346	-13,5	359	
Februar	3 269	-20,3	373	-11,5	365	
Mars	2 290	-13,5	347	-8,1	375	
April	2 407	-5,9	315	-3,5	385	
Mai	2 243	2,0	329	-0,4	395	
Juni	2 467	5,7	333	1,4	402	
Juli	2 132	6,7	313	1,4	405	
August	2 533	5,1	350	1,1	403	
September	2 507	2,0	361	-0,4	397	
Oktober	2 574	2,0	355	-0,7	388	
November	2 481	-1,5	339	-2,8	379	
Desember	2 973	-2,0	352	-4,5	370	
2014						
Januar	1 510	-4,4	227	-7,5	362	
Februar	2 233	-0,5	306	-0,7	357	

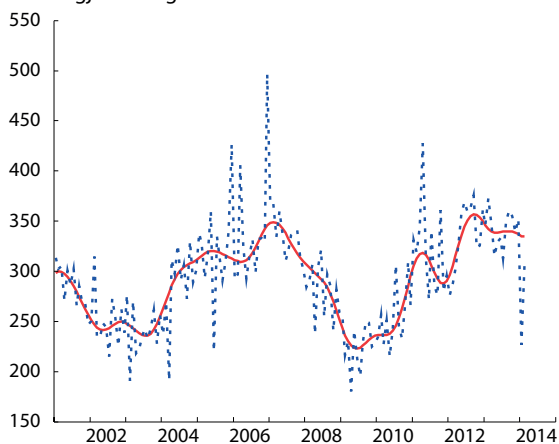
¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

6.1. Forbruksindikatorer

	Detaljomsætningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
	2005=100		2005=100					
2009	115,4	0,4	113,3	-0,4	10,5	-4,4	8 355,0	2,0
2010	117,3	1,7	119,3	5,4	13,3	30,5	8 911,0	7,6
2011	119,7	2,2	121,2	1,8	14,1	6,2	9 382,0	4,9
2012	123,2	3,2	124,1	2,5	14,3	2,0	9 568,0	3,8
2013	124,8	1,3	125,4	1,1	14,7	3,1	9 454,0	0,0
2012								
November	124,8	2,3	124,8	2,3	14,5	7,6	835,0	3,0
Desember	125,1	3,8	125,9	3,3	13,0	6,2	823,0	1,5
2013								
Januar	126,0	4,2	127,1	3,7	15,3	2,9	802,0	-1,5
Februar	126,7	3,8	127,2	3,1	15,7	0,7	790,0	-1,5
Mars	126,7	2,4	127,4	1,1	14,4	-2,3	700,0	-2,9
April	125,8	1,0	126,0	-1,2	15,2	-3,0	927,0	-3,0
Mai	128,0	-0,1	126,7	-3,1	14,3	-1,5	835,0	-3,0
Juni	127,6	-0,7	127,3	-3,7	14,9	-0,1	782,0	-1,5
Juli	125,9	-1,0	124,2	-3,3	13,6	1,1	766,0	-1,5
August	126,1	-0,9	124,9	-2,4	14,7	-1,7	732,0	0,0
September	127,1	-0,4	125,6	-1,3	14,9	-7,3	791,0	1,5
Oktober	125,8	0,2	124,9	-0,5	14,6	-9,1	829,0	0,0
November	126,3	0,7	125,2	-0,2	14,2	-6,5	866,0	0,0
Desember	126,3	1,6	125,0	0,1	14,4	-0,3	803,0	1,5
2014								
Januar	126,3	2,3	125,4	0,9	14,0	10,7	783,0	0,0
Februar	127,1	2,8	125,2	1,9	14,8	19,8	795,0	-1,5
Mars	..	..	..	..	15,4	24,0	..	..

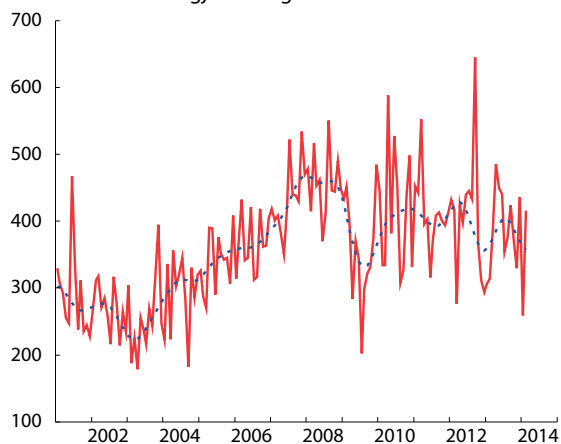
¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomsætningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR).
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang. Boliger
Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

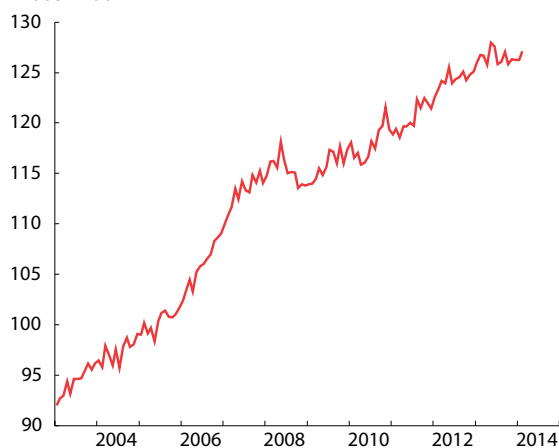
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang. Driftsbygg
Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Sesongjustert og trend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert
2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volum. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks (KPI)		KPI ekskl. energiprodukter		KPI-JAE ¹	Harmonisert konsumprisindeks		Førstegangsomsetning innenlands		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå	Endring	Nivå	Endring		Norge	Euroomr.	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1998=100		1998=100			Endring	Endring	2000=100		2000=100	
2009	125,7	2,1	121,4	2,7	2,6	2,3	0,3	130,1	-0,2	143,2	2,3
2010	128,8	2,5	123,1	1,4	1,4	2,4	1,6	137,8	5,9	147,7	3,2
2011	130,4	1,2	124,4	1,1	0,9	1,2	2,7	144,8	5,1	153,1	3,6
2012	131,4	0,8	126,2	1,4	1,2	0,4	2,5	144,3	-0,4	157,9	3,1
2013	134,2	2,1	128,2	1,6	1,6	1,9	1,4	..	..	162,4	2,9
2012											
Oktober	131,9	1,1	126,7	1,3	1,1	0,8	2,5	144,1	0,5	159,0	3,0
November	132,0	1,1	126,8	1,4	1,3	0,9	2,2	144,6	0,3	159,8	3,0
Desember	132,4	1,4	126,6	1,1	1,1	1,1	2,2	145,1	1,3	159,8	3,0
2013											
Januar	132,1	1,3	126,1	1,1	1,2	1,2	2,0	145,4	0,6	160,5	3,1
Februar	133,0	1,0	126,9	1,0	1,1	0,6	1,9	145,5	-0,7	161,0	3,1
Mars	133,4	1,4	127,2	1,0	0,9	1,1	1,7	146,2	0,6	161,0	2,7
April	134,2	1,9	127,9	1,3	1,5	1,8	1,2	145,7	0,3	161,3	2,7
Mai	134,3	2,0	128,4	1,4	1,4	1,8	1,4	144,5	0,3	162,1	2,9
Juni	133,8	2,1	128,0	1,4	1,4	1,9	1,6	143,9	0,7	162,2	2,9
Juli	134,4	3,0	128,5	1,7	1,8	2,8	1,6	146,9	3,3	162,4	2,9
August	134,2	3,2	128,4	2,4	2,5	3,3	1,3	147,0	2,4	163,3	3,0
September	134,9	2,8	128,9	1,7	1,7	2,6	1,1	147,4	2,9	163,2	2,9
Oktober	135,1	2,4	129,0	1,8	1,9	2,3	0,7	147,4	2,3	163,5	2,8
November	135,3	2,5	129,3	2,0	2,0	2,3	0,8	147,5	2,0	164,2	2,8
Desember	135,1	2,0	129,2	2,1	2,0	1,8	0,9	148,4	2,3	164,3	2,8
2014											
Januar	135,1	2,3	129,1	2,4	2,4	2,1	0,8	148,9	2,4	164,8	2,7
Februar	135,8	2,1	129,9	2,4	2,4	1,9	0,7	148,9	2,3	165,7	2,9
Mars	136,1	2,0	130,5	2,6	2,6	1,8	..	147,5	0,9	165,7	2,9

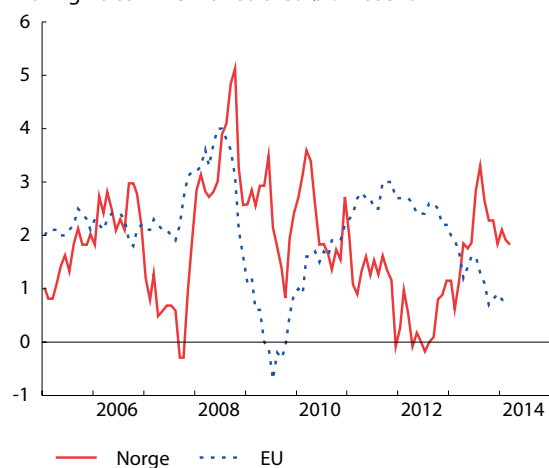
¹ Justert for avgiftsendringer og uten energivarer.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før der det framgår

	Produsentprisindeks ¹ . Industri		Spotpriser				Eksportprisindeks, treforedlingsprodukter. 2000=100	Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg
	Nivå. 2000=100	Endring	Elektrisk kraft, systempris. Øre pr. kWh	Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn		
2008	135,9	6,3	36,9	536,4	98,4	12 322,5	137,1	27,0
2009	136,0	0,2	30,7	388,1	62,6	8 995,0	154,0	30,9
2010	145,0	6,6	42,5	484,3	80,3	12 510,6	174,4	37,3
2011	155,7	7,5	36,7	620,5	110,9	12 662,5	221,3	33,0
2012	157,8	1,3	23,4	648,7	111,7	11 726,8	208,7	27,6
2013	157,7	0,0	29,7	639,3	108,7	10 822,3	198,3	39,8
2012								
Oktober	157,4	1,3	25,7	636,7	111,5	11 170,6	189,8	25,7
November	156,0	0,5	25,1	625,8	109,5	11 134,0	188,5	27,0
Desember	155,3	0,2	31,6	612,6	109,2	11 694,5	186,3	30,1
2013								
Januar	155,1	-1,2	30,6	623,4	112,3	11 376,9	205,0	34,7
Februar	156,1	-1,1	29,5	645,9	116,1	11 369,9	203,7	36,4
Mars	157,7	-1,2	33,6	633,6	109,6	11 026,4	204,2	37,6
April	156,7	-2,4	34,6	599,1	103,4	10 786,0	199,3	42,0
Mai	156,0	-1,5	27,9	601,3	103,3	10 645,9	178,9	42,5
Juni	155,4	-1,0	25,8	607,6	103,3	10 720,1	196,8	40,9
Juli	158,1	0,3	26,7	647,6	107,4	10 676,9	196,3	44,1
August	158,9	0,6	28,1	659,5	110,4	10 801,9	220,2	40,7
September	159,2	0,2	30,7	665,2	111,3	10 444,1	189,1	33,5
Oktober	159,4	1,3	31,1	651,2	109,4	10 796,7	212,8	37,6
November	159,5	2,2	30,1	657,5	107,9	10 628,1	190,4	38,9
Desember	160,6	3,4	27,5	679,9	110,8	10 624,2	182,9	48,0
2014								
Januar	161,5	4,1	28,2	660,8	107,3	10 682,9	204,8	48,9
Februar	161,5	3,5	25,3	665,4	108,8	10 415,6	193,2	47,6
Mars	160,6	1,8	22,2	646,1	107,7	10 248,5	..	..

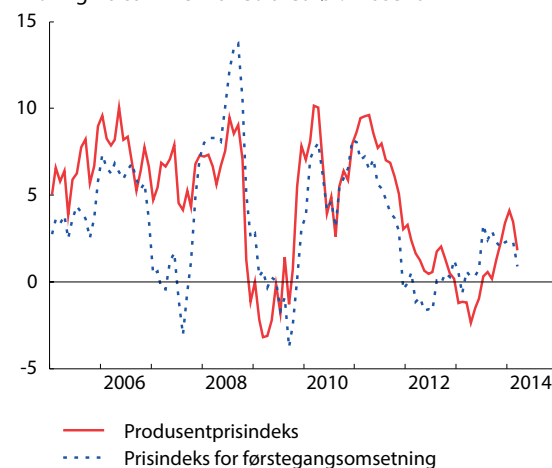
¹ I motsetning til den ordinære produsentprisindeksen, kan denne revideres i etterkant. Den helt korrekte betegnelsen på denne statistikken er vareprisindeksen.
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Reuters EcoWin.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks
Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

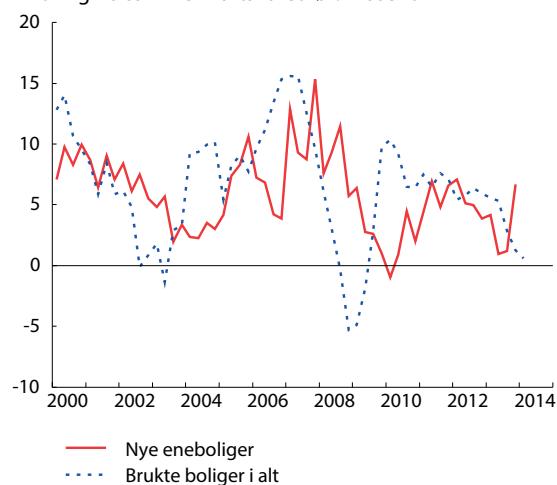
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og
prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

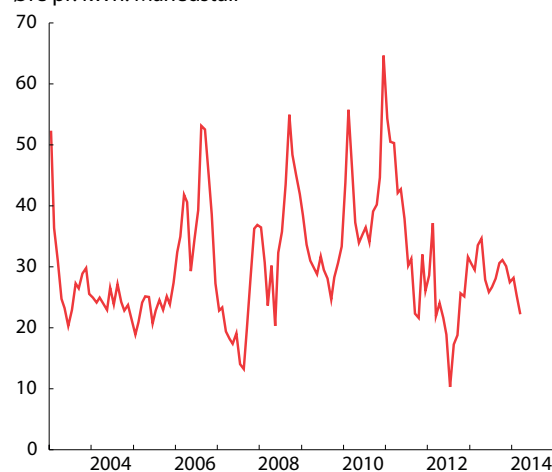
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

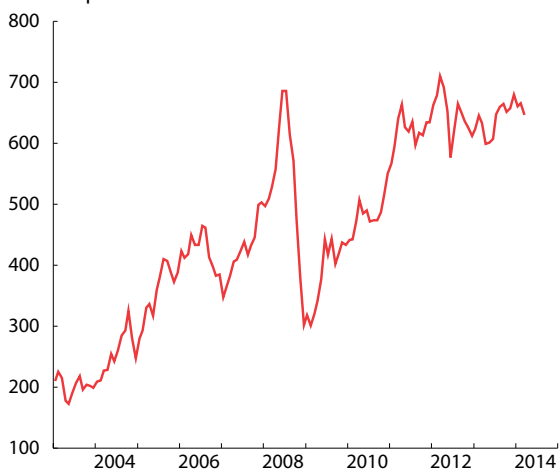
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft, systempris
Øre pr. kWh. Månedstall

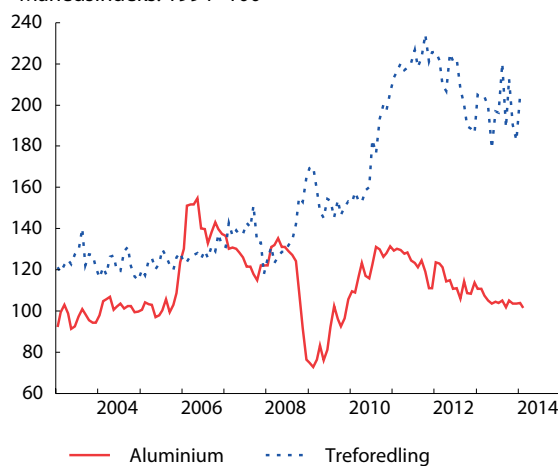
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Reuters EcoWin.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportpris for
treforedlingsprodukter
Månedsindeks. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger		Boligpriser (brukte boliger)							
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Alle boligtyper		Enebolig		Småhus		Blokkleilighet	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	2005=100		2000=100		2005=100		2005=100		2005=100		2005=100	
2010	118,8	4,4	177,2	1,6	139,7	8,3	140,6	8,1	141,6	9,5	135,6	7,4
2011	126,6	6,6	187,3	5,7	150,9	8,0	150,6	7,2	152,9	8,0	149,4	10,2
2012	128,9	1,9	197,1	5,3	160,9	6,7	159,5	5,9	162,6	6,4	162,8	9,0
2013	130,5	1,2	.	.	167,1	3,9	165,6	3,8	167,8	3,2	169,6	4,2
2011												
4. kvartal	126,6	4,9	190,4	6,6	151,6	7,9	150,5	7,1	154,0	7,5	152,2	10,7
2012												
1. kvartal	128,4	1,7	192,3	7,1	157,0	6,3	155,5	5,4	160,0	6,4	157,7	8,5
2. kvartal	128,9	0,8	197,5	5,1	162,0	6,7	161,6	5,8	163,1	6,7	161,6	9,1
3. kvartal	129,9	3,4	200,6	5,0	162,9	7,0	161,4	6,4	163,6	6,2	166,2	9,3
4. kvartal	128,5	1,5	197,8	3,9	161,7	6,7	159,4	5,9	163,8	6,4	165,7	8,9
2013												
1. kvartal	129,7	1,0	200,3	4,2	166,6	6,1	164,2	5,6	169,1	5,7	170,6	8,2
2. kvartal	129,4	0,4	199,4	1,0	170,8	5,4	170,2	5,3	170,5	4,5	172,6	6,8
3. kvartal	131,2	1,0	203,0	1,2	167,7	2,9	166,0	2,9	168,8	3,2	171,1	2,9
4. kvartal	131,5	2,3	211,0	6,7	163,3	1,0	161,4	1,3	165,9	1,3	164,3	-0,8
2014												
1. kvartal	135,6	4,5	.	.	166,8	0,1	165,2	0,6	169,1	0,0	168,3	-1,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedstjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2005=100

	Månedstjeneste ialt ¹					Avtalt lønn ²				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tjyting og eiendomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tjyting og eiendomsdrift
2011										
2. kvartal	130,5	129,8	126,2	128,2	127,1	128,6	131,5	126,9	129,5	127,9
3. kvartal	132,6	131,5	125,1	130,9	127,8	131,9	134,1	129,1	132,3	128,0
4. kvartal	132,3	125,8	125,3	132,1	125,1	133,7	135,2	129,6	133,7	129,7
2012										
1. kvartal	138,9	150,5	128,6	133,3	130,8	134,6	136,2	130,7	133,7	130,1
2. kvartal	137,6	133,9	131,3	134,6	132,6	134,7	137,8	131,7	133,8	130,3
3. kvartal	135,7	127,2	129,3	133,4	126,8	136,6	137,6	133,2	136,7	130,4
4. kvartal	139,4	135,3	131,4	135,3	130,0	138,9	141,9	133,9	138,0	132,0
2013										
1. kvartal	143,5	153,2	133,0	138,9	135,4	139,2	142,6	134,2	139,6	133,4
2. kvartal	145,1	141,6	138,6	140,8	135,0	140,7	144,0	136,2	140,3	135,2
3. kvartal	139,6	139,6	131,9	139,1	133,6	142,0	144,9	136,5	140,8	135,6
4. kvartal	143,4	141,6	133,8	137,6	133,6	143,9	146,2	137,3	141,7	135,9

¹ Månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente ¹				Innskuddsrente ²	NOK 3mnd eurorente ³	Effektiv rente på statsobligasjoner ³		
	Bankutlån i alt	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kredittforetak	Bankinnskudd i alt		3 år	5 år	10 år
2010	4,50	2,80	3,80	3,50	2,10	2,40	2,50	2,80	3,50
2011	4,70	2,90	4,00	3,70	2,40	2,80	2,20	2,60	3,10
2012	4,80	2,70	3,90	3,70	2,40	2,10	1,40	1,60	2,10
2013	4,80	2,50	3,80	3,70	2,30	1,60	1,60	1,90	2,60
2012									
1. kvartal	4,92	2,82	3,89	3,87	2,51	2,50	1,52	1,79	2,36
2. kvartal	4,79	2,65	3,84	3,68	2,32	2,21	1,44	1,61	2,10
3. kvartal	4,79	2,63	3,81	3,64	2,31	2,01	1,34	1,41	1,90
4. kvartal	4,72	2,53	3,86	3,60	2,35	1,80	1,46	1,56	2,02
2013									
1. kvartal	4,71	2,52	3,78	3,59	2,34	1,77	1,55	1,76	2,35
2. kvartal	4,79	2,47	3,83	3,76	2,18	1,67	1,35	1,57	2,19
3. kvartal	4,78	2,49	3,71	3,74	2,22	1,59	1,81	2,18	2,85
4. kvartal	4,74	2,48	3,57	3,73	2,23	1,55	1,80	2,21	2,92
2014									
1. kvartal	.	.	.	.	.	1,59	1,69	2,13	2,91

¹ Gjennomsnittlige (veide) rentesatser inkl. provisjoner på utlån til publikum fra banker og andre finansforetak. Kvartalstall er ved utgangen av perioden, årstall er beregnet som gjennomsnitt over året via tall for gjennomsnittet over kvartalet. ² Gjennomsnittlige (veide) rentesatser på innskudd i banker fra publikum i NOK ved utgangen av kvartalet.³ Gjennomsnitt over perioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2009	2,30	1,20	0,95	0,56	1,15	4,00	3,27	3,24	1,35
2010	2,37	0,75	0,50	0,31	0,78	3,53	2,78	3,19	1,18
2011	2,75	1,38	0,42	0,35	0,92	3,13	2,65	2,77	1,12
2012	2,13	0,51	0,41	0,21	0,84	2,10	1,57	1,80	0,86
2013	1,65	0,17	0,33	0,13	0,57	2,58	1,62	2,35	0,70
2012									
September	1,85	0,17	0,42	0,21	0,65	2,07	1,54	1,72	0,80
Oktober	1,81	0,14	0,33	0,19	0,57	1,98	1,52	1,74	0,77
November	1,82	0,14	0,35	0,17	0,64	2,01	1,39	1,65	0,74
Desember	1,77	0,12	0,38	0,13	0,59	2,08	1,36	1,72	0,74
2013									
Januar	1,76	0,15	0,38	0,13	0,58	2,31	1,56	1,90	0,78
Februar	1,80	0,17	0,41	0,14	0,60	2,49	1,60	1,98	0,74
Mars	1,76	0,15	0,41	0,12	0,60	2,24	1,40	1,95	0,59
April	1,72	0,16	0,40	0,16	0,60	2,07	1,25	1,76	0,57
Mai	1,67	0,15	0,40	0,18	0,59	2,10	1,35	1,93	0,76
Juni	1,61	0,16	0,34	0,17	0,58	2,40	1,62	2,30	0,83
Juli	1,58	0,16	0,32	0,13	0,57	2,61	1,63	2,58	0,82
August	1,61	0,17	0,31	0,12	0,58	2,84	1,80	2,74	0,75
September	1,59	0,17	0,29	0,11	0,56	3,12	1,89	2,81	0,71
Oktober	1,56	0,18	0,26	0,11	0,54	2,95	1,81	2,62	0,63
November	1,54	0,18	0,23	0,11	0,50	2,86	1,72	2,72	0,61
Desember	1,56	0,26	0,24	0,12	0,48	2,94	1,85	2,90	0,66
2014									
Januar	1,56	0,27	0,25	0,12	0,51	2,95	1,78	2,86	0,67
Februar	1,61	0,27	0,25	0,10	0,53	2,85	1,66	2,71	0,60
Mars	1,62	0,27	0,24	0,09	0,52	2,94	1,59	2,72	0,60

¹ Midtrente (bortsett fra for Euro).

Kilde: Norges Bank og Reuters EcoWin.

8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ² 1990=100	Pengemengdeindikator (M2)		Kredittindikator (K2)		Aksjekursindeks totalt. Oslo Børs. ² 1995=100
	NOK/Euro	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2009	8,73	6,28	93,79	99,90	1 511,6	3,59	3 373,2	7,23	285,46
2010	8,01	6,05	90,28	95,74	1 559,4	3,19	3 524,5	4,42	375,10
2011	7,79	5,61	88,07	93,88	1 664,8	6,83	3 740,1	6,13	406,25
2012	7,47	5,82	87,06	92,39	1 734,5	4,13	3 991,7	6,73	422,94
2013	7,81	5,88	88,99	95,17	1 813,9	4,38	4 245,4	6,37	494,24
2012									
September	7,39	5,75	86,52	92,02	1 751,7	5,06	4 041,9	5,85	448,42
Oktober	7,41	5,71	86,27	91,75	1 756,6	4,85	4 061,9	5,40	447,24
November	7,34	5,72	85,71	91,04	1 781,1	4,11	4 085,7	5,15	438,94
Desember	7,35	5,60	85,18	90,66	1 765,2	3,45	4 089,5	5,48	444,06
2013									
Januar	7,38	5,56	85,00	90,58	1 771,4	3,20	4 109,9	6,27	462,63
Februar	7,42	5,56	85,10	90,83	1 775,1	4,10	4 138,8	7,13	471,02
Mars	7,49	5,77	86,72	92,35	1 786,5	5,16	4 163,2	7,63	476,42
April	7,54	5,79	87,17	92,83	1 789,8	5,93	4 192,1	7,35	470,30
Mai	7,56	5,82	87,18	92,72	1 801,9	6,10	4 211,6	6,78	488,86
Juni	7,74	5,87	88,19	94,26	1 811,0	5,39	4 239,2	6,65	475,05
Juli	7,88	6,03	89,89	96,03	1 816,5	3,72	4 255,2	6,76	489,17
August	7,94	5,96	89,86	96,39	1 846,4	2,48	4 283,3	6,74	499,38
September	7,97	5,97	90,44	96,97	1 822,8	2,66	4 308,8	6,59	506,29
Oktober	8,12	5,96	91,64	98,35	1 826,4	5,14	4 325,4	6,36	517,04
November	8,21	6,08	92,47	99,20	1 844,8	7,77	4 347,8	6,05	539,61
Desember	8,40	6,13	93,95	101,08	1 870,8	9,38	4 368,3	5,74	535,11
2014									
Januar	8,39	6,17	93,95	101,30	1 873,3	9,10	4 382,8	5,73	552,26
Februar	8,36	6,12	93,29	100,62	1 877,2	7,06	4 406,4	5,73	547,30
Mars	8,29	6,00	92,02	99,25	.	.	.	.	553,12

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

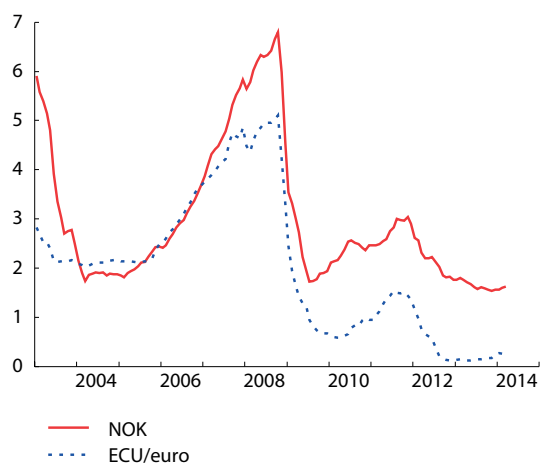
	Eksport								Import
	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Metaller	Verkstedsprodukter	Treforedlingsprodukter	Kjemiske produkter	Fisk og fiskeprodukter	Varer i alt, u/skip, plattf. og råolje
2008	942 900	586 196	356 860	75 990	55 665	10 556	43 813	36 977	478 544
2009	721 379	415 277	305 174	2 492	1 979	9 308	37 140	43 494	418 839
2010	781 800	447 573	333 119	4 082	1 898	9 925	44 924	52 351	442 895
2011	893 834	532 361	361 234	4 236	1 673	9 960	45 841	52 303	486 326
2012	927 738	568 795	359 907	3 705	1 698	8 076	40 735	50 807	492 852
2013	895 308	529 366	364 607	4 495	1 882	7 359	41 394	60 292	509 295
2012									
November	73 169	43 759	29 572	991	156	649	3 475	4 331	41 248
Desember	71 044	43 304	29 605	126	160	540	3 077	4 234	40 284
2013									
Januar	72 396	41 157	30 112	1 104	134	621	3 472	4 584	41 979
Februar	72 262	43 044	30 057	407	152	627	3 340	4 161	41 450
Mars	69 853	42 392	30 575	378	146	661	3 625	4 640	41 280
April	72 596	41 461	28 801	954	158	617	3 586	4 695	41 031
Mai	76 190	45 146	28 084	69	315	597	3 164	4 959	41 921
Juni	77 341	46 087	32 492	150	111	613	3 413	4 857	41 456
Juli	80 117	48 194	31 031	443	183	737	3 313	5 259	42 863
August	75 931	45 583	31 006	187	124	628	3 592	5 275	43 088
September	72 925	42 758	28 916	554	170	562	3 621	5 171	43 800
Oktober	75 028	43 668	31 014	228	144	569	3 576	5 297	41 907
November	75 219	44 186	32 013	428	153	565	3 499	5 381	43 504
Desember	75 288	45 569	30 575	112	98	562	3 217	5 993	44 987
2014									
Januar	82 962	48 495	33 011	294	145	596	3 822	5 549	41 997
Februar	73 580	42 576	32 335	454	142	610	3 967	5 437	45 158
Mars	70 980	42 605	29 634	288	136	587	3 705	5 468	44 924

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

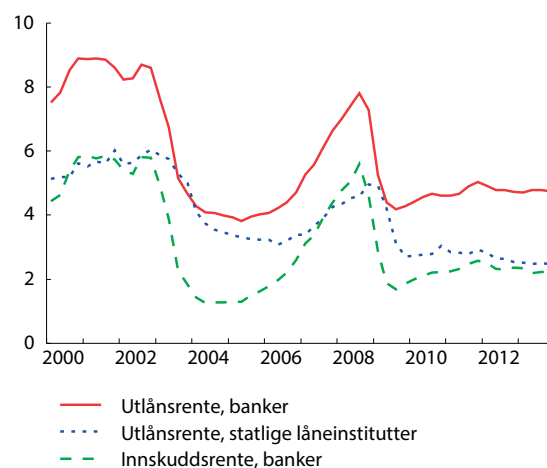
9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tjeneste-balanse	Rente- og stønads-balanse	Drifts-balanse	Netto kapital-overføringer	Netto finans-investeringer	Utenlandske investering i Norge
2010	1 029 969	726 317	303 652	-474	303 178	-1 268	601 141	370 579
2011	1 153 619	778 520	375 099	-2 936	372 163	-1 499	527 318	169 107
2012	1 189 652	802 075	387 577	29 628	417 205	-1 279	531 437	228 610
2013	1 153 130	844 434	308 696	10 754	319 450	-1 377	581 077	286 709
2009								
3. kvartal	233 351	169 909	63 442	2 881	66 323	-71	26 293	-50 773
4. kvartal	252 506	167 203	85 303	902	86 205	-145	-27 831	-24 697
2010								
1. kvartal	257 312	165 157	92 156	-9 897	82 259	-685	182 302	98 464
2. kvartal	249 574	185 552	64 022	7 319	71 341	-196	336 638	215 824
3. kvartal	242 398	186 897	55 501	6 762	62 263	-73	-51 148	-81 508
4. kvartal	280 685	188 712	91 973	-4 658	87 315	-314	133 349	137 799
2011								
1. kvartal	288 379	195 225	93 154	-15 596	77 558	-254	242 257	175 567
2. kvartal	279 557	187 187	92 370	-2 152	90 218	-122	12 707	-105 775
3. kvartal	280 982	193 473	87 509	7 018	94 527	-154	370 560	217 228
4. kvartal	304 701	202 635	102 067	7 794	109 861	-969	-98 206	-117 913
2012								
1. kvartal	321 041	189 006	132 035	7 140	139 175	-710	317 740	163 720
2. kvartal	295 305	201 819	93 486	-16 142	77 344	-199	115 813	-27 504
3. kvartal	273 823	205 859	67 964	26 576	94 540	-160	111 928	112 952
4. kvartal	299 483	205 391	94 092	12 054	106 146	-210	-14 044	-20 558
2013								
1. kvartal	288 338	191 200	97 138	-10 066	87 072	-661	39 258	-19 045
2. kvartal	284 457	210 495	73 962	4 794	78 756	-272	239 738	143 228
3. kvartal	281 747	222 047	59 700	13 442	73 142	-144	112 510	54 544
4. kvartal	298 588	220 692	77 896	2 584	80 480	-300	189 571	107 982

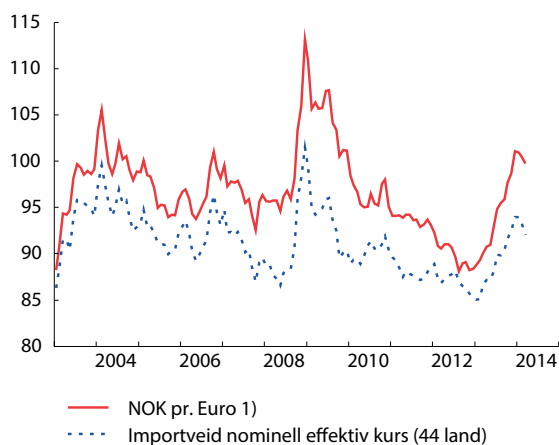
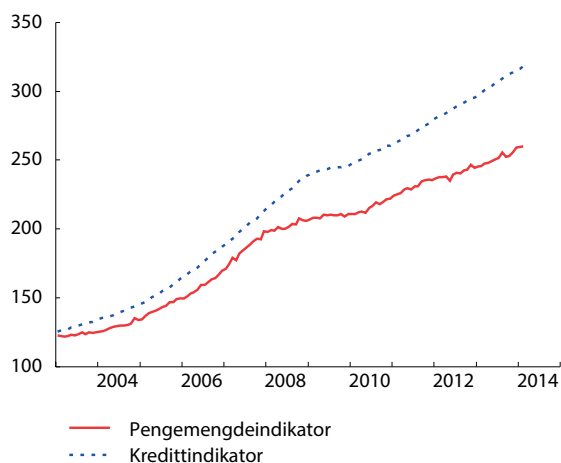
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstall. Prosent

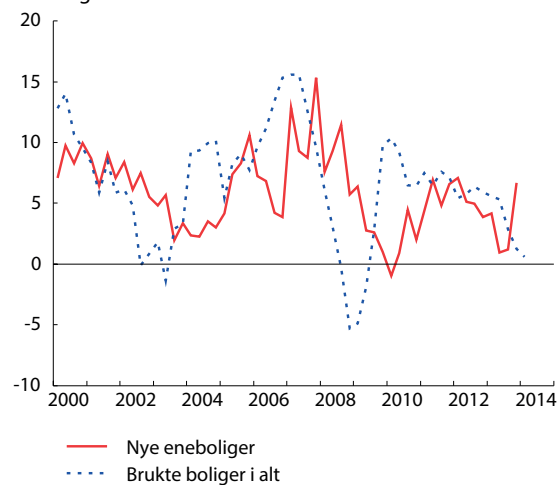
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
Prosent

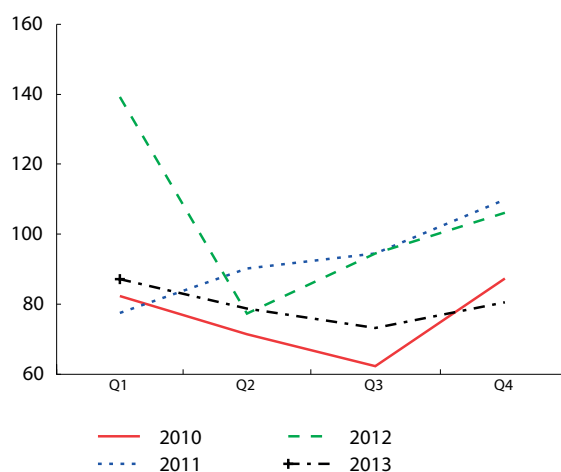
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1999=100. Månedstall1) Representative markedskurser (midtkurser).
Kilde: Norges Bank.Fig. 8.4 Penge- og kredittindikator
Sesongjustert indeks. Månedstall. 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstall. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2003-2017

Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*	Prognoser			
												2014	2015	2016	2017
Realøkonomi															
Konsum i husholdninger mv.	3,2	5,4	4,4	5,0	5,4	1,8	0,0	3,8	2,6	3,0	2,1	2,1	3,4	3,6	3,3
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,2	1,4	1,9	2,7	2,7	4,3	1,3	1,1	1,8	1,6	2,3	2,3	2,3	2,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,8	11,1	13,5	9,8	11,4	0,2	-7,5	-8,0	7,7	8,3	8,7	1,2	1,4	3,0	2,3
Utvinning og rørtransport	15,9	10,4	19,2	4,0	6,1	5,2	3,4	-9,5	11,3	14,6	18,0	2,5	-0,7	0,7	-2,0
Fastlands-Norge	-2,9	10,6	12,2	10,5	13,3	-1,3	-13,2	-4,5	6,3	4,5	4,7	0,9	2,5	4,3	4,4
Næringer	-11,2	10,6	18,6	15,2	21,9	0,8	-23,1	-5,1	2,3	4,9	1,0	2,1	2,7	4,0	3,6
Bolig	1,8	16,3	9,7	4,0	2,7	-9,0	-8,2	-1,6	16,1	7,3	6,4	-2,2	-1,8	3,1	1,9
Offentlig forvaltning	12,5	3,9	2,0	9,7	8,0	4,5	7,4	-6,8	2,2	-0,4	9,5	3,3	7,9	6,3	8,9
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	1,6	5,1	4,9	5,2	6,3	1,4	-1,6	1,5	2,8	2,9	2,4	1,9	2,9	3,3	3,2
Lagerending ²	-1,1	2,3	-0,1	1,1	-0,2	-0,1	-2,8	3,5	-0,1	-0,1	0,0	0,4	-0,1	0,0	0,0
Eksport	-0,1	1,0	0,5	-0,8	1,4	0,1	-4,2	0,4	-0,7	1,1	-3,9	2,9	1,6	2,2	2,8
Råolje og naturgass	-0,8	-0,7	-5,0	-6,6	-2,4	-1,3	-2,0	-6,9	-5,6	0,7	-7,3	3,1	0,0	0,4	0,6
Tradisjonelle varer	3,7	3,6	5,3	6,1	9,2	3,5	-8,0	3,4	-0,1	1,7	0,8	1,3	3,0	4,2	5,7
Import	1,2	9,7	7,9	9,1	10,0	3,9	-12,5	9,0	3,8	2,3	2,5	3,5	3,5	4,3	4,3
Tradisjonelle varer	5,7	12,8	8,4	11,6	7,2	1,2	-12,9	9,1	4,1	2,4	2,5	1,5	2,8	4,0	4,2
Bruttonasjonalprodukt	1,0	4,0	2,6	2,3	2,7	0,1	-1,6	0,5	1,3	2,9	0,6	2,1	1,8	2,3	2,2
Fastlands-Norge	1,3	4,5	4,4	4,8	5,3	1,5	-1,6	1,7	2,6	3,4	2,0	1,9	2,4	2,9	2,8
Industri og bergverk	2,9	5,1	3,9	2,6	3,5	2,9	-7,4	2,4	1,5	2,7	3,3	3,8	3,9	3,5	3,7
Arbeidsmarked															
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	-2,1	1,9	1,5	3,3	4,3	3,5	-2,3	0,0	1,8	1,9	0,5	0,9	1,0	1,4	1,1
Sysselsatte personer	-1,2	0,5	1,3	3,5	4,1	3,3	-0,4	-0,5	1,6	2,2	1,2	0,7	0,7	1,1	1,6
Arbeidstilbud ³	-0,1	0,3	0,8	1,6	2,5	3,4	0,0	0,5	1,0	1,8	1,0	0,9	1,0	1,4	1,5
Yrkesandel (nivå) ³	72,9	72,6	72,4	72,0	72,8	73,9	72,8	71,9	71,4	71,5	71,2	70,9	70,7	70,8	71,0
Arbeidsledighetsrate (nivå) ³	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3	3,2	3,5	3,7	3,9	3,9	3,8
Priser og lønninger															
Årslønn	4,5	3,5	3,3	4,1	5,4	6,3	4,2	3,7	4,2	4,0	3,9	3,8	3,5	3,5	3,6
Konsumprisindeksen (KPI)	2,5	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5	1,2	0,8	2,1	2,3	1,6	1,7	2,1
KPI-JAE ⁴	..	0,4	1,0	0,8	1,4	2,6	2,6	1,4	0,9	1,2	1,6	2,5	1,8	1,7	2,0
Eksportpris tradisjonelle varer	-1,0	8,4	4,0	11,3	2,4	2,8	-6,0	4,5	5,8	-3,6	3,1	2,3	0,4	1,2	2,5
Importpris tradisjonelle varer	0,0	3,7	0,3	4,0	3,7	3,9	-1,5	0,1	4,0	0,6	2,1	4,3	0,2	0,8	1,7
Boligpris ⁵	1,7	10,1	8,2	13,7	12,6	-1,1	1,9	8,3	8,0	6,7	3,9	-0,9	2,7	2,8	2,5
Inntekter, renter og valuta															
Husholdningenes disponible realinntekt	4,6	3,3	7,8	-6,4	6,3	4,0	4,1	2,7	4,6	3,2	3,2	2,6	3,5	3,7	3,5
Husholdningenes sparerate (nivå)	9,0	7,0	9,8	-0,5	0,9	3,8	7,1	5,8	7,8	8,6	9,0	9,6	9,7	9,8	10,0
Pengemarkedsrente (nivå)	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	2,5	2,5	2,9	2,2	1,8	1,7	1,7	2,1	2,6
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁶	6,5	4,2	3,9	4,3	5,0	6,8	4,0	3,4	3,6	3,9	4,0	4,1	4,0	4,0	4,1
Realrente etter skatt (nivå)	2,2	2,5	1,3	0,7	2,9	1,1	0,7	0,1	1,3	2,1	0,7	0,7	1,3	1,2	0,9
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	1,3	3,0	-3,9	0,7	-1,8	0,0	3,3	-3,7	-2,4	-1,2	2,2	3,5	-1,7	-0,6	0,0
NOK per euro (nivå)	8,0	8,4	8,0	8,1	8,0	8,2	8,7	8,0	7,8	7,5	7,8	8,3	8,1	8,0	8,0
Utenriksøkonomi															
Driftsbalansen, mrd. kroner	195,2	220,6	322,8	357,7	287,4	408,3	279,3	303,2	372,2	417,2	319,5	340,3	293,7	258,6	266,6
Driftsbalansen i prosent av BNP	12,3	12,6	16,5	16,4	12,5	16,0	11,7	11,9	13,5	14,3	10,6	10,9	9,2	7,8	7,7
Utlandet															
Eksportmarkedsindikator	-7,6	7,7	7,0	9,6	5,7	1,1	-10,3	11,0	5,6	1,4	1,3	3,8	4,6	5,7	6,3
Konsumpris euro-området	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,7	2,7	2,5	1,3	0,7	1,0	1,6	1,9
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	2,3	2,1	2,2	3,1	4,3	4,6	1,2	0,8	1,4	0,5	0,2	0,2	0,3	0,7	1,4
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	201	255	356	423	423	536	388	484	621	649	639	633	583	572	584

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerending i prosent av BNP.

³ Ifølge AKU. Det skjedde en større omlegging av AKU fra januar 2006. Bl.a. ble aldersgrensen senket fra 16 til 15 år.

⁴ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer.

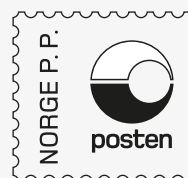
⁵ Brudd i serien i 2004.

⁶ Gjennomsnitt for året. Utlånsrente, banker tom 2006. Rammelån med pant i bolig fra 2007

⁷ Positivt fortegn innebærer depresiering.

⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 11. mars er benyttet.

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Akersveien 26, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-8915-6 (trykt)
ISBN 978-82-537-8916-3 (elektronisk)
ISSN 0800-4110 (trykt)
ISSN 1504-5625 (elektronisk)

Pris (inkl. mva):
Institusjonsabonnement: kr 1 000,- per år
Privatabonnement: kr 540,- per år

ISBN 978-82-537-8915-6

9 788253 789156

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway